

The page features a decorative design with three blue circles of varying sizes and shades, connected by thin blue lines. One circle is in the top left, another is in the top right, and a larger one is in the bottom right. The text is centered on the page.

راهنمای آموزش SPSS 19

تهیه و تنظیم :
مهدی اکبرزاده

جلد اول

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار.....
۳	فصل اول.....
۳	مروری بر نرم افزار SPSS.....
۳	۱- شروع کار با SPSS.....
۳	۱-۱- معرفی محیط نرم افزار.....
۳	نوار منو:.....
۳	نوار ابزار:.....
۴	صفحه Data View.....
۴	نوار آدرس:.....
۵	صفحه Variable View.....
۵	دکمه تعویض صفحه:.....
۵	نوار وضعیت:.....
۵	نحوه باز کردن و ذخیره کردن:.....
۵	تمرین:.....
۶	۱-۲- وارد کردن داده ها در SPSS:.....
۷	تعریف متغیرها در SPSS:.....
۷	مشخصه Name:.....
۷	مشخصه Type:.....
۸	مشخصه Decimals, Width:.....
۸	مشخصه Label:.....
۹	مشخصه Values:.....
۹	مشخصه Missing:.....
۱۰	مشخصه Columns:.....
۱۰	مشخصه Align:.....
۱۰	مشخصه Measure:.....
۱۰	مشخصه Role:.....
۱۴	فصل دوم.....
۱۴	آمار توصیفی در SPSS.....
۱۴	۱-۲ مقدمه.....
۱۵	۲-۲ خلاصه کردن و توصیف الگوی کلی:.....
۱۵	۱-۲-۲ داده های کیفی (Categorical Data):.....
۲۱	۲-۲-۲ داده های عددی (Numerical Data).....
۳۱	۳-۲-۲ محاسبه شاخصهای آماری:.....

۳۱شاخصهای مرکزی:
۳۲شاخصهای پراکندگی:
۳۵نمودار Box plot
۳۸۲-۴ چند نمودار مهم و کاربردی دیگر:
۴۲ فصل سوم
۴۲ دستورهایی برای دست کاری داده‌ها در SPSS
۴۲۱-۳ دستور Select Cases
۴۴تمرین:
۴۴۲-۳ دستور Split File
۴۵تمرین:
۴۶۳-۳ دستور Weight Cases:
۴۸تمرین:
۴۹۴-۳ دستور Compute
۵۰تمرین:
۵۰۵-۳ دستور Count Values:
۵۲۶-۳ دستور Recode:
۵۲۱-۶-۳ جدول فراوانی برای صفات کمی پیوسته (دستور Recode):
۵۴۲-۶-۳ معکوس کردن امتیازات (دستور Recode):
۵۶ فصل چهارم
۵۶ آزمون فرض آماری
۵۶۱-۴ مقدمه
۵۷۲-۴ فرض صفر و فرض مقابل
۵۷۳-۴ سطح معنی داری و خطاهای آماری
۵۹۴-۴ توزیع نمونه گیری آماره
۵۹۵-۴ آزمون فرض یک طرفه و دو طرفه
۶۰۶-۴ مراحل کلی آزمون فرض آماری
۶۱۷-۴ ماهیت P-Value
۶۱آزمون P-Value
۶۲۸-۴ آزمون آماری برای میانگین جامعه - آزمون t تک نمونه‌ای
۶۴۹-۴ آزمون آماری برای نسبت جامعه - آزمون دو جمله‌ای
۶۶۱۰-۴ آزمون اختلاف میانگین‌ها برای دو جامعه مستقل - آزمون t- دو نمونه مستقل
۷۰۱۱-۴ آزمون اختلاف میانگین‌ها برای دو جامعه وابسته - آزمون t زوجی
۷۳تمرین:
۷۶ ضمیمه
۷۶تمرینات تکمیلی

پیشگفتار

با توجه به پیشرفت سریع علم و افزایش درک محققین از رشته خود، علوم مختلف در حال پیوند خوردن با یکدیگرند و محققین امروزی به خوبی می‌دانند که اشراف کامل آنها بر علم خود به تنهایی راه گشا نیست و در راه گسترش و تعمیم یک بحث در یک رشته خاص بدون شک باید با علوم دیگر نیز آشنا باشند. یکی از علمی که پیوند محکمی با سایر علوم دارد، علم "آمار" است. به طوری که برخی از محققین سرشناس بر این اعتقادند که دانستن علم خود، بدون دانستن علم آمار، کاری از پیش نمی‌برند و همواره شعار آنها این است که علم آمار، علم انجام علوم دیگر است. همان‌طور که رسیدن به مقصدی خاص مستلزم دانستن روش پیمودن مسیر است، طی نمودن مسیر تحقیق نیز بدون دانستن آمار و روش تحقیق امکان‌پذیر نیست.

همواره پس از اتمام مراحل اولیه پژوهش، پژوهشگر با انبوهی از داده‌ها سروکار دارد که می‌خواهد از آنها اطلاعات مورد نظر را استخراج کند. راه استخراج اطلاعات از داده‌های خام را علم آمار به ما می‌آموزد. به عبارتی فرآیند تحلیل آماری کمک می‌کند تا پژوهشگر بتواند از داده‌های اولیه، اطلاعات مورد نیاز خود را استخراج کند و در صورت لزوم نتایج را تعمیم دهد. اما انجام تحلیل آماری، با توجه به پیچیدگی فرمول‌ها و قضایای آماری، به‌طور دستی قابل انجام نیست و محقق باید از نرم‌افزارهای آماری کمک بگیرد، تا این کار را انجام دهد. لذا می‌توان گفت در به انجام رساندن صحیح یک پژوهش، روش تحقیق، علم آمار و نرم‌افزار آماری سه ضلع مثلث تحقیق را تشکیل می‌دهند که بدون دانستن حتی یکی از آنها، انجام پژوهش امکان‌پذیر نیست.

امروزه انواع نرم‌افزارهای آماری موجودند که قادرند تحلیل‌های آماری را انجام دهند، برخی از مهمترین این نرم‌افزارها عبارتند از: SPSS، S-plus، MINITAB، R، SAS و . . . که البته بنا بر قابلیت‌های آنها، هر یک در رشته‌ای بخصوص رایج شده‌اند و هر کاربر با توجه به کاربرد آمار در رشته تحصیلی خود یکی را انتخاب می‌کند. برای مثال محققین در رشته کشاورزی از برنامه SAS بیشتر بهره می‌برند و یا افرادی که در رشته‌های مهندسی صنایع در حال تحقیق و پژوهش هستند از برنامه MINITAB برای انجام پروژه‌های صنعتی خود استفاده می‌کنند، یا محققین آماری از برنامه‌های R و S-plus استفاده می‌کنند.

اما چرا SPSS ؟

SPSS (Statistical Package for Social Sciences) یکی از تواناترین و جامع‌ترین نرم‌افزارهای آماری است که با توجه به سادگی کار و سایر خصوصیات بارز آن، امروزه پرکاربردترین نرم‌افزار آماری محسوب می‌شود. همان‌طور که از نام این نرم‌افزار مشخص است، از ابتدا این نرم‌افزار برای رشته علوم اجتماعی طراحی شده بود، اما به مرور زمان و با توجه به نیازهای مطرح شده در سایر علوم این نرم‌افزار کامل و

کامل تر شده است و در حال حاضر کلیه محققین در رشته های علوم اجتماعی، علوم پزشکی، علوم تربیتی، روان شناسی، کشاورزی و . . . در حال استفاده از این نرم افزار هستند و در این لحظه که شما تصمیم به فراگیری این نرم افزار آماری گرفته اید، ویرایش ۱۹ این نرم افزار در کشورمان به طور کامل موجود بوده و ما نیز با همین ویرایش کار خواهیم کرد.

امید است تا با مطالعه این جزوه قسمتی از مشکلات شما محقق گرامی از میان برداشته شود. البته جای هیچ شکی نیست که این اثر خالی از اشکال نیست و نویسنده هرگونه اصلاح و پیشنهاد را با کمال میل پذیراست. لذا خالی از لطف نیست که موارد را از طریق ایمیل با نویسنده در میان بگذارید.

Email: akbarzadeh.ms@gmail.com

با تشکر و احترام

مهدی اکبرزاده

تابستان ۱۳۹۰

فصل اول

مروری بر نرم افزار SPSS

در این بخش قسمت های متفاوت نرم افزار SPSS را معرفی خواهیم کرد.

۱- شروع کار با SPSS

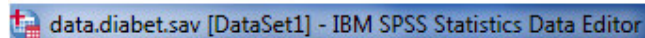
پس از نصب نرم افزار SPSS، برای اجرای آن به منوی Start بروید و بر آیکون IBM SPSS Statistics 19 کلیک کنید. در این قسمت به معرفی محیط نرم افزار و اعمال مقدماتی در آن، می پردازیم.

۱-۱- معرفی محیط نرم افزار

پس از اجرای نرم افزار، با پنجره ای تحت عنوان IBM SPSS Statistics 19 مواجه خواهید شد، که با انتخاب دکمه Cancel وارد پنجره اصلی SPSS خواهید شد. در این بخش به معرفی اجزای این محیط خواهیم پرداخت.

- نوار عنوان:

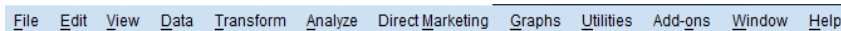
برنامه SPSS نیز مانند سایر نرم افزارهای تحت Windows دارای نوار عنوان است که در آن نام فایل SPSS را مشاهده می کنید. برای مثال فایل داده های زیر به نام data.diabet ذخیره شده است:

توجه داشته باشید که پسوند فایل های داده در این نرم افزار .sav و پسوند فایل های خروجی .spv است.

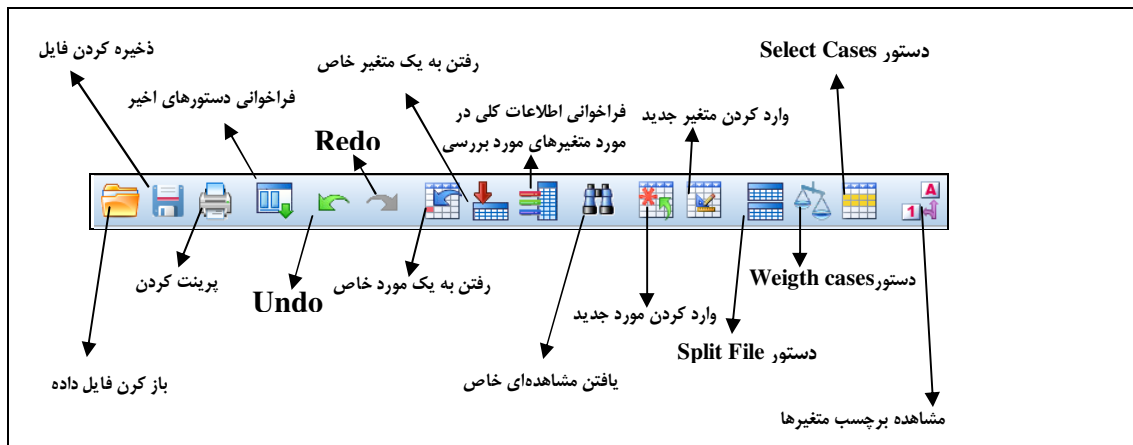
نوار منو:

همان طور که در شکل زیر مشاهده می کنید این نوار شامل منوهای زیادی می باشد که به مرور زمان با آنها آشنا می شوید (مهم ترین منوهای این نوار، منوهای Analyze و Graphs می باشند):

نوار ابزار:

این نوار در زیر نوار منو قرار دارد. بر روی این نوار دکمه هایی تعبیه شده است که قابلیت دسترسی به برخی اعمال پر کاربرد را آسان تر می کند. به مرور زمان با دکمه های این نوار آشنا خواهید شد. در شکل زیر به اجمال دکمه های این نوار معرفی شده اند:

صفحه Data View

این صفحه مخصوص وارد کردن داده هاست. ما با این صفحه به دفعات زیاد بر خواهیم خورد. در صفحه بعد شکل این صفحه را آورده‌ایم.

	code	time	sex	age	wt	ht
1	1.00	.04	1.00	17.00	89.00	1.85
2	2.00	7.00	2.00	73.00	85.00	1.60
3	3.00	30.00	2.00	58.00	90.00	1.65
4	4.00	20.00	2.00	78.00	65.00	1.60
5	5.00	6.00	1.00	58.00	82.00	1.62
6	6.00	20.00	1.00	49.00	64.00	1.65
7	7.00	11.00	1.00	70.00	66.00	1.64
8	8.00	8.00	2.00	59.00	69.00	1.53
9	9.00	11.00	2.00	62.00	60.00	1.65
10	10.00	5.00	2.00	44.00	65.00	1.62
11	11.00	1.00	2.00	61.00	60.00	1.55

نوار آدرس:

در این نوار می‌توانید آدرس سلول فعال در صفحه Data View را مشاهده کنید. برای مثال در شکل زیر سلول فعال، "مشاهده چهارم از متغیر age است که مشاهده ۷۸ برای آن ثبت شده است". در نوار آدرس هم می‌توان این بیان را مشاهده کرد:

	code	time	sex	age	wt
1	1.00	.04	1.00	17.00	89.00
2	2.00	7.00	2.00	73.00	85.00
3	3.00	30.00	2.00	58.00	90.00
4	4.00	20.00	2.00	78.00	65.00
5	5.00	6.00	1.00	58.00	82.00
6	6.00	20.00	1.00	49.00	64.00
7	7.00	11.00	1.00	70.00	66.00

4 : age 78.00

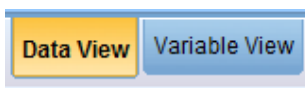
صفحه Variable View

این صفحه نیز همان طور که از نامش پیداست مخصوص وارد کردن متغیرهاست:

	Name	Type	Width	Decimals	Label	Values	Missing	Columns	Align	Measure	Role
1	code	Numeric	8	2		None	None	8	Right	Scale	Input
2	time	Numeric	8	2		None	None	8	Center	Ordinal	Input
3	sex	Numeric	8	2		None	None	8	Center	Nominal	Input
4	age	Numeric	8	2		None	None	8	Center	Ordinal	Input
5	wt	Numeric	8	2		None	None	8	Center	Ordinal	Input
6	ht	Numeric	8	2		None	None	8	Center	Ordinal	Input
7	BMI_1	Numeric	8	2		None	None	10	Right	Scale	Input
8	smoking	Numeric	8	2		None	None	8	Center	Nominal	Input
9	alcohol	Numeric	8	2		None	None	8	Center	Nominal	Input
10	HLP	Numeric	8	2		None	None	8	Center	Nominal	Input
11	HTN	Numeric	8	2		None	None	8	Center	Nominal	Input

دکمه تعویض صفحه:

با استفاده از این دکمه، و با انتخاب گزینه موردنظر، می توانید از صفحه Data view به صفحه Variable view و بالعکس بروید.

نوار وضعیت:

SPSS همواره وضعیت جاری خود را در کادری در پایین صفحه به نام نوار وضعیت به اطلاع شما می رساند، توجه کنید، زمانی برنامه به خوبی کار خواهد کرد که عبارت SPSS Processor is ready در این کادر نوشته شده باشد.

IBM SPSS Statistics Processor is ready

نحوه باز کردن و ذخیره کردن:

در این نرم افزار نیز مانند سایر نرم افزارهای تحت سیستم عامل ویندوز می توان از منوی File و گزینه های Open و Save (یا Save AS...)، به ترتیب، برای ذخیره و باز کردن فایل انجام داد.

تمرین:

به عنوان تمرین فایل داده Employee Data.sav را از داده‌های آموزشی^۱ نرم افزار SPSS که در رایانه شما ذخیره است را باز کرده و قسمت‌های مختلف آن را بررسی کنید. سپس آن را در مسیر دلخواه دیگری ذخیره کنید.

۱-۲- وارد کردن داده ها در SPSS:

داده‌های یک تحقیق شامل اطلاعات حاصل از اندازه گیری چند متغیر از تعدادی واحد آزمایشی خواهد بود. در اینجا متغیرها می توانند مواردی مانند وزن، قد، فشارخون، گروه خونی، تعداد تخت، نوع ژن و ... باشند. همچنین یک واحد آزمایشی می تواند یک انسان، یک بیمارستان، یک حیوان یا ... باشد. برای وارد کردن مشاهدات مربوط به متغیرهای واحدهای آزمایشی، در نظر داشته باشید که در صفحه Data view ستون‌ها، نماینده متغیرهای مورد بحث، سطرها نماینده واحدهای نمونه‌ای و در هر سطر مقادیر مشاهدات مربوطه ثبت خواهد شد.

فرم اطلاعاتی زیر برای بررسی وضعیت تغذیه ای بیماران دیابتی است. می‌خواهیم اطلاعات حاصل از این فرم را در نرم‌افزار SPSS وارد کنیم. توجه کنید که این فرم شامل ۱۱ متغیر است (چرا؟).

فرم جمع آوری اطلاعات	
بررسی وضعیت تغذیه ای بیماران دیابتی	
کد بیمار:	
مدت بیماری از زمان شروع علامت (بر حسب ماه):	
جنسیت: مرد ☐ زن ☐	
سن:	وزن:
مصرف سیگار: بلی ☐ خیر ☐	قد:
مصرف الکل: بلی ☐ خیر ☐	
میزان کلسترول:	میزان چربی:
نوع رژیم دیابتیک:	تزریق انسولین ☐ قرصهای خوراکی ☐

در شکل زیر اطلاعات مربوط به تعدادی بیمار، در نرم‌افزار SPSS وارد شده‌است. در نهایت در این بخش می‌خواهیم شما نیز بتوانید داده‌ها را اینگونه وارد SPSS کنید.

۱- این داده‌های آموزشی پس از نصب نرم‌افزار SPSS، در درایو C ذخیره می‌شوند.

	Code	Dur	Sex	Age	Weiht	Hight	Smoking	Alcohol	Chlo	Fat	Regime
1	1.00	5.00	Male	17.00	89.00	1.85	No	No	65.00	19.00	Insulin Injection
2	2.00	7.00	Female	73.00	85.00	1.60	No	No	46.00	33.00	Tablet
3	3.00	30.00	Female	58.00	90.00	1.65	No	No	48.00	28.00	Insulin Injection
4	4.00	20.00	Female	78.00	65.00	1.60	No	No	42.00	38.00	Insulin Injection
5	5.00	6.00	Male	58.00	82.00	1.62	No	No	44.00	28.00	Tablet
6	6.00	20.00	Male	49.00	64.00	1.65	No	No	54.00	22.00	Insulin Injection
7	7.00	11.00	Male	70.00	66.00	1.64	No	No	53.00	23.00	Insulin Injection
8	8.00	8.00	Female	59.00	69.00	1.53	No	No	40.00	33.00	Tablet
9	9.00	11.00	Female	62.00	60.00	1.65	No	No	33.00	34.00	Tablet
10	10.00	5.00	Female	44.00	65.00	1.62	No	No	46.00	31.00	Insulin Injection

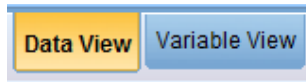
به طور کلی وارد کردن داده‌ها در SPSS شامل دو گام اساسی است:

۱- تعریف متغیرها ۲- ورود داده‌ها

ورود داده‌ها در SPSS، در قسمت Data View بسیار راحت است. با وارد کردن هر مشاهده مربوط به یک متغیر و فشردن دکمه Enter می‌توان داده‌های هر متغیر را وارد کرد. قدم اول که تعریف متغیرهاست و پایه و اساس گام بعدی، یعنی ورود داده‌ها، است.

تعریف متغیرها در SPSS:

برای تعریف متغیرها ابتدا روی عبارت Variable view در نوار زیر کلیک کنید و وارد صفحه Variable view شوید.

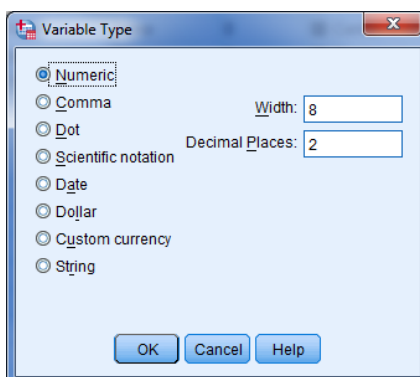
با رفتن به این پنجره، ستون‌های صفحه نرم‌افزار مشخصه‌های متغیر موردنظر را نشان می‌دهد، که تعریف یک متغیر به این نرم‌افزار با معرفی این مشخصه‌ها از آن متغیر به نرم‌افزار امکان‌پذیر است. در این بخش به معرفی این مشخصه‌ها می‌پردازیم.

مشخصه Name:

اولین و ابتدایی‌ترین مشخصه یک متغیر که باید به نرم‌افزار معرفی شود، نام آن متغیر است. نام متغیر مورد نظر را باید طوری انتخاب کنید که در مراجعات بعدی به فایل داده‌ها دچار سردرگمی نشویم. همچنین حواسمان باشد که دادن نام به متغیر در SPSS شامل یکسری محدودیت‌هایی است و در صورت رعایت نکردن آنها با پیام خطایی از سوی نرم‌افزار مواجه خواهید شد. برای مثال نام متغیر شامل کاراکتر "فاصله" نمی‌شود، یا با "عدد" شروع نمی‌شود. حال سعی کنید برای ۱۱ متغیر مربوط به فرم اطلاعاتی بیماران دیابتی نامی انتخاب کنید و آنها را وارد SPSS کنید.

مشخصه Type:

این مشخصه نوع کاراکتری را مشخص می کند که کاربر می خواهد از آن برای ورود داده های مربوط به متغیر مورد نظر در صفحه Data view استفاده کند. در بین انواع حالت های این مشخصه، دو نوع Numeric و String بیشتر مورد استفاده است. نوع Numeric برای کاراکترهای عددی و String برای کاراکترهای حرفی استفاده می شود.

برای ورود داده های مربوط به متغیرهای عددی (مانند وزن و قد) تنها از کاراکترهای عددی استفاده می کنیم. لذا مشخصه Type برای این نوع متغیرها ناگزیر Numeric خواهد بود. برای ورود داده های متغیرهای کیفی مانند "نام بیمار" تنها می توان از کاراکترهای حرفی استفاده کرد. لذا مشخصه Type برای این نوع متغیرها ناگزیر String خواهد بود. اما برای ورود داده های متغیرهای کیفی مانند "جنسیت" هم می توان از کاراکترهای عددی و هم از کاراکترهای حرفی استفاده کرد. لذا مشخصه Type برای این نوع متغیرها هم می تواند Numeric باشد و هم می تواند String باشد. بدین صورت که اگر Type را Numeric انتخاب کردید، باید از کاراکترهای عددی (برای مثال) ۱ و ۲ استفاده می کنید و در تعریف مشخصه های بعدی این متغیر، نحوه این کدبندی (کد ۱ برای مردان و کد ۲ برای زنان) را به نرم افزار معرفی می کنید، و اگر Type آن را String انتخاب کردید، از کاراکترهای حرفی (برای مثال) male و female استفاده خواهید کرد. حال سعی کنید مشخصه Type را برای متغیرهایی که در مرحله قبل تعریف کردید، مشخص کنید.

مشخصه Width و Decimals:

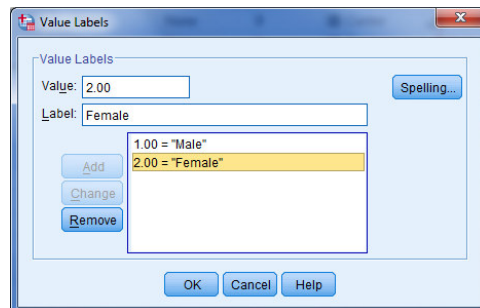
اگر نوع متغیر عددی باشد در این دو ستون تعداد کل ارقام عدد (Width) و تعداد رقم های اعشار (Decimals) را می توان تعیین کرد.

مشخصه Label:

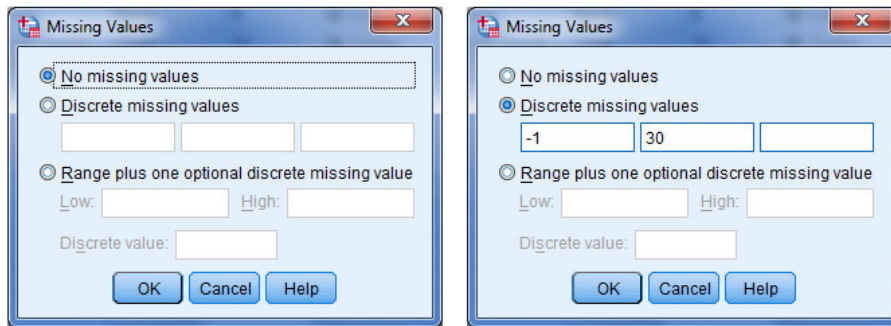
همان طور که گفتیم، دادن نام متغیرها در SPSS دارای محدودیت است و در صورتی که مایل باشیم می توانیم در این قسمت یک عنوان یا Label برای متغیر قرار بنویسیم. به عنوان مثال اگر متغیر مورد بررسی "طول مدت بیماری" باشد، می توانیم در قسمت Label تایپ کنیم: Duration of disease. توجه داشته باشید که اگر برای متغیر، عنوان تعریف شود در خروجی های SPSS به جای نام متغیر این عنوان نمایش داده خواهد شد در غیر این صورت نام متغیر به کار خواهد رفت.

مشخصه Values:

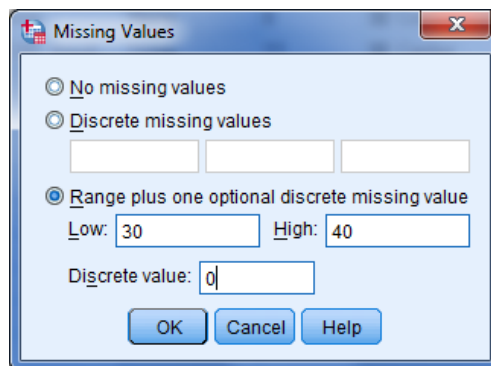
همان طور که گفتیم، اما برای ورود داده های متغیرهای کیفی مانند "جنسیت" هم می توان از کاراکترهای عددی و هم از کاراکترهای حرفی استفاده کرد و در صورتی که Type را Numeric انتخاب کردید، باید از کاراکترهای عددی (برای مثال) ۱ و ۲ استفاده می کنید. در این حالت برای تعریف نحوه این کدبندی (کد ۱ برای مردان و کد ۲ برای زنان) به نرم افزار از این خصوصیت استفاده می کنیم. برای اضافه کردن یک مقدار و برچسب مربوط به آن مطابق تصویر زیر مقدار و برچسب را در کادرهای مربوطه تایپ کرده و دکمه Add را کلیک کنید:

مشخصه Missing:

در این قسمت نحوه معرفی داده های گمشده به SPSS تعیین می شود. انتخاب گزینه اول به معنی عدم تعریف داده گمشده است. با انتخاب گزینه دوم میتوان چند مقدار مشخص را برای معرفی یک مقدار گمشده تعیین کرد. به عنوان مثال اگر متغیر مورد بررسی تعداد واحد باشد می توان از مقادیری که خارج از دامنه تغییرات اند چند مقدار برای معرفی مقادیر گمشده تعیین کرد (مثلاً ۳۰ یا -۱).

با انتخاب گزینه سوم می‌توان یک بازه عددی را برای مشخص کردن مقادیر گم‌شده تعیین کرد. مثلاً اگر متغیر مورد بررسی "مدت زمان بستری بیمار" باشد می‌توان بازه ۳۰ تا ۴۰ ماه و عدد صفر را برای تعیین مقادیر گم‌شده تعیین کرد:

مشخصه Columns:

اندازه ستونی که محل وارد کردن داده‌های متغیر مورد بررسی است را در این قسمت وارد می‌کنیم.

مشخصه Align:

تعیین می‌کند که داده‌ها در سمت راست، چپ یا وسط سلول‌های صفحه Data view قرار گیرند.

مشخصه Measure:

در این قسمت مقیاس سنجش متغیر مورد نظر را تعیین می‌کنیم، و همان‌طور که گفتیم این مقیاس‌های سنجش عبارتند از فاصله‌ای، رتبه‌ای و اسمی.

مشخصه Role:

توسط این مشخصه نقش متغیر مورد نظر را در روش‌های آمار تحلیلی مشخص می‌کنیم. نقش یک متغیر می‌تواند به صورت زیر تعیین شود:

۱- نقش Input: برای متغیرهایی مانند پیشگو، مستقل یا توضیحی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۲- نقش Target: برای متغیرهای وابسته مدل استفاده می‌شود.

- ۳- نقش Both: برای متغیرهایی که هم نقش Input و هم نقش Output را در مدل می گیرند.
- ۴- نقش None: برای متغیرهایی که نقش خاصی در مدل آماری ندارند.
- ۵- نقش Portion: برای متغیرهایی مورد استفاده قرار می گیرد که داده های نمونه را به مجموعه های آموزشی، آزمودنی و اعتبار سنجی، تقسیم می کند.
- ۶- نقش Split: برای متغیرهایی است که نقش هماهنگ کننده بین نرم افزارهای تحت SPSS را دارند. این متغیر را هیچگاه نمی توان در دستور Split file استفاده کرد.
- توجه:** به طور پیش فرض نقش تمام متغیرها Input است و تعیین نقش اصلی متغیر اثری بر نوع دستورهای SPSS نخواهد داشت و تنها در نمایش متغیرها در کادرهای گفتگوی نرم افزار تاثیر خواهد گذاشت. بعد از تعریف تمامی متغیرهای لازم با کلیک روی عبارت Data view به محیط وارد کردن داده ها برگشته و داده ها را وارد کنید.

تمرین ۲:

- ۱- فرم اطلاعاتی بیماران دیابتی را در نظر بگیرید. تمام مشخصه های مربوط به هر یک از متغیرهای این فرم را در پنجره Variable View وارد کنید. سپس داده های مربوط به آن را در صفحه Data view وارد کنید.
- ۲- قسمتی از یک پرسش نامه تحقیقاتی در زیر آمده است. پنجره Variable view را برای متغیرهای مربوط به این پرسش نامه کامل کنید.

شماره پرسشنامه: ...

مشخصات فردی

محل سکونت (مناطق بیستگانه شهر تهران):

سال و محل تولد:

وضعیت تاهل: مجرد متاهل مطلقه بیوه (شوهر فوت کرده)

عنوان دقیق شغل:

میزان دقیق سنوات خدمت، در شغل نامبرده: سال

میزان دقیق درآمد ماهیانه شما: تومان

وضعیت استخدامی: ۱- رسمی ۲- پیمانی ۳- قراردادی ۴- شرکتی

میزان تحصیلات: زیردیپلم دیپلم فوق دیپلم لیسانس

فوق لیسانس دکترا

در صورت داشتن مدرک تحصیلی دیپلم و بالاتر از آن، عنوان دقیق رشته تحصیلی

۲- توجه داشته باشید که برای حل برخی از تمرینات مستلزم مطالعه فصل های بعدی است.

۳- در هر یک از موارد زیر داده‌های داده شده را با تعریف صحیح متغیرها به SPSS وارد کنید.

الف) می‌خواهند مطالعه‌ای برای تأثیر نسبی دو نوع داروی موثر در افزایش خواب انجام دهند. به شش نفر که سرماخوردگی دارند در شب اول داروی A و در شب دوم داروی B داده می‌شود و میزان ساعات خواب آنها در هر شب ثبت می‌گردد. داده‌ها عبارتند از:

	۱	۲	۳	۴	۵	۶
داروی A	۴/۸	۴/۱	۵/۸	۴/۹	۵/۳	۷/۴
داروی B	۳/۹	۴/۲	۵/۰	۴/۹	۵/۴	۷/۱

ب) یکی از جنبه‌های مطالعه در اختلاف‌های جنسیت شامل مطالعه نحوه بازی میمون‌ها در خلال سال اول زندگی است. شش میمون نر و شش میمون ماده در گروه‌هایی از چهار خانواده در طی چندین جلسه مطالعه ده دقیقه‌ای مشاهده شدند. میانگین کل تعداد دفعاتی که هر میمون، بازی با همسال دیگر را شروع کرده است ثبت می‌شود:

نرها	۳/۶۴	۳/۱۱	۳/۸۰	۳/۵۸	۴/۵۵	۳/۹۲
ماده‌ها	۱/۹۱	۲/۰۶	۱/۷۸	۲/۰۰	۱/۳۰	۲/۳۲

ج) اندازه‌های ریخت‌شناسی یک نوع خاص فسیلی که از حفاری در چهار محل مختلف به دست آمده است، داده‌های زیر را به دست می‌دهند:

محل	۱	۲	۳	۴
	۱/۳۸	۱/۴۹	۳/۱۲	۱/۳۱
	۱/۴۲	۱/۳۲	۲/۱۹	۱/۴۶
	۱/۵۹	۱/۰۱	۲/۷۶	۱/۸۶

د) در پرتاب ۶۰ بار یک تاس مشاهده می‌شود که روهای مختلف تاس به صورت زیر ظاهر می‌گردد. جدول فراوانی مربوط به این داده‌ها را رسم کنید.

روهای مختلف	فراوانی
۱	۱۵
۲	۷
۳	۴
۴	۱۱
۵	۶
۶	۱۷
جمع	۶۰

و) به منظور بررسی وجود یا عدم وجود رابطه بین نوع شوک و زنده ماندن بیمار، از بیمارانی که به انواع شوک مبتلا می‌شوند، نمونه‌هایی انتخاب و آنها را بر حسب زنده ماندن و یا مردن در جدول زیر مرتب کرده‌اند.

نوع شوک	نتیجه	
	زنده	مرد
کاهش حجم خون	۷	۸
قلبی	۱۱	۱۱
عصبی	۱۰	۶
عفونی	۹	۷
غدد داخلی	۳	۵

داده‌های این جدول را در SPSS وارد کرده و جدول توافقی مربوط به آن را رسم کنید.

فصل دوم

آمار توصیفی در SPSS

۱-۲ مقدمه

در اصطلاح عامیانه آمار به معنای ثبت و نمایش اطلاعات عددی در مورد یک موضوع مثلاً ثبت و نمایش تعداد بیکاران، تعداد تصادفات رانندگی، میزان محصولات کشاورزی، میزان صدور نفت، جمعیت شهر تهران و غیره می‌باشد. ولی علم آمار امروزه دارای مفهومی بسیار وسیعتر از این کاربرد عامیانه است. مفاهیم عامیانه آمار زیر مجموعه ای از آمار مصطلح بین آمار دانان است. از نقطه نظر علمی، آمار به مجموعه روشهایی برای جمع آوری تنظیم و خلاصه کردن داده های عددی و غیر عددی و انجام استنباط و نتیجه گیری بوسیله تجزیه و تحلیل آنها، اطلاق می‌شود.

با بیان دیگر می‌توان گفت که آمار عبارت است از هنر و علم جمع آوری، تعبیر، تجزیه و تحلیل داده ها و استخراج تعمیمهای منطقی در مورد پدیده های تحت بررسی.

با توجه به تعاریف بالا می‌توان گفت یک فرآیند تحلیل آماری شامل دو بخش عمده است. اولین قدم نمایش دادن و خلاصه کردن داده ها می‌باشد تا توجه ما روی ویژگی‌های مهم داده ها متمرکز شود و جزئیات غیر ضروری کنار گذاشته شود. اما بخش دوم برای استخراج نکات کلی و استنباط هایی در مورد پدیده تحت مطالعه به کار می‌رود. بخش اول شامل روشهای آمار توصیفی و بخش دوم در برگیرنده روشهای موسوم به آمار استنباطی است. در این فصل به بررسی گام اول تحلیل آماری، یعنی آمار توصیفی، خواهیم پرداخت. آمار توصیفی به آن دسته از روش‌های آماری گفته می‌شود که به پژوهشگر در طبقه‌بندی، خلاصه کردن، توصیف و تفسیر و برقراری ارتباط از طریق اطلاعات جمع آوری شده کمک می‌کند. نقش آمار توصیفی در فرآیند تحلیل آماری بسیار مهم و حیاتی است. آمار توصیفی با خلاصه کردن داده ها، ویژگیهای مهم آنها نمایان می‌سازد تا ایده های لازم را در ذهن پژوهشگر برای مرحله دوم تحلیل آماری (آمار استنباطی) ایجاد کند.

مراحل اساسی توصیف داده‌ها عبارتست از:

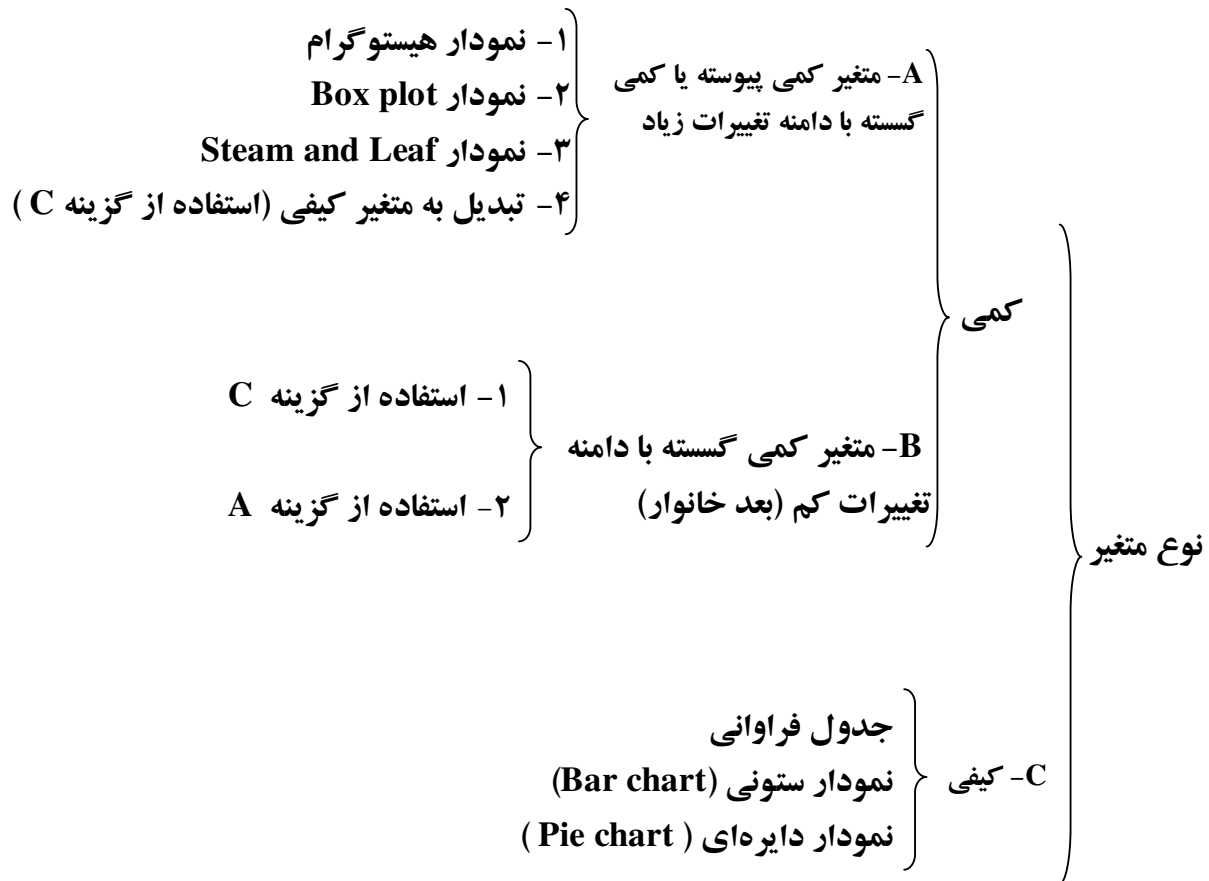
الف) خلاصه کردن و توصیف الگوی کلی

۱) فشرده کردن داده‌ها در قالب جدول‌های آماری

۲) نمایش آنها بوسیله نمودار

ب) محاسبه شاخصهای آماری

برای استفاده از مراحل مختلف آمار توصیفی می‌توان از چارت زیر بهره‌گیری کرد:

اینک مراحل مختلف آمار توصیفی را یک به یک و به طور مفصل بررسی می‌کنیم:

۲-۲ خلاصه کردن و توصیف الگوی کلی:

یکی از روشهای خلاصه کردن و توصیف داده‌ها رسم یک نمودار آماری است. نوع نمودار مورد استفاده به

نوع داده‌ها بستگی دارد و بسته به رسته‌ای بودن یا عددی بودن، نمودارهای مختلفی به کار برده می‌شود.

جداول فراوانی هم بسته به نوع متغیر، متفاوت خواهند بود، لذا مراحل فوق را برای انواع مختلف متغیر، جداگانه بررسی خواهیم کرد.

۲-۱ داده های کیفی (Categorical Data):

متغیرهای رسته ای به آن دسته از متغیرها اطلاق می شود که از نظر کیفی مقادیر آن به چندین رسته تقسیم می شود. برای مثال جنسیت، رنگ پوست، رشته تحصیلی، رتبه شغلی، شغل و... نمونه هایی از متغیرهای رسته ای هستند. متغیرهای رسته ای به دو دسته کلی کیفی/اسمی و کیفی رتبه ای تقسیم میشوند.

-جدول فراوانی برای متغیرهای کیفی:

جداول فراوانی این نوع متغیرها، با فهرست کردن مقادیر مختلف متغیر، فراوانی مربوط به هر مقدار و درصد فراوانی هر مقدار، بدست خواهد آمد، با یک مثال نحوه ساختن این نوع جداول فراوانی را با SPSS می بینیم:

مثال: صنعتگری چهار نوع قطعه A, B, C, D را تولید می کند اگر 20 قطعه تولید شده توسط وی به ترتیب زیر باشند.

B, C, C, A, D, C, C, B, D, C, A, C, D, C, B, C, C, B, D, D

یک جدول فراوانی برای داده های فوق می سازیم. سعی کنید با کمک آن به سئوالات زیر پاسخ دهید:

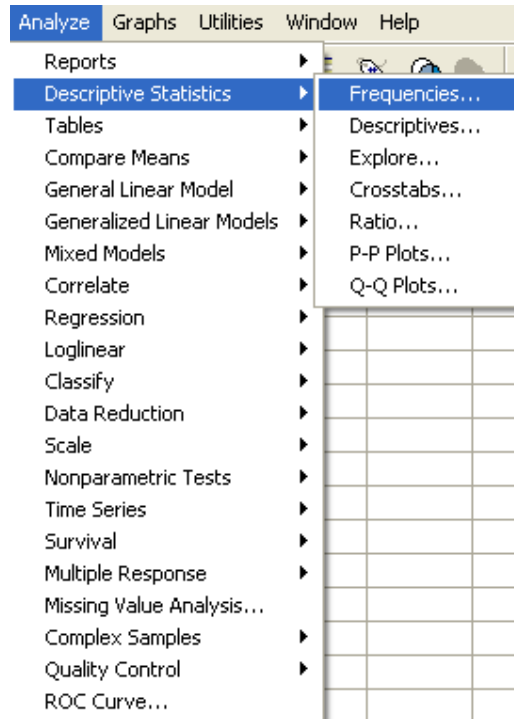
- چند عدد از قطعه C در این روز تولید شده است؟

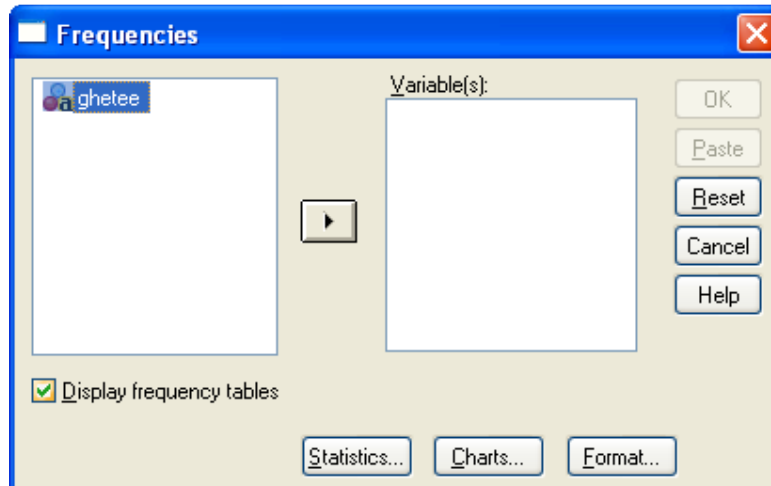
- قطعات B, A چند درصد از کل تولید روزانه را در بر می گیرند؟

ابتدا داده ها را در محیط SPSS وارد می کنیم:

ghetee
b
c
c
a
d
c
c
b
d
c
a
c
d
c
b
c
c
b
d
d

سپس برای رسم جداول فراوانی مسیر زیر را طی کنید تا کادر کناری باز شود:

متغیر مربوطه را انتخاب کرده روی دکمه کلیک کنید

برای رسم جدول فراوانی، در کادر کنار عبارت Display frequency tables تیک بگذارید. و در

نهایت دکمه را کلیک کنید. صفحه جداگانه ای تحت عنوان Output view باز خواهد شد که

خروجی های SPSS همواره در آن ظاهر خواهد شد. خروجی این مثال به صورت زیر خواهد بود:

Frequencies

Statistics

ghetee

N	Valid	20
	Missing	0

ghetee

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	a	2	10.0	10.0	10.0
	b	4	20.0	20.0	30.0
	c	9	45.0	45.0	75.0
	d	5	25.0	25.0	100.0
	Total	20	100.0	100.0	

جدول اول تعداد داده‌های موجود (Valid) و داده‌های گمشده (Missing) را نشان می‌دهد. و جدول دوم جدول فراوانی متغیر است. ستون اول مقادیر متغیر، ستون دوم فراوانی هر مقدار، ستون سوم درصد فراوانی آن مقدار و ستون چهارم هم درصد فراوانی تجمعی می‌باشد.

از روی این جدول سعی کنید به سوالهای مطرح شده در صورت مثال جواب دهید.

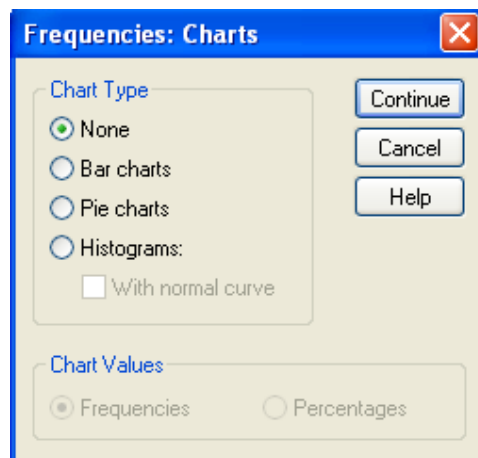
برای متغیرهای کیفی رتبه‌ای هم مراحل رسم جدول فراوانی به همین صورت خواهد بود.

- نمودارهای آماری برای متغیرهای کیفی:

نمودارهای مناسب برای این نوع متغیرها عبارتند از: نمودار میله‌ای (Bar chart) و نمودار دایره‌ای (Pie chart).

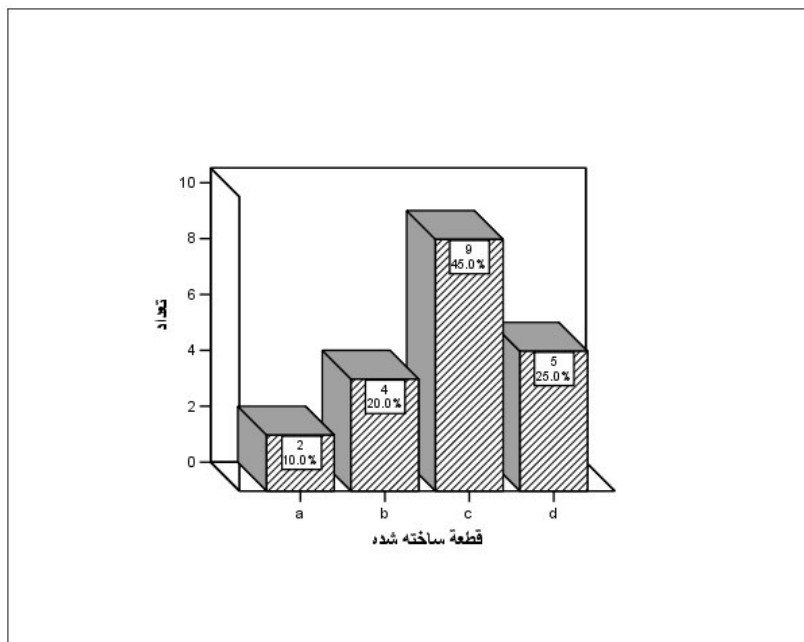
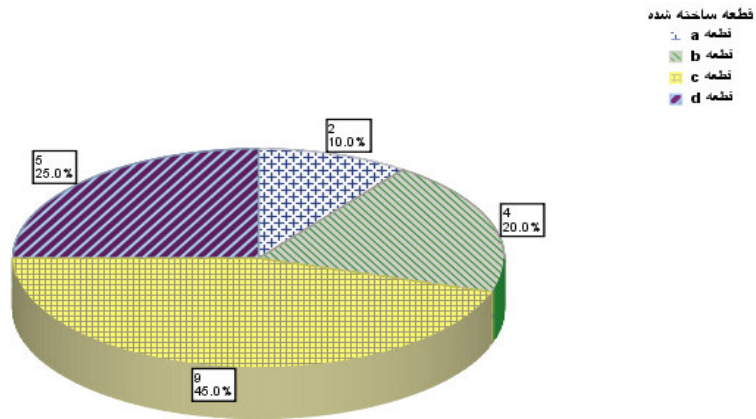
برای رسم این نمودارها می‌توان از دو راه زیر استفاده کرد:

۱. از مسیری که برای رسم جدول فراوانی طی کردیم رفته روی دکمه **Charts...** کلیک کنید تا کادر گفتگوی زیر باز شود:

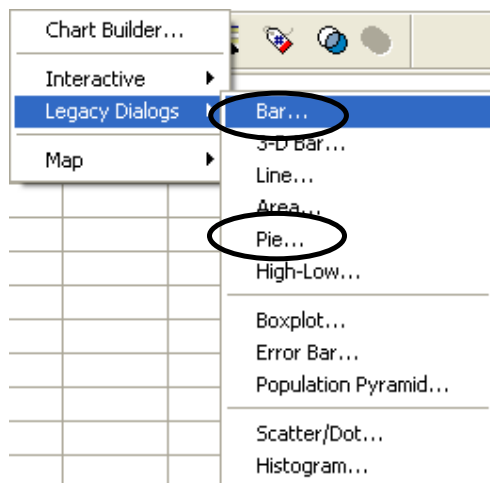
هر کدام از نمودارهای pie chart یا Bar chart را که مایل بودید انتخاب کرده و دکمه Continue را کلیک کنید. دکمه Ok را کلیک کنید.

مسیر فوق را برای داده های مثال طی کنید و خروجی را ببینید:

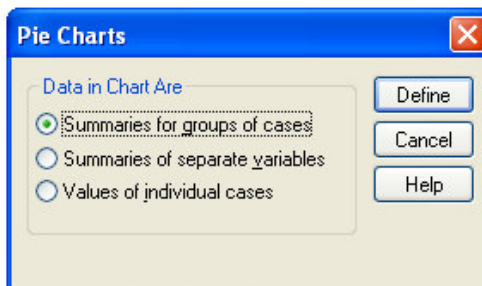
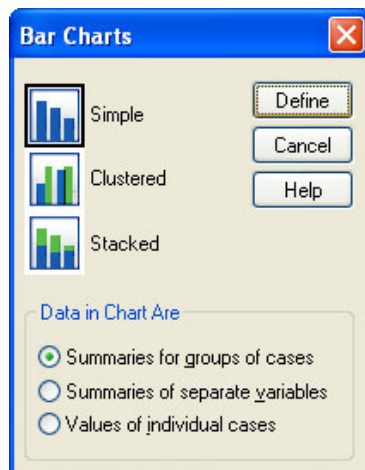

توجه کنید که نمودارهای دایره ای برای متغیرهای کیفی اسمی مناسب‌ترند و نمودارهای میله ای برای متغیرهای کیفی رتبه ای.

۲- راه دوم استفاده از منوی Graph است:

در کادر باز شده روی گزینه نشان داده شده در شکل زیر کلیک کرده و دکمه Define را کلیک کنید:

در کادر گفتگوی ظاهر شده متغیر مورد نظر را انتخاب کرده و دکمه Ok را کلیک کنید.

۲-۲-۲ داده های عددی (Numerical Data)

داده های عددی دو نوع اند: گسسته و پیوسته مقادیر متغیرهای گسسته اعداد حاصل از شمارش می باشد برای مثال یک خانواده می تواند یک یا دو فرزند داشته باشد اما تعداد فرزندان خانواده نمی تواند عددی ما بین

این دو باشد. و در سمت مقابل، متغیرهای پیوسته فاقد واحدهای تفکیک پذیر می باشند. برای مثال وزن یک متغیر پیوسته است.

- متغیر عددی گسسته:

چون مقادیر یک متغیر گسسته، جدا از هم و معمولاً محدود است برای رسم جدول فراوانی یک متغیر عددی گسسته همچون حالت متغیر رسته ای عمل می کنیم. اما اگر تعداد مقادیر متفاوتی که یک متغیر گسسته می گیرد زیاد باشد، برای رسم جدول فراوانی، با آن مثل یک متغیر پیوسته رفتار خواهیم کرد.

مثال: فرض کنید تعداد قرصهای سرماخوردگی که یک خانواده در عرض زمستان مصرف کرده اند، در ۵۰ خانواده انتخاب شده به صورت زیر باشد:

۰، ۰، ۷، ۵، ۳، ۳، ۴، ۵، ۳، ۲، ۸، ۳، ۳، ۲، ۴، ۴، ۳، ۶، ۷، ۴، ۵، ۴، ۶، ۴، ۵

۲، ۳، ۴، ۲، ۷، ۳، ۵، ۴، ۶، ۲، ۳، ۲، ۴، ۵، ۴، ۸، ۴، ۳، ۲، ۲، ۶، ۴، ۵، ۷، ۸

-جدول فراوانی داده های فوق را با SPSS رسم کنید.

-نمودارهای میله ای و دایره ای را برای داده های فوق رسم کنید.

-مشخص کنید چند درصد از خانواده ها در طول زمستان ۶ قرص مصرف کرده اند؟ چند درصد حداکثر ۶ قرص مصرف کرده اند؟ چند درصد حداقل ۶ قرص مصرف کرده اند.

همچون متغیر ما عددی است می توانیم به جای نمودار میله ای از هیستوگرام (Histogram) که مخصوص

داده های پیوسته است استفاده کنیم.

- متغیر عددی پیوسته:

-تبدیل داده های عددی پیوسته به کیفی

نحوه رسم جداول فراوانی برای داده های پیوسته را با یک مثال بیان می کنیم.

مثال: وزنه‌های ۴۰ قالب کره که به نزدیکترین عدد صحیح گرد شده اند به قرار زیر است:

۵۲	۳۵	۲۴	۴۷	۳۶	۵۱	۳۴	۳۸	۴۶	۳۳
۴۷	۳۶	۳۸	۵۰	۴۷	۳۴	۴۱	۴۰	۴۲	۴۰
۲۶	۲۹	۳۰	۳۲	۳۰	۳۵	۳۷	۳۷	۴۱	۲۱
۳۱	۳۰	۲۶	۳۵	۴۵	۲۳	۴۳	۳۱	۳۴	۴۳

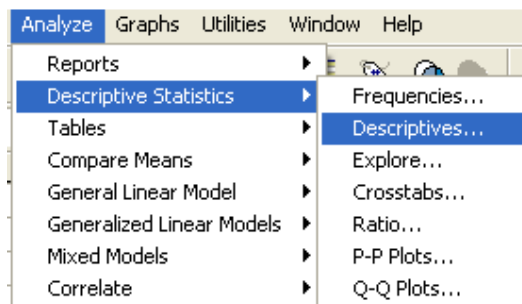
جدول فراوانی داده‌های فوق را رسم کنید.

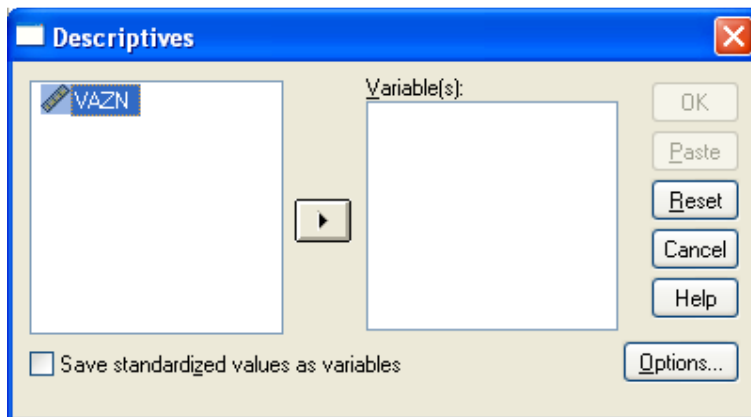
هرگاه داده‌های ما پیوسته باشد، داده‌ها را به تعدادی رده با طول مساوی تقسیم می‌کنیم و در هر رده فراوانی داده‌ها را می‌شماریم برای بدست آوردن تعداد رده‌ها در رسم جدول فراوانی به ترتیب زیر عمل کنید:

۱. ابتدا حدود تغییرات داده‌ها را که از فرمول زیر بدست می‌آید محاسبه می‌کنیم:

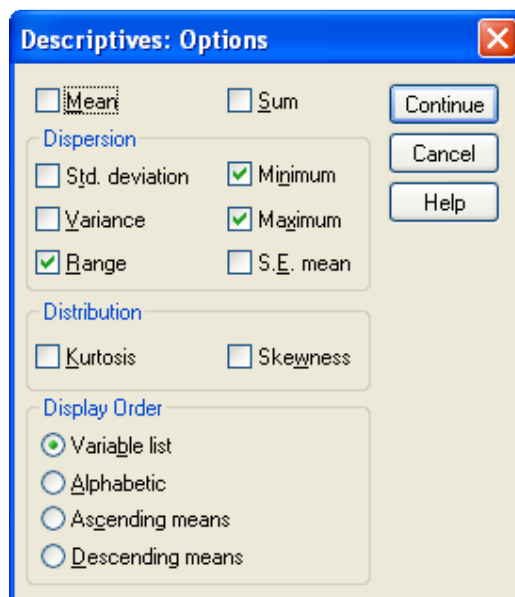
$$\text{Range} = \text{Max} - \text{Min}$$

برای محاسبه دامنه تغییرات، کمترین داده‌ها و بیشترین داده‌ها از مسیر زیر استفاده می‌کنیم:

روی Options... کلیک کنید تا کادر زیر ظاهر شود. گزینه‌های مورد نظر را تیک بگذارید. تا خروجی به شکل زیر ظاهر شود:

دکمه Continue و سپس Ok را کلیک کنید.

۲. برای بدست آوردن تعداد رده‌ها یک قاعده عمومی وجود ندارد و معمولاً تعداد رده‌ها را بین ۵ تا ۲۵ رده اختیار می‌کنند. یک قاعده مفید استفاده از دستور استورگس Sturges است:

$$m = 1 + 3.322 \log(n) \quad (n: \text{تعداد کل داده‌ها})$$

چون حاصل یک عدد اعشاری خواهد بود. آن را به بزرگترین عدد صحیح گرد می‌کنیم.

در مثال بالا داریم:

$$m=1+3.322 \log (40)=6.322$$

پس تعداد طبقات را ۷ می گیریم.

۳. چون وزنها به نزدیکترین عدد صحیح گرد شده اند بنابراین عدد ۳۵ در داده ها در واقع عددی بین ۳۴/۵ و ۳۵/۵ می باشد. عدد ۰/۵ را تغییر پذیری مقادیر داده ها می نامیم که در ساختن حدود طبقات مورد استفاده قرار می گیرد. طول هر طبقه را هم از فرمول زیر محاسبه می کنیم:

$$L=\text{Range}/m=4.574$$

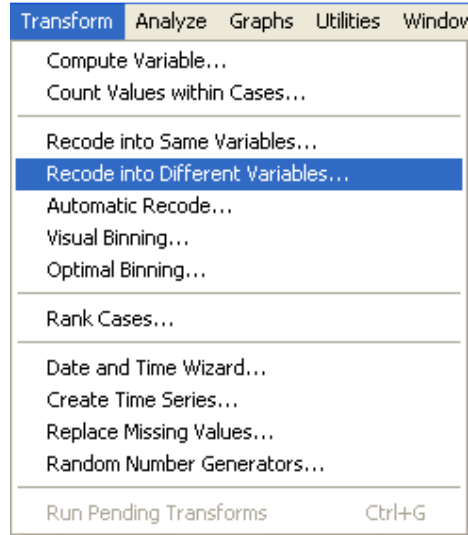
طول طبقه

پس طول هر طبقه را ۵ در نظر می گیریم. حال باید ۷ طبقه به طول ۵ بسازیم. طبقات مورد نظر به صورت زیر خواهد بود:

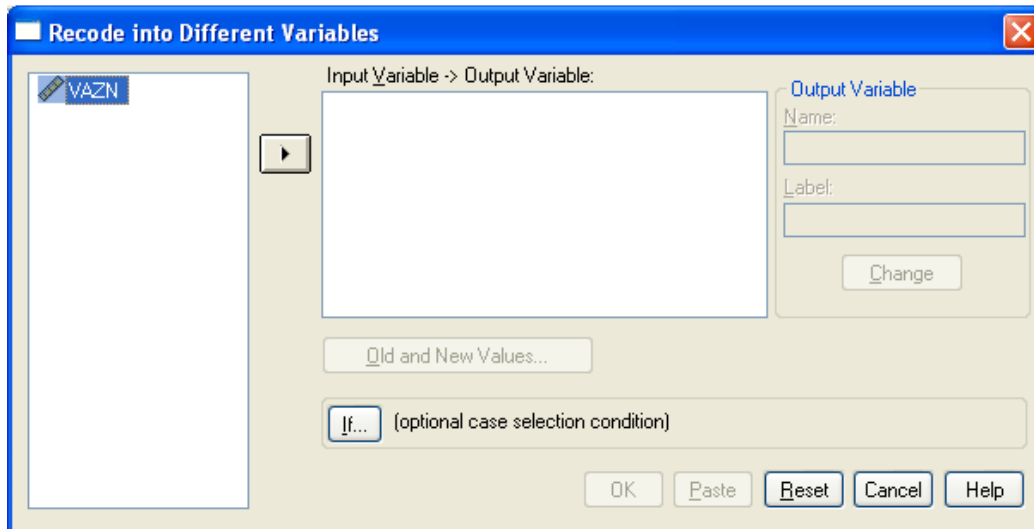
20.5-25.5	→ 1
25.5-30.5	→ 2
30.5-35.5	→ 3
35.5-40.5	→ 4
40.5-45.5	→ 5
45.5-50.5	→ 6
50.5-55.5	→ 7

انتخاب حدود طبقات به صورت فوق باعث می شود که هر عدد دقیقاً در یک دسته قرار گیرد.

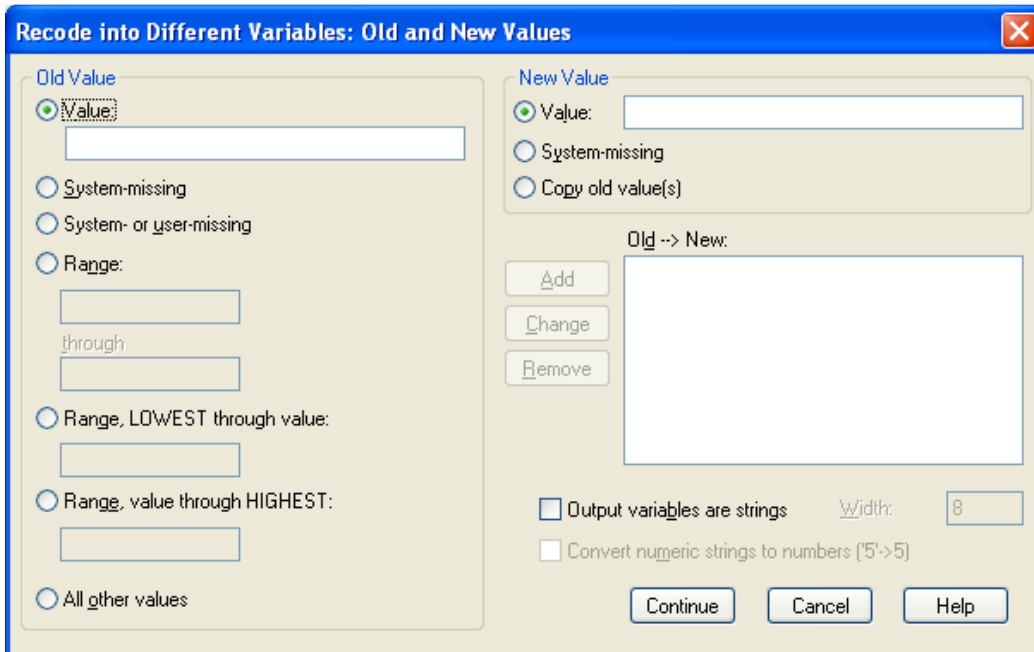
۴. حال متغیر جدیدی تعریف می کنیم که با توجه به واقع شدن داده در یکی از فواصل هفتگانه بالا یکی از مقادیر ۱ تا ۷ را بپذیرد. برای تعریف این متغیر مسیر زیر را طی کنید:

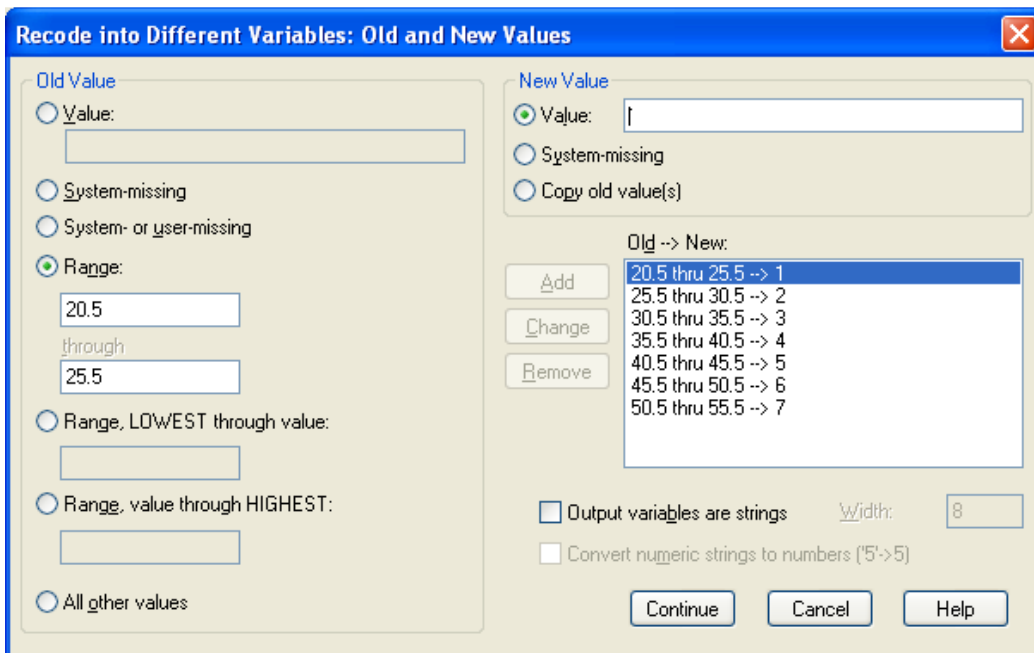
کادر گفتگوی زیر ظاهر می شود:

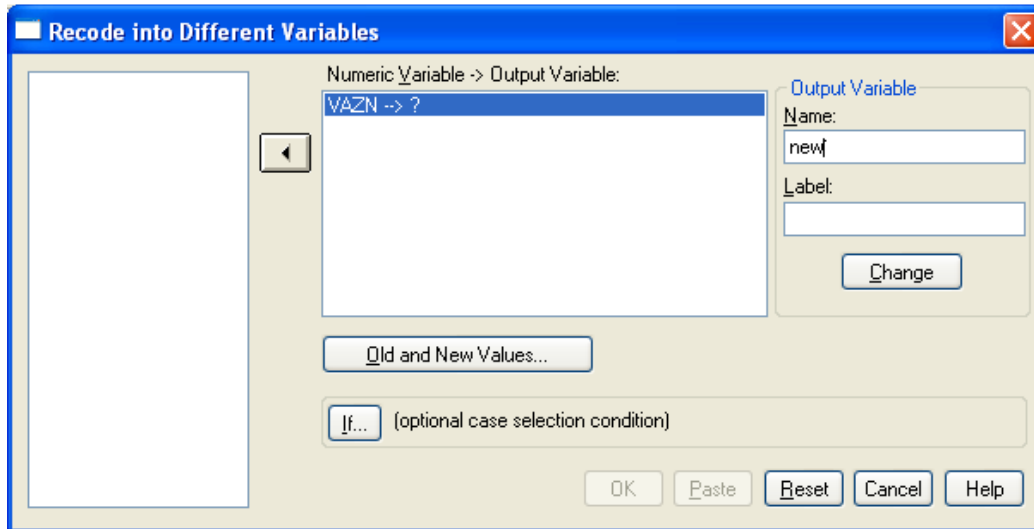
متغیر مورد نظر را انتخاب کرده دکمه را فشار دهید. سپس روی کلیک کنید کادر گفتگوی زیر باز می شود که در آن مقادیر متغیر جدید را با توجه به مقادیر متغیر اولیه مشخص می کنیم:

همانند تصویر زیر در سمت چپ کادر گفت و گوی بالا حدود طبقات را وارد کرده، در سمت راست کادر گفت و گو مقدار متغیر جدید (شماره طبقه) را وارد کنید. سپس دکمه Add را کلیک کنید. این کار را برای تمام طبقات به ترتیب انجام دهید.

پس از تعریف مقادیر دکمه Continue را کلیک کنید. مطابق تصویر زیر در قسمت Output variable نام متغیر جدید را تایپ کرده دکمه change را کلیک کنید.

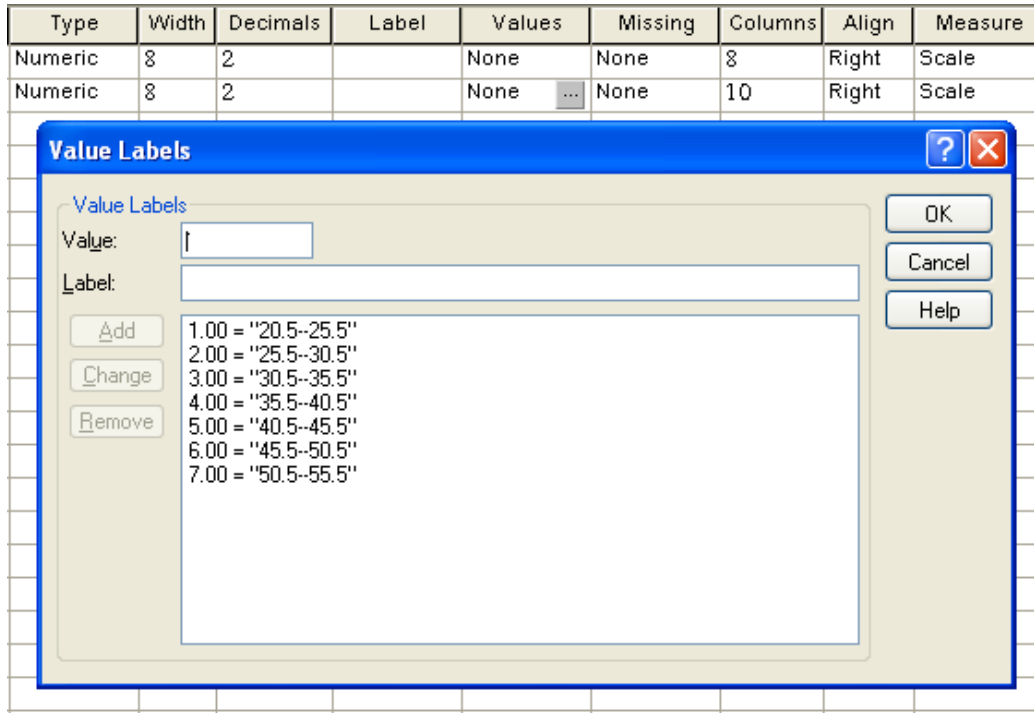

در پایان دکمه OK را کلیک کرده و نتیجه کار را به صورت زیر مشاهده کنید:

	VAZN	new	var
1	52.00	7.00	
2	47.00	6.00	
3	26.00	2.00	
4	31.00	3.00	
5	35.00	3.00	
6	36.00	4.00	
7	29.00	2.00	
8	30.00	2.00	
9	24.00	1.00	
10	38.00	4.00	
11	30.00	2.00	
12	26.00	2.00	
13	47.00	6.00	
14	50.00	6.00	
15	32.00	3.00	

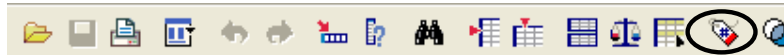
مشاهده می کنید که متغیر جدید با مقادیر ۱ تا ۷ ساخته شده است

۵. به قسمت variable view بروید و در قسمت value برای مقادیر متغیر جدید، بر چسب‌هایی به صورت زیر تعریف کنید:

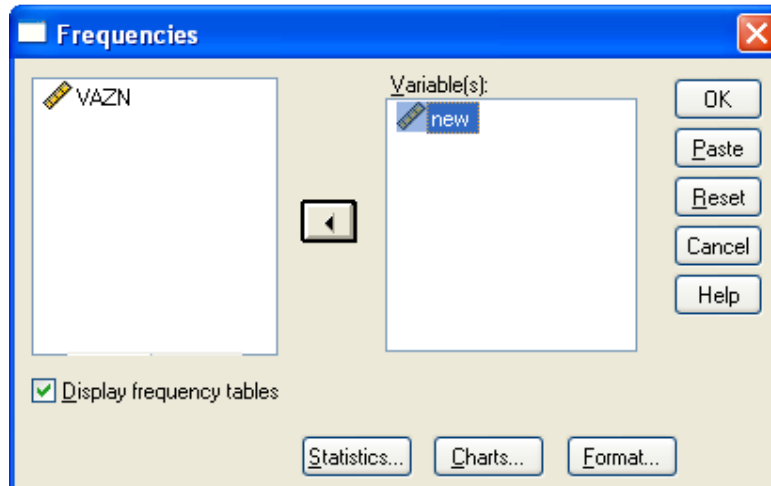

به قسمت Data view برگردید.

اگر برای مقادیر یک متغیر، بر چسب تعریف شده باشد، نمایش مقادیر آن، به دو صورت خواهد بود: مقادیر متغیر و بر چسب‌های مقادیر. با کلیک روی دکمه زیر می‌توانید حالت نمایش را تغییر دهید:

حال متغیر پیوسته به یک متغیر گسسته با ۷ مقدار مختلف تبدیل شده است. برای رسم جدول فراوانی، همانند حالت گسسته عمل کنید (در کادر انتخاب متغیر، متغیر جدید کدبندی شده را انتخاب کنید).

جدول فراوانی داده های مثال وزن قالبهای کره به صورت زیر خواهد بود:

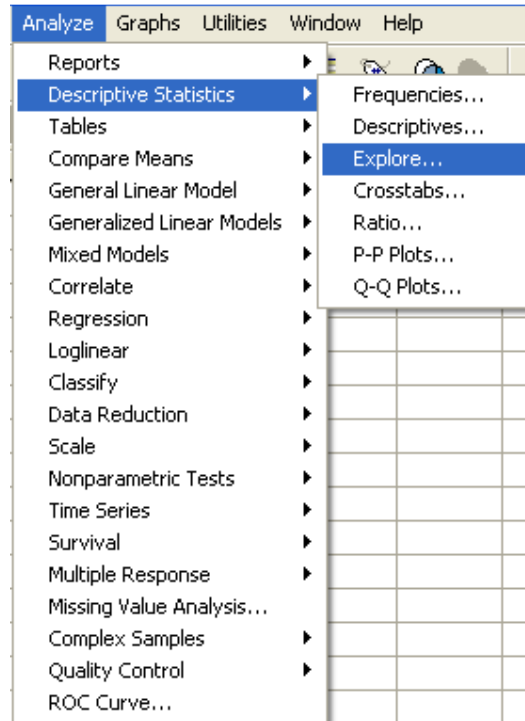
new

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	20.5--25.5	3	7.5	7.5	7.5
	25.5--30.5	6	15.0	15.0	22.5
	30.5--35.5	10	25.0	25.0	47.5
	35.5--40.5	8	20.0	20.0	67.5
	40.5--45.5	6	15.0	15.0	82.5
	45.5--50.5	5	12.5	12.5	95.0
	50.5--55.5	2	5.0	5.0	100.0
	Total	40	100.0	100.0	

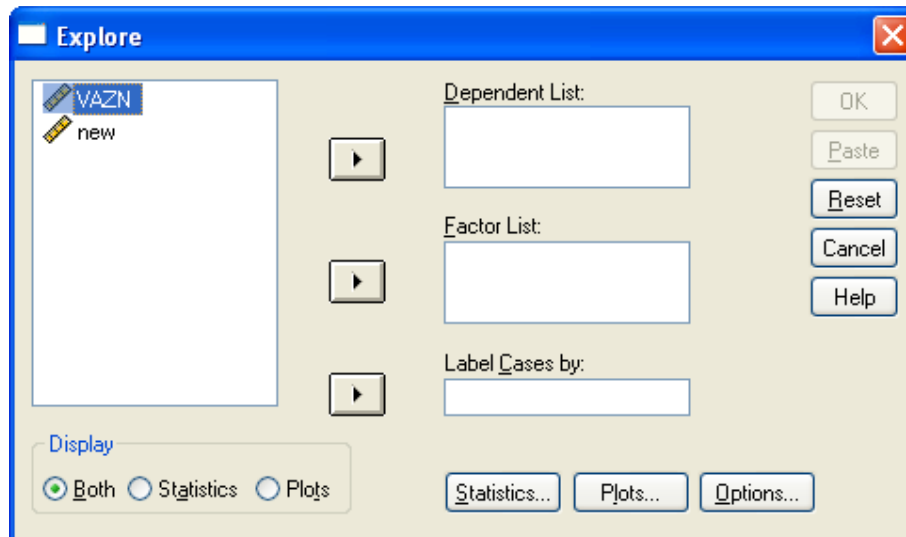
- رسم نمودار برای داده های کمی پیوسته:

برای داده های پیوسته نمودارهای مختلفی به کار می روند که هر کدام کاربردهای خاص خود را دارد.

ارجح ترین این نمودارها Histogram است. برای رسم هیستوگرام داده های پیوسته مسیر زیر را طی کنید:

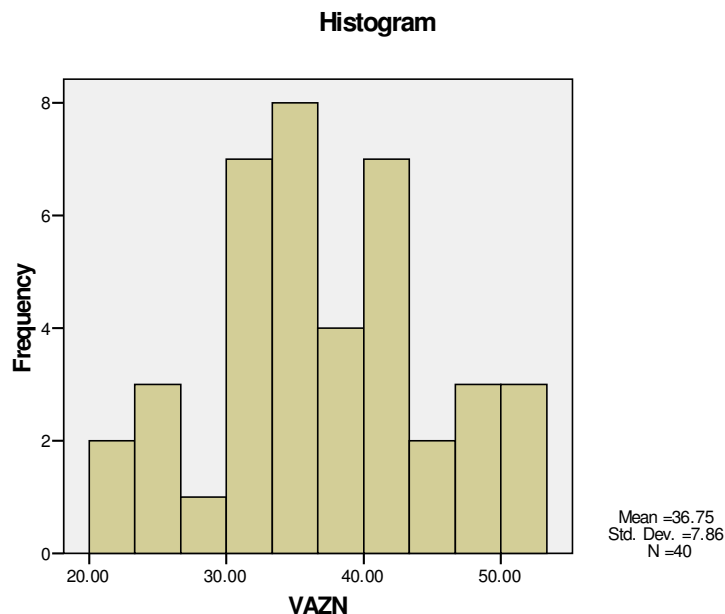
کادر گفتگوی زیر ظاهر خواهد شد:

در قسمت Display (سمت چپ پایین کادر بالا) plots را انتخاب کنید. روی دکمه Plot... کلیک کنید در

کادر گفتگو ظاهر شده Histogram را انتخاب کنید. Continue را کلیک کرده سپس ok را کلیک کنید.

هیستوگرام داده های مثال قبل به صورت زیر خواهد بود:

یکی دیگر از نمودارهایی که برای متغیرهای پیوسته به کار می رود و در سالهای اخیر کاربرد آن بسیار زیاد شده است نمودار جعبه ای یا Box plot است که به آن بعد از بحث شاخصهای آماری خواهیم پرداخت.

۲-۳ محاسبه شاخصهای آماری:

مرحله اول آمار توصیفی یعنی تشکیل جداول فراوانی و رسم نمودارهای آماری در SPSS بیان شد. مرحله دوم در آمار توصیفی، خلاصه کردن داده ها در قالب اعدادی است که موسوم به **شاخصهای آماری** هستند. شاخصهای آماری به دو دسته تقسیم میشوند: شاخصهایی که گرایش به مرکز یا مرکزیت داده ها را اندازه میگیرند (شاخصهای مرکزی) و شاخصهایی که برای اندازه گیری تغییر پذیری داده ها به کار میروند (شاخصهای پراکنندگی).

- شاخصهای مرکزی:

شاخصهای مرکزی مهم عبارتند از:

مد (Mode): مد داده ای است که بیشترین فراوانی را دارد. استفاده از این شاخص بیشتر در متغیرهای رسته

ای است.

میانه (Median) و چندکها: میانه به داده وسطی داده‌ها اطلاق می‌شود و در داده‌های کم‌تعداد یک شاخص پرکاربرد و کارآمد است.

میانه داده‌ای است که تقریباً نصف داده‌ها از آن کمتر و نصف داده‌ها از آن بیشترند.

تعریف چندکها هم معادل میانه است، چندک مرتبه p ، مقداری است که تقریباً $100p$ درصد داده‌ها از آن کمتری مساوی آن و $100(1-p)$ درصد داده‌ها از آن بیشترند. ساده‌ترین نوع چندکها، چارکها (Quartiles) و دهکها هستند.

- چارک اول: مقداری است که یک چهارم داده‌ها از آن کمتر یا مساوی با آن هستند.

- چارک دوم: معادل میانه است.

- چارک سوم: مقداری است که سه چهارم داده‌ها از آن کمتر یا مساوی با آن هستند.

- دهک اول: مقداری است که یک دهم داده‌ها از آن کمتر یا مساوی با آن هستند. سایر دهکها هم به همین صورت تعریف می‌شوند.

میانگین (Mean): پرکاربردترین و کاراترین شاخص برای اندازه‌گیری مرکزیت داده‌ها میانگین است. البته در صورتیکه تعداد داده‌ها کم باشد یا تعدادی داده پرت در میان داده‌ها مشاهده شود، دقت میانگین کاهش خواهد یافت لذا در صورتیکه یکی از حالات فوق اتفاق بیفتد باید در استفاده از میانگین هوشیار بود.

برای رفع مشکل داده‌های پرت، انواع دیگری از میانگین تعریف می‌شود که اثر اینگونه داده‌ها را کاهش می‌دهد.

شاخصهای پراکندگی:

غیر از شاخصهایی که گرایش داده‌ها را به یک مقدار مرکزی نشان می‌دهد، علاقه مند به شاخصهایی هستیم که به نوعی میزان پراکندگی داده‌ها را بیان کنند. مهمترین شاخصهای آماری پراکندگی عبارتند از:

دامنه تغییرات (Range): تفاضل بزرگترین و کوچکترین داده را دامنه تغییرات می‌نامند.

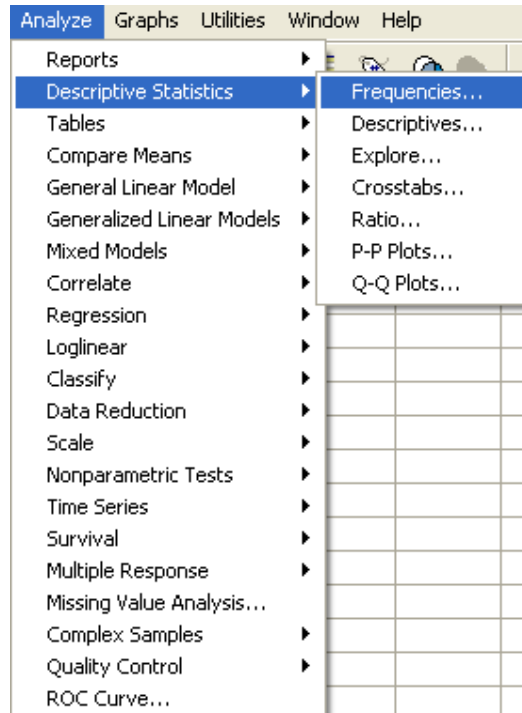
واریانس (Variance): میانگین مربعات تفاضل داده‌ها از میانگین را واریانس گویند.

انحراف معیار (Standard deviation): جذر واریانس را انحراف معیار گویند.

انحراف استاندارد میانگین (Standard Error of Mean): جذر حاصل تقسیم واریانس بر تعداد داده‌ها

را انحراف استاندارد میانگین گویند.

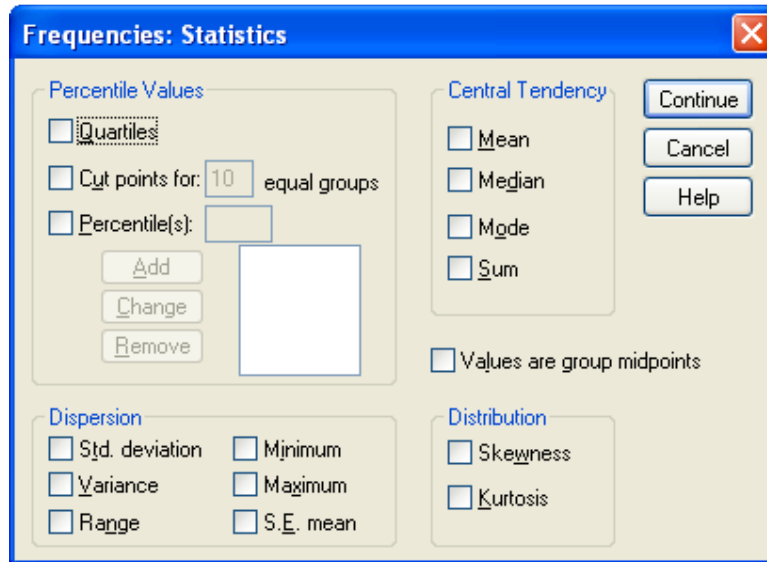
برای محاسبه شاخصهای بالا، ابتدا مسیر زیر را طی کنید:

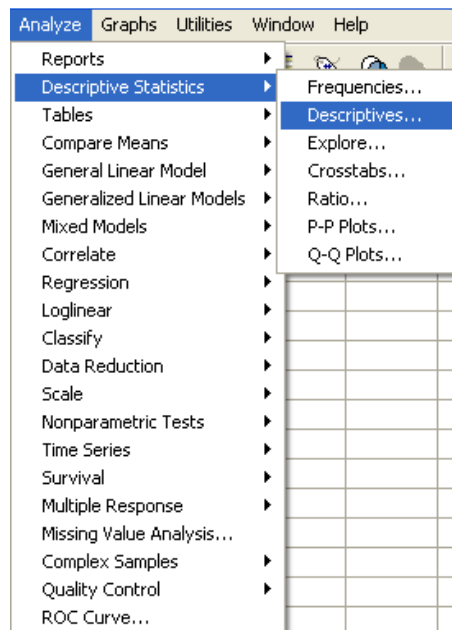
روی دکمه **Statistics...** کلیک کنید. کادر زیر باز خواهد شد. شاخصهای مرکزی را میتوانید از کادر

Central Tendency و شاخصهای پراکندگی را از کادر Dispersion انتخاب کنید.

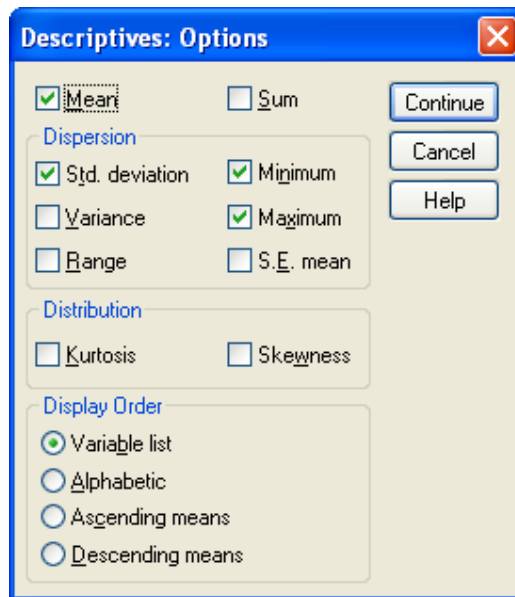
پس از انتخاب شاخصهای مورد نظر دکمه Continue و سپس OK را کلیک کنید.

و یا میتوان از مسیر زیر استفاده کرد:

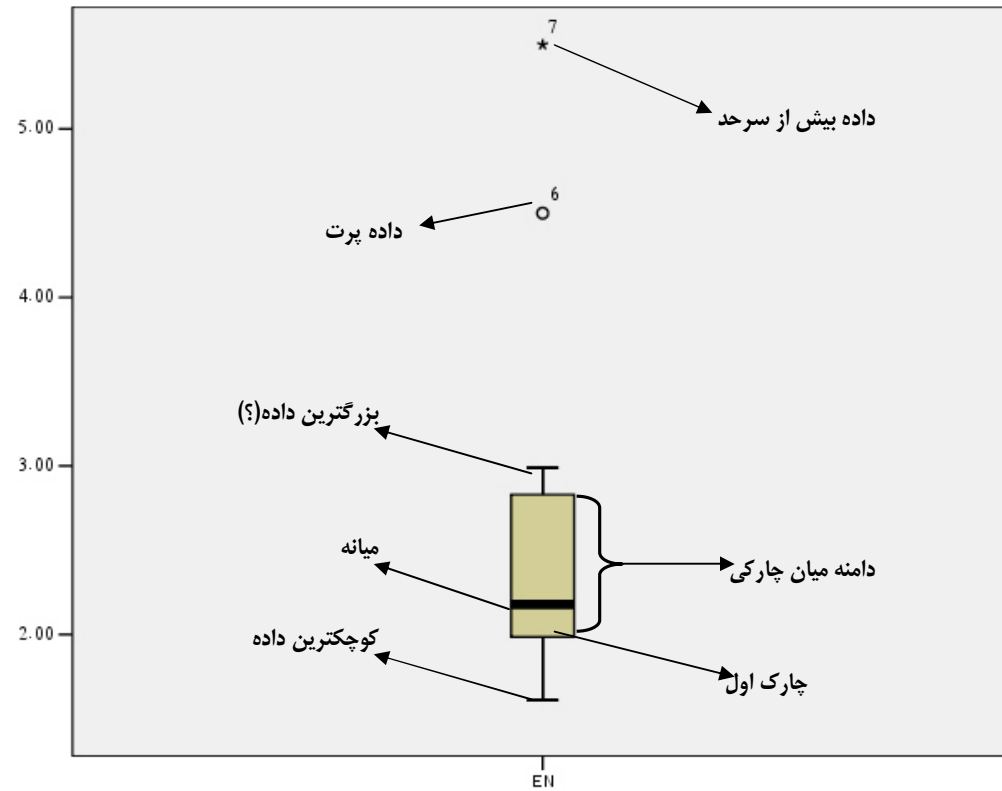

روی دکمه Option... کلیک کنید و شاخصهای موردنظرتان را انتخاب کنید:

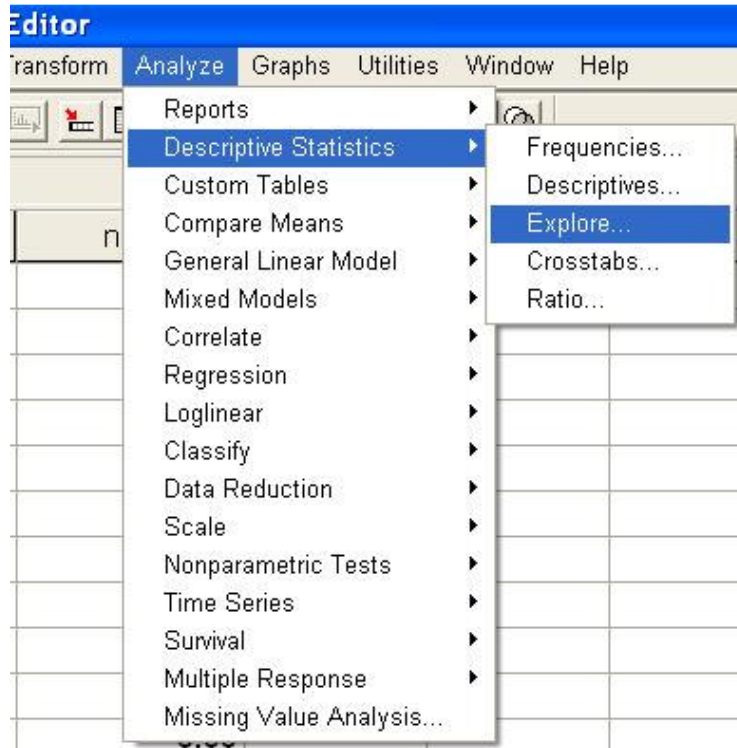
نمودار Box plot

نمودار جعبه ای از نمودارهای پرتوان و پرکاربرد آماری است که در کنار گرایش به مرکز، پراکندگی داده ها، داده های پرت، تقارن و الگوی کلی داده ها را بیان میکند. شمایل کلی یک نمودار جعبه ای به صورت زیر است:

فاصله میان چارک اول و چارک سوم را دامنه میان چارکی می گویند. اگر داده ای بیش از ۱.۵ برابر دامنه میان چارکی از چارک اول یا چارک سوم فاصله داشته باشد، داده پرت محسوب میشود و به صورت یک نقطه خارج از نمودار نشان داده میشود و نمودار بدون احتساب آن رسم می شود.

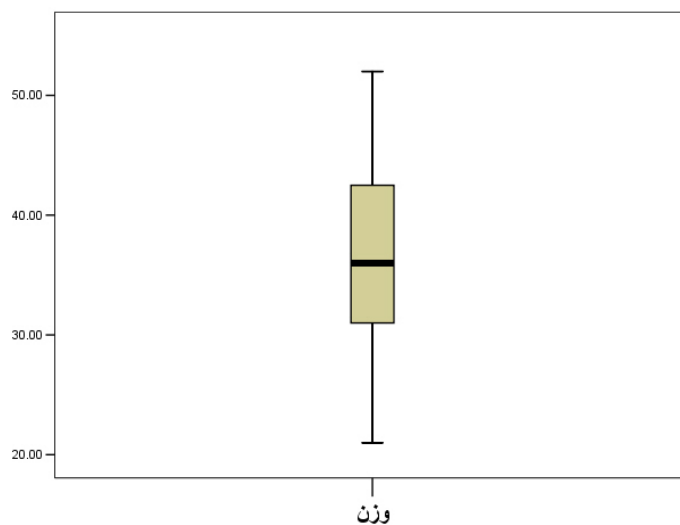
برای رسم Box plot مسیر زیر را طی کنید:

روی کلیک کنید و در کادر ظاهر شده نمودار Box plot را انتخاب کنید.

نمودار جعبه ای داده های مثال وزن قالبهای کره ای در زیر رسم شده است. نحوه تقارن داده ها، میزان

پراکندگی و وجود یا عدم وجود داده های پرت را بخوبی میتوان در نمودار مشاهده کرد:

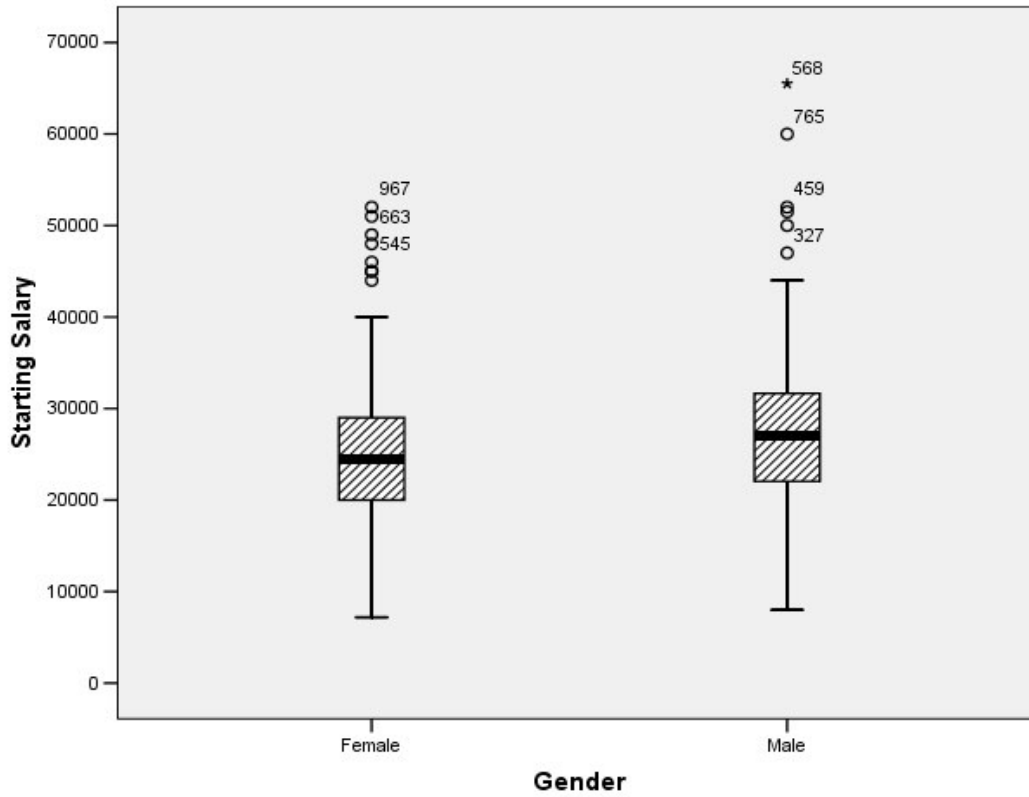
۲-۲-۴ چند نمودار مهم و کاربردی دیگر:

علاوه بر نمودارهای فوق که با هم بررسی کردیم، چند نمودار دیگر را نیز در زیر بررسی میکنیم. این نمودارها زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرند که ما با دو یا سه متغیر سروکار داشته باشیم، به طوری که دقیقاً یکی از آنها از نوع عددی و دیگر متغیر(ها) رسته‌ای باشند. برای مثال می‌خواهیم حقوق (متغیر عددی) زنان و مردان (متغیر رسته‌ای) را در یک شغل بخصوص مقایسه کنیم. به عبارتی می‌خواهیم بین حقوق مردان بیشتر است یا زنان؟ در این قسمت شما را با این نمودارها آشنا کرده و نحوه رسم آنها را نیز در سر کلاس با هم بررسی می‌کنیم.

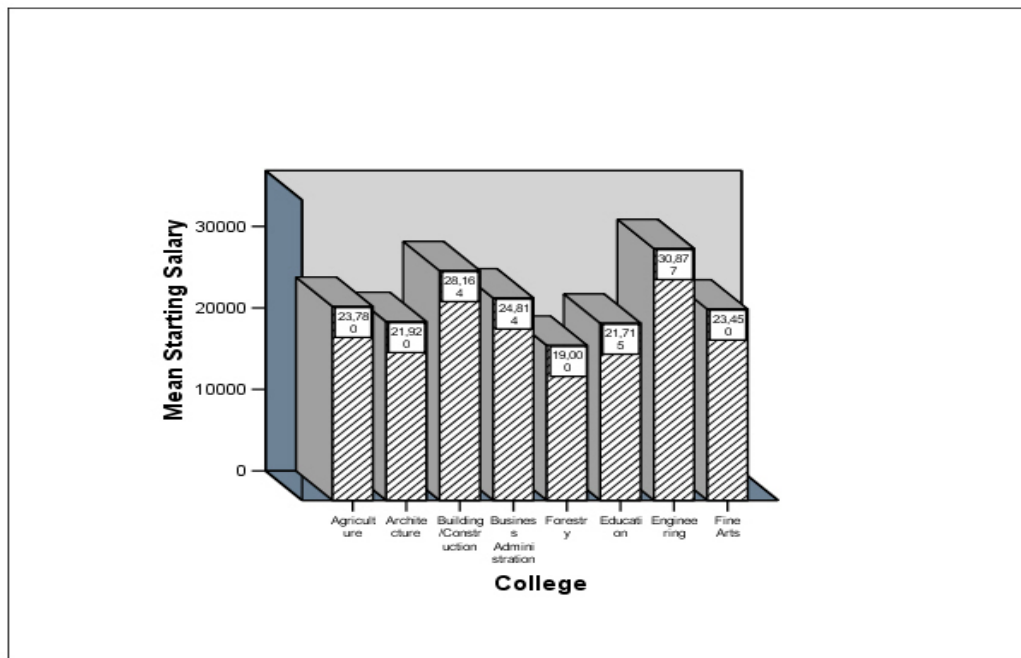
۱) زمانی که تنها یک متغیر عددی و یک متغیر رسته‌ای داشته باشیم:

می‌خواهیم حقوق مردان و زنان را با هم مقایسه کنیم. برای این مقایسه میتوانیم از دو نمودار زیر استفاده کنیم:

الف) نمودار Box plot (برای دو جامعه):

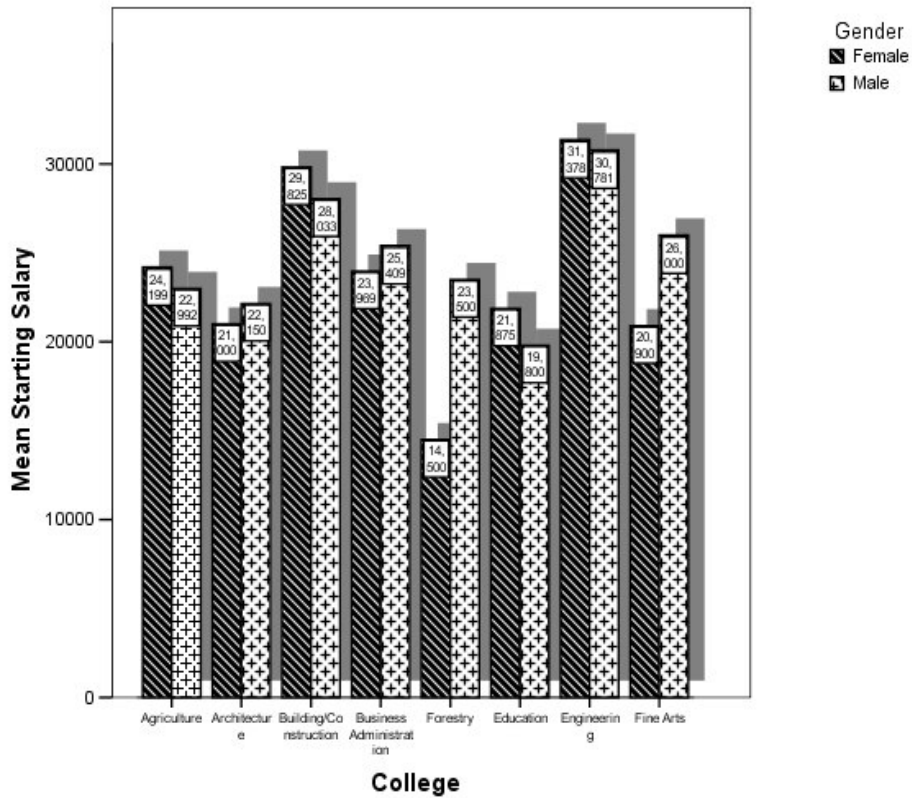
(ب) نمودار ستونی (برای مقایسه دو جامعه) :

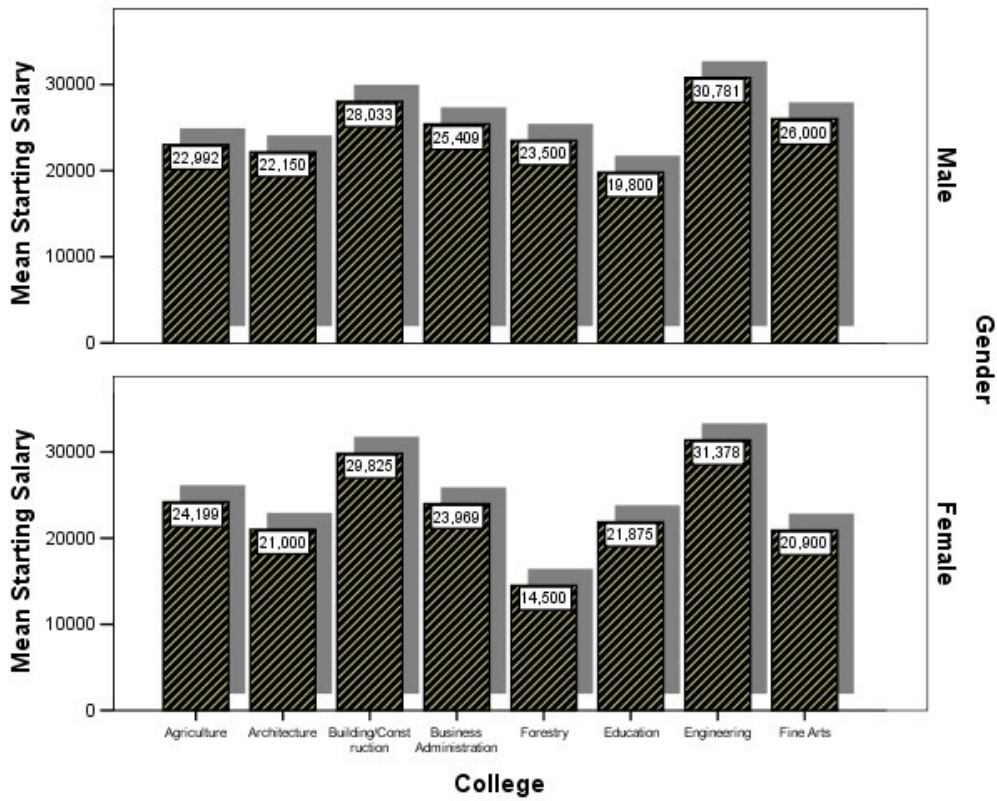
۲) زمانی که تنها یک متغیر عددی و دو متغیر رسته‌ای داشته باشیم:

الف) فرض کنید می‌خواهیم حقوق زنان و مردان را در هر دانشکده با هم مقایسه کنیم. در این حالت از

نمودار ستونی خوشه‌ای استفاده می‌کنیم:

ب) حال فرض کنید نمودار بالا را بخواهیم بصورت جدا برای زن و مرد رسم کنیم:

فصل سوم

دستورهای برای دست‌کاری داده‌ها در SPSS

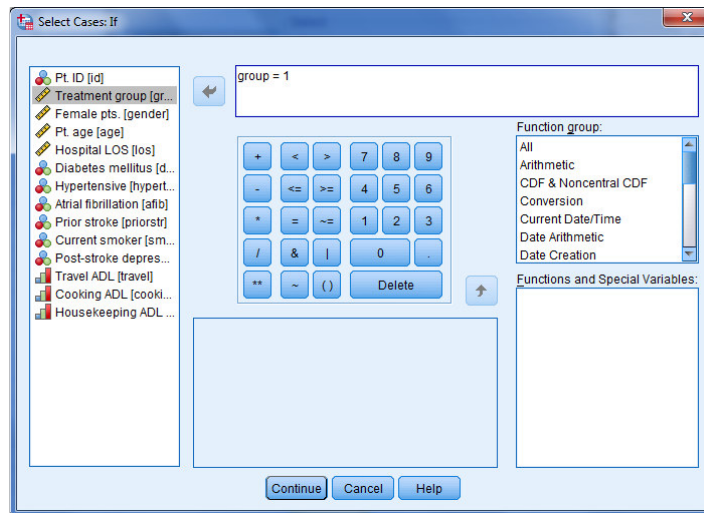
در این فصل به بررسی برخی دستورات در SPSS خواهیم پرداخت که برای کار با داده‌ها و آماده کردن آنها برای تحلیل‌های بعدی بسیار مهم است. به اعتقاد برخی نویسندگان، در حین کار با SPSS استفاده از این دستورها بسیار کمک‌کننده است و بدون وجود این دستورها، این نرم‌افزار قابل استفاده نیست.

۳-۱ دستور Select Cases

همان‌طور که از نام این دستور پیداست، توسط آن می‌توان موردهایی (افرادی) خاص را انتخاب کرد. برای مثال فرض کنید می‌خواهیم تحلیل موردنظر را بر روی افرادی از نمونه که دارای ویژگی خاصی (برای مثال، سیگاری بودن) هستند، اجرا کنیم. توسط این دستور به SPSS می‌گوئیم که تحلیل را فقط بر روی افراد سیگاری انجام بده.

برای بررسی این دستور ابتدا فایل داده "adl.sav" را از فایل‌های نمونه SPSS باز کنید. می‌خواهیم رابطه بین فشارخون (hypertns) و ابتلا به بیماری دیابت (diabetic) را فقط در گروه مورد (Treatment) داده‌ها بررسی کنیم. توجه کنید که گروه مورد در متغیر group با کد ۱ مشخص شده است.

می‌دانیم که برای بررسی این رابطه باید از دستور Crosstabs استفاده کرد، اما چون می‌خواهیم رابطه را فقط در گروه مورد انجام دهیم، ابتدا باید دستور Select Cases را اجرا کنیم. برای اجرای این دستور مسیر **Data>Select Cases** را انتخاب کنید و یا در نوار ابزار روی دکمه کلیک کنید تا کادر مکالمه مربوطه باز شود. در این کادر گزینه دوم (If condition is satisfied) را انتخاب کنید و دکمه if را کلیک کنید، و متغیر group را وارد کادر سمت راست انداخته و عبارت " = 1 " را تایپ کنید و گزینه Continue و سپس Ok را بزنید. در این حالت در فایل داده‌ها فقط افراد مورد انتخاب شده‌اند و افراد کنترل برای آنالیزها فیلتر شده‌اند.

حال با اجرای دستور Crosstabs رابطه بین فشارخون و دیابت را بررسی می کنیم. خروجی نرم افزار به صورت زیر است:

Diabetes mellitus * Hypertensive Crosstabulation

Count			Hypertensive		Total
			No	Yes	
Treatment	Diabetes mellitus	No	33	14	47
		Yes	1	6	7
Total			34	20	54

Chi-Square Tests

Treatment group		Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Treatment	Pearson Chi-Square	8.172 ^a	1	.004		
	Continuity Correction ^b	5.950	1	.015		
	Likelihood Ratio	8.196	1	.004		
	Fisher's Exact Test				.008	.008
	Linear-by-Linear Association	8.021	1	.005		
	N of Valid Cases		54			

a. 2 cells (50.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2.59.
b. Computed only for a 2x2 table

همان طور که مشاهده می کنید، این همان خروجی دستور Crosstabs است با این تفاوت که رابطه بین دو متغیر فشار خون و دیابت فقط در افراد "مورد" بررسی شده است.
توجه:

در پنجره Select Cases:if، که نحوه انتخاب Caseها را تعیین می کنیم، گزینه های زیاد دیگری نیز برای انتخاب وجود دارد. برای مثال می توان با استفاده صفحه کلید این کادر تعیین کنیم که، برای مثال، "افراد با سن کمتر یا مساوی ۷۳ سال" انتخاب شوند. برای این کار باید در کادر تایپ شود: $age \leq 30$. یا می توان از دستورهای منطقی & (and) و | (or) استفاده کرد.

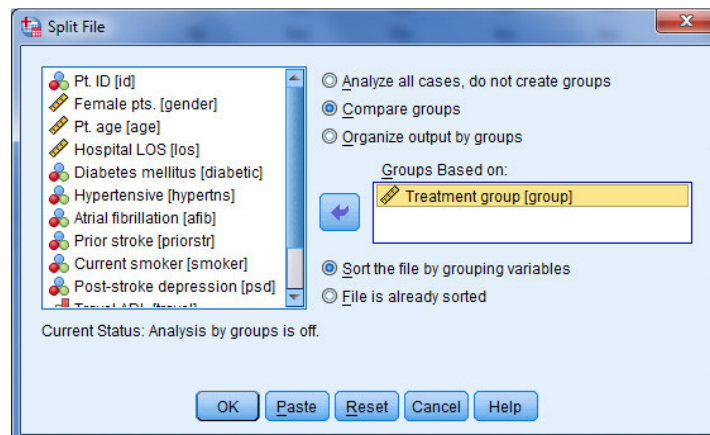
تمرین:

- فایل "adl.sav" باز کنید و تمرینات زیر را انجام دهید.
- ۱- در بین افراد دیابتی، رابطه بین سیگاری بودن و فشارخون را بررسی کنید.
 - ۲- در بین افراد بالای ۷۳ سال، رابطه بین سیگاری بودن و فشارخون را بررسی کنید.
 - ۳- رابطه بین سیگاری بودن و فشارخون را در بین افراد بالای ۷۳ سال که مبتلا به بیماری دیابت نیستند، بررسی کنید.
 - ۴- رابطه بین سیگاری بودن و فشارخون را در بین افرادی که بالای ۷۳ سال دارند یا مبتلا به بیماری دیابت نیستند، بررسی کنید.

۲-۳ دستور Split File

همان طور که از نام این دستور پیداست، فایل داده‌ها را می‌شکند. به عبارتی با در نظر گرفتن یک متغیر کیفی، مثل جنسیت یا مقطع تحصیلی، فایل داده‌ها تفکیک شده و تمام آنالیزها و خروجی‌ها به تفکیک طبقات این متغیر کیفی ارائه خواهد شد.

برای بررسی این دستور ابتدا فایل داده "adl.sav" را از فایل‌های نمونه SPSS باز کنید. می‌خواهیم رابطه بین فشارخونی بودن (hypertns) و ابتلا به بیماری دیابت (diabetic) را به تفکیک هر یک از گروه‌های تیماری (group) بررسی کنیم. می‌دانیم که برای بررسی این رابطه باید از دستور Crosstabs استفاده کرد، اما چون می‌خواهیم رابطه را به تفکیک یک متغیر سوم بررسی کنیم، ابتدا باید دستور Split file را اجرا کنیم. برای اجرای این دستور مسیر **Data>Split file** را انتخاب کنید و یا در نوار ابزار روی دکمه کلیک کنید تا کادر مکالمه مورد نظر باز شود. در این کادر گزینه دوم (Compared groups) را انتخاب کنید و متغیر group را وارد کادر Groups Based On وارد کنید و گزینه Ok را بزنید.

در این حالت داده‌ها تفکیک شده‌اند. و حالا می‌توانید آنالیز مورد نظر را انجام دهید.

بعد از اجرای دستور Crosstabs خروجی را به صورت زیر خواهید دید. همان طور که مشاهده می کنید، این همان خروجی دستور Crosstabs است با این تفاوت که رابطه بین دو متغیر فشار خون و دیابت به تفکیک یک متغیر سوم بررسی شده است.

Diabetes mellitus * Hypertensive Crosstabulation

Count

Treatment group		Hypertensive		Total	
		No	Yes		
Control	Diabetes mellitus	No	32	6	38
		Yes	1	7	8
Total			33	13	46
Treatment	Diabetes mellitus	No	33	14	47
		Yes	1	6	7
Total			34	20	54

Chi-Square Tests

Treatment group		Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Control	Pearson Chi-Square	16.763 ^a	1	.000		
	Continuity Correction ^b	13.412	1	.000		
	Likelihood Ratio	15.600	1	.000		
	Fisher's Exact Test				.000	.000
	Linear-by-Linear Association	16.398	1	.000		
	N of Valid Cases	46				
Treatment	Pearson Chi-Square	8.172 ^c	1	.004		
	Continuity Correction ^b	5.950	1	.015		
	Likelihood Ratio	8.196	1	.004		
	Fisher's Exact Test				.008	.008
	Linear-by-Linear Association	8.021	1	.005		
	N of Valid Cases	54				

a. 1 cells (25.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2.26.
 b. Computed only for a 2x2 table
 c. 2 cells (50.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2.59.

توجه:

- ۱- این دستور به خصوص زمانی کاربرد دارد که بخواهیم اثر مخدوشگری یا اثرات متقابل را بررسی کنیم.
- ۲- بعد از اجرای دستور Split file، فایل SPSS همواره بصورت تفکیک شده است. و مادامی که فایل داده‌ها به این صورت است، در قسمت نوار وضعیت SPSS عبارت Split file on نوشته شده است. در صورتی که می‌خواهید از این حالت خارج شوید، دوباره مسیر بالا را طی کنید و در کادر مکالمه‌ای مذکور گزینه "Analysis all cases" را انتخاب کنید و ok را کلیک کنید. در این حالت فایل از حالت تفکیکی درآمده و می‌توانید تمام داده‌ها را تحلیل کنید.
- ۳- در صورتی که گزینه "Organize output by groups" را انتخاب کنید، خروجی فایل‌های را به صورت تفکیکی ارائه می‌دهد، اما نه کنار هم.
- ۴- این دستور ابتدا فایل داده‌ها را بر اساس متغیر تفکیکی مرتب می‌کند و سپس فایل داده‌ها را تفکیک می‌کند، و از آنجایی که عموماً فایل داده‌ها مرتب نیست، همواره گزینه "Sort the file . . ." را انتخاب کنید.

تمرین:

- فایل "adl.sav" باز کنید و تمرینات زیر را انجام دهید.

۱- رابطه بین فشارخون و دیابت را یکبار به صورت کلی و یکبار به تفکیک سیگاری بودن و نبودن بررسی کنید. آیا متغیر سیگاری بودن در بررسی رابطه بین فشارخون و دیابت، عامل مخدوشگر است؟

۲- رابطه بین فشارخون و دیابت را در بین افراد گروه کنترل که سیگاری هستند بررسی کنید.

۳-۳ دستور Weight Cases :

زمانی که داده‌ها از نوع فراوانی باشند، برای تعریف داده‌ها می‌توان از این دستور استفاده کرد. دستور را با یک مثال توضیح می‌دهیم.

مثال: در یک مطالعه ژنتیکی مربوط به ساختار کروموزوم ها ۲۸ نفر بر حسب نوع انحرافی که ساختار کروموزوم آنها از وضع طبیعی دارد و بر حسب این که والدینشان حامل این انحراف هستند یا نه رده بندی شده اند و در نتیجه داده های زیر به دست آمده است :

حامل‌ها		نوع انحراف از وضع طبیعی
هیچ یک از والدین	یکی از والدین	
۱	۴	نوع ۱
۷	۳	نوع ۲

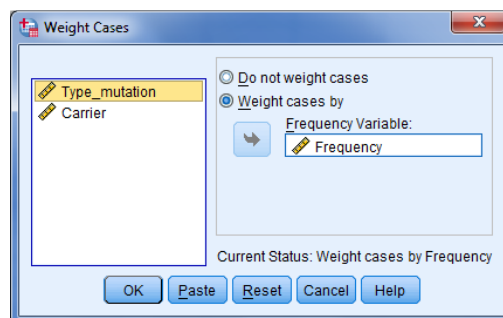
می‌خواهیم آزمون کنیم که "نوع انحراف از وضع طبیعی" مستقل از "حامل بودن والدین" است یا خیر. برای انجام این آزمون قانداً باید ابتدا داده‌ها را در SPSS کرد!! که البته در این قسمت تنها بر نحوه ورود داده‌ها بحث خواهیم کرد و نه بر نحوه انجام آزمون آماری آن. برای این کار دو راه وجود دارد. **راه اول** این که داده‌ها را به‌طور خام وارد SPSS کنیم. یعنی دو متغیر دو متغیر برای "نوع انحراف از وضع طبیعی" و "حامل بودن والدین" تعریف کنیم، آنها را کدبندی کرده و به‌صورت زیر وارد کنیم:

	Type_mutation	Carrier
1	Type 1	one parent
2	Type 1	one parent
3	Type 1	one parent
4	Type 1	one parent
5	Type 1	none of parent
6	Type 2	one parent
7	Type 2	one parent
8	Type 2	one parent
9	Type 2	none of parent
10	Type 2	none of parent
11	Type 2	none of parent
12	Type 2	none of parent
13	Type 2	none of parent
14	Type 2	none of parent
15	Type 2	none of parent

حال اگر فراوانی داده‌ها در هر یک از خانه‌های جدول زیاد باشد و بخواهیم از روش اول استفاده کنیم، ورود داده‌ها وقت زیادی خواهد گرفت. راه دوم این است که طبقات داده‌ها را به نرم‌افزار معرفی، برای آنها فراوانی تعریف کنیم و به فراوانی‌ها وزن دهیم. به عبارتی در این مثال که ۴ طبقه (به صورت ترکیبی) داریم، کافیس ۴ طبقه را به عنوان ۴ مشاهده تعریف کنیم و برای آنها فراوانی تعریف کنیم. به عبارتی داده‌ها را به صورت زیر تعریف کنیم. توجه کنید یک متغیر Frequency برای تعریف فراوانی‌ها به دو متغیر قبلی اضافه شده است.

	Type_mutation	Carrier	Frequency
1	Type 1	one parent	4.00
2	Type 1	none of parent	1.00
3	Type 2	one parent	3.00
4	Type 2	none of parent	7.00

بعد از این کار مسیر **Data>Weight Cases** طی کنید یا از نوار ابزار بر دکمه کلیک کنید و در کادر مکالمه موردنظر متغیر Frequency را به عنوان متغیر وزنی تعریف کنید و گزینه ok را بزنید. با این کار نرم‌افزار دیگر می‌داند که افراد با انحراف نوع ۱ که فقط یکی از والدین‌شان هم به این عارضه دچارند، تعدادشان ۴ نفر است!!

حال می‌توانید دستور Crosstabs را اجرا کنید و خروجی به صورت زیر خواهد شد:

Type_mutation * Carrier Crosstabulation

Count

		Carrier		Total
		one parent	none of parent	
Type_mutation	Type 1	4	1	5
	Type 2	3	7	10
Total		7	8	15

توجه:

- ۱- مادامی که دستور Weight cases اجرا شده است، داده‌ها به صورت وزنی هستند. لذا برای خارج شده از این حالت مسیر **Data>Weight Cases** را طی کنید و گزینه "Do not weight cases" را انتخاب کنید.
- ۲- وقتی داده‌ها وزن دارند، در نوار وضعیت SPSS عبارت **Weight On** نوشته شده است.
- ۳- این دستور به خصوص زمانی کاربرد دارد که با داده‌هایی سروکار دارید که خام نیستند و تعداد آنها نیز زیاد است.

تمرین:

- فایل "adl.sav" باز کنید و تمرینات زیر را انجام دهید. (دستور Weight cases)
- ۱- در پرتاب ۶۰ بار یک تاس مشاهده می شود که روهای مختلف تاس به صورت زیر ظاهر می گردد. جدول فراوانی مبیوط به این داده‌ها را رسم کنید.

فراوانی	روهای مختلف
۱۵	۱
۷	۲
۴	۳
۱۱	۴
۶	۵
۱۷	۶
۶۰	جمع

۲- به منظور بررسی وجود یا عدم وجود رابطه بین نوع شوک و زنده ماندن بیمار، از بیمارانی که به انواع شوک مبتلا می شوند. نمونه‌هایی انتخاب و آنها را بر حسب زنده ماندن و یا مردن در جدول زیر مرتب کرده‌اند.

نتیجه		نوع شوک
مردم	زنده	
۸	۷	کاهش حجم خون
۱۱	۱۱	قلبی
۶	۱۰	عصبی
۷	۹	عفونی
۵	۳	غدد داخلی

داده‌های این جدول را در SPSS وارد کرده و جدول توافقی مربوط به آن را رسم کنید.

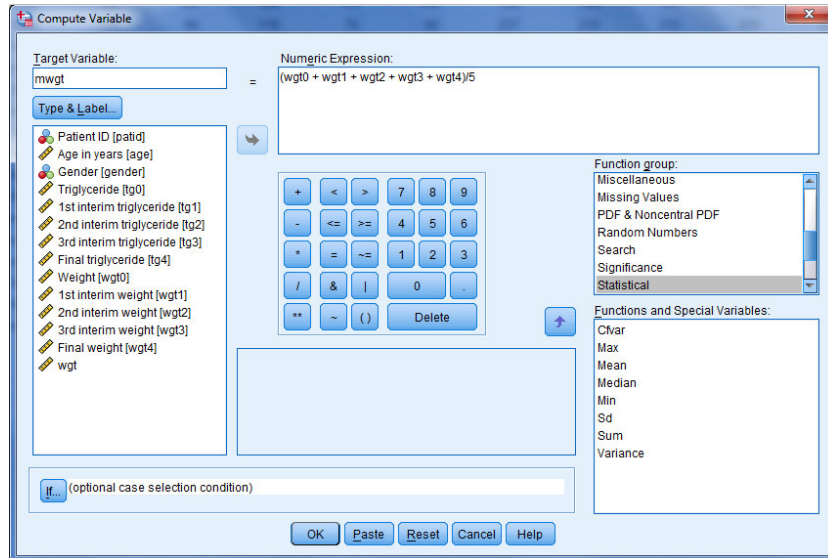
۳-۴ دستور Compute

بسیاری اوقات پیش می آید که محقق می خواهد عبارتی را به طور سطری و برای هر یک از موردها (افراد) محاسبه کند. برای مثال فرض کنید قد و وزن نمونه را داریم و می خواهیم برای هر فرد به طور جداگانه BMI (یعنی 2 (قد/وزن) را محاسبه کنیم. به عنوان مثالی دیگر فرض کنید در یک تست سنجش افسردگی که شامل ۱۵ سؤال ۵ گزینه‌ای (۱ تا ۵) است، می خواهیم امتیاز افسردگی هر شخص را به طور جداگانه محاسبه کنیم. در تمام این موارد دستور Compute می تواند به ما در محاسبه عبارت مورد نظر کمک کند.

برای بررسی این دستور ابتدا فایل داده "dietstudy" را از فایل های نمونه SPSS باز کنید. می خواهیم میانگین وزن افراد در ۵ نوبت پیگیری (wgt0 تا wgt4) را محاسبه کنیم و در متغیری به نام mwgt، در همین فایل داده ها ذخیره کنیم. برای اجرای این دستور مسیر **Transform>Compute variable** را انتخاب کنید تا کادر مکالمه Compute variable باز شود. در کادر سمت چپ (Target variable) عبارت mwgt را تایپ کنید و در کادر سمت راست (Numeric expression) عبارت

$$(wgt0 + wgt1 + wgt2 + wgt3 + wgt4)/5$$

را تایپ کنید. برای این قسمت می توانید از صفحه کلید پائین، یا گروه توابع (Function group) سمت راست هم استفاده کنید.

پس از این کار کلید Ok را کلیک کنید و به پنجره داده‌ها برگردید. خواهید دید که متغیری تحت عنوان mwgt به متغیرهای قبلی اضافه شده است که در واقع میانگین وزن هر فرد در ۵ دوره پیگیری است.

توجه:

- ۱- در کادر مکالمه Compute variable، با استفاده از تابع‌های موجود در قسمت Function group بسیاری از محاسبات آماری و ریاضی را می‌توان برای هر فرد به‌طور جداگانه انجام داد.
- ۲- این دستور به خصوص برای محققین رشته‌های پرستاری، روانشناسی و علوم اجتماعی، زمانی که با پرسش‌نامه سروکار دارند، کاربرد فراوانی دارد.
- ۳- فرض کنید بخواهیم برای گروهی از افراد نمونه یک فرمول و برای گروهی دیگر، فرمولی دیگر را محاسبه کنیم، در این حالت در کادر مکالمه Compute variable، می‌توان از دستور if استفاده کرد.

تمرین:

- فایل "Employee data.sav" باز کنید.
- ۱- فرض کنید حقوق اولیه (salbegin) و حقوق جاری (salary) شخص i ام را به ترتیب با X_i و

Y_i نشان دهیم. مقادیر زیر را محاسبه کنید. (دستور Compute variables)

$$\sum_i X_i^2 - 474\bar{X} = \quad \sum_i Y_i^2 - 474\bar{Y} =$$

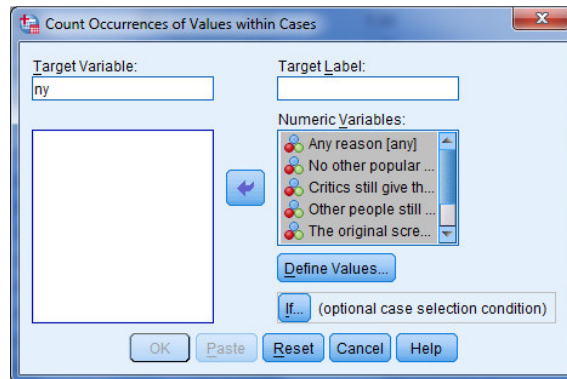
$$\sum_i (X_i + Y_i)(X_i - Y_i) =$$

$$\frac{\sum_i (X_i + Y_i)(X_i - Y_i)}{\sqrt{\sum_i X_i^2 - 474\bar{X}} \sqrt{\sum_i Y_i^2 - 474\bar{Y}}} =$$

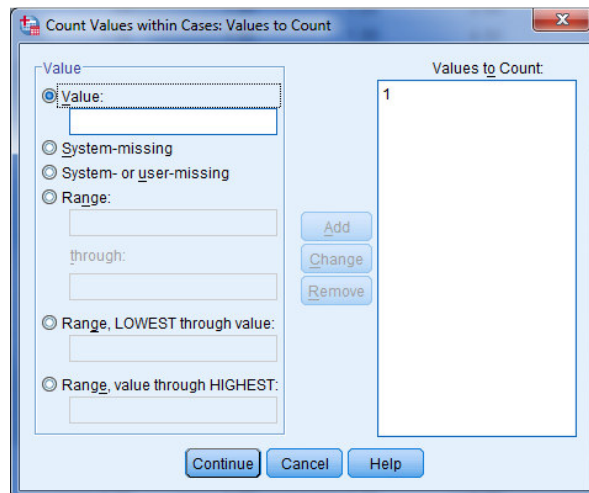
۲- هر یک از متغیرهای salbegin و salaty استاندارد کنید و میانگین و واریانس هر یک را بدست آورید.

۳-۵ دستور Count Values:

یک تست سنجش افسردگی را در نظر بگیرید. ممکن است محقق بخواهد بداند هر فرد در پاسخ گویی چند بار گزینه ۳ را انتخاب کرده است. برای پاسخ به این سؤال باید از دستور Count values استفاده کرد. برای بررسی این دستور ابتدا فایل داده "tv-survey.sav" را از فایل های نمونه SPSS باز کنید. این فایل مربوط به یک نظرسنجی در مورد برنامه های تلویزیونی می باشد، که شامل ۷ سؤال بلی و خیر است. می خواهیم بدانیم هر فرد به طور کلی چند مرتبه به این سؤالات جواب بلی (کد ۱) را داده است و جواب را در متغیری تحت با نام ny ذخیره کنیم. برای اجرای این دستور مسیر **Transform>Count values** را انتخاب کنید تا کادر مکالمه Count occurrence of values within cases باز شود. در کادر سمت چپ (Target variable) عبارت ny را تایپ کنید و در در کادر variable همه متغیرهای سمت چپ (متغیرهایی که می خواهیم در آنها عدد ۱ خوانده شود) را وارد کنید. در این پنجره کلید Define values را کلیک کنید تا پنجره Count values within cases: values to count باز شود. در این پنجره آن چه را که می خواهید شمارش شود را اضافه کنید. در این

مثال می خواهیم عدد ۱ شمارش شود. لذا عدد ۱ را در قسمت values تایپ کرده و عبارت Add را کلیک می کنیم، سپس دکمه Continue و Ok را کلیک می کنیم. حال به پنجره داده ها برگردید. خواهید دید که متغیری تحت عنوان ny به متغیرهای قبلی اضافه شده است که در واقع تعداد پاسخ های بله هر فرد است.

توجه:

- ۱- در کادر مکالمه‌ای Count values within cases: values to count می‌توان نحوه شمارش را به صورت دیگری (غیر از مثال بالا) نیز تعریف کرد. همچنین می‌توان در این پنجره بیش از یک شرط شمارش تعریف کرد.
- ۲- هرگاه بخواهیم این شمارش را برای گروهی از افراد نمونه با گروه دیگر از افراد نمونه متفاوت باشد، باید از دستور if در کادر مکالمه Count occurrence of values within cases استفاده کرد.

تمرین:

- فایل "stoke_valid.sav" باز کنید و تمرینات زیر را انجام دهید. (دستور Count values)
- ۱- جدول فراوانی مربوط به تعداد سکته‌ها در سه نوبت پیگیری افراد (stroke1، stroke2 و stroke3) را رسم کنید.
- ۲- تمرین الف) را به تفکیک هر بیمارستان انجام داده و بگوئید، در کدام بیمارستان بیشترین تعداد سکته رخ داده است.
- ۳- آیا در بین کل این داده‌ها، داده گمشده‌ای وجود دارد.

۳-۶ دستور Recode :

در این قسمت به بررسی دو کاربرد دستور Recode می‌پردازیم.

۳-۶-۱ جدول فراوانی برای صفات کمی پیوسته (دستور Recode):

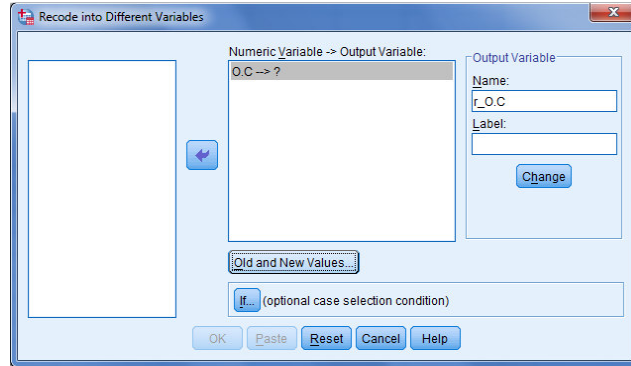
یک روش تعیین طبقات در فصل دوم ارائه شد. فرض کنید حدود طبقات را با این روش تعیین کردیم، در این بخش می‌خواهیم این حدود طبقات را به نرم‌افزار معرفی کنیم تا داده‌ها را دسته‌بندی کند و به وسیله آن جدول فراوانی داده‌ها را رسم کنیم.

مثال ۳) داده‌های مثال ۳ (تمرکز اوزن در ۴۰ شهر بزرگ) را در SPSS وارد کنید و نام متغیر را O.C بگذارید. برای دسته‌بندی داده‌ها با استفاده از SPSS، در **گام اول**، حدود طبقات را به آن تعریف می‌کنیم و متغیر دسته‌بندی شده را به عنوان متغیری جدید در صفحه داده‌ها ایجاد می‌کنیم. حدود طبقاتی که باید تعریف شوند، به این صورت است.

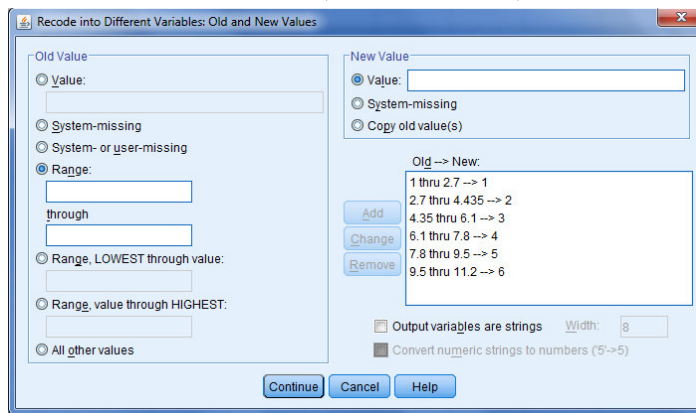
کد وارد شده	طبقات جدید	طبقات قدیم
۱	۱-۲/۷	۱-۲/۷
۲	۲/۷-۴/۳۵	۲/۷-۴/۴
۳	۴/۳۵-۶/۱	۴/۴-۶/۱
۴	۶/۱-۷/۸	۶/۱-۷/۸
۵	۷/۸-۹/۵	۷/۸-۹/۵
۶	۹/۵-۱۱/۲	۹/۵-۱۱/۲

توجه داشته باشید عدد ۴/۴ که یکی از کران‌هاست (کران بالای طبقه دوم و کران پائین طبقه سوم) در داده‌ها نیز وجود دارد. و از آنجایی که می‌خواهیم ۴/۴ در طبقه سوم باشد، در طبقه دوم و سوم به جای عدد ۴/۴ در کرانه‌ها، عدد ۴/۳۵ را در نظر گرفته‌ایم و اگر اعداد ۲/۷، ۱/۶، ۷/۸ یا ۹/۵ نیز در داده‌ها بودند، همین کار را انجام می‌دادیم.

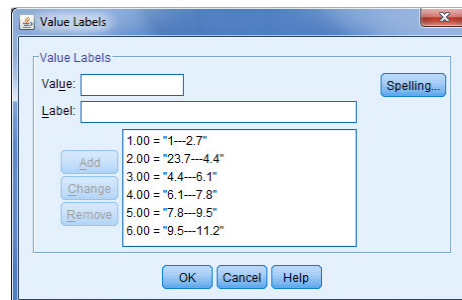
برای دسته‌بندی داده‌ها مسیر **Transform>Recode into different variables** را انتخاب کنید تا کادر مکالمه **Recode into different variables** باز شود. در این کادر متغیر "مقدار تمرکز اوزن (O.C)" را انتخاب و وارد پنجره سمت راست (Numeric Variable->Output variable) می‌کنیم. در قسمت سمت راست این کادر (Output Variable) و در قسمت Name، نام متغیر جدید، یعنی **t_O.C** را تایپ می‌کنیم و سپس دکمه **Old and New values** را کلیک می‌کنیم تا کادر **Old and New values** ظاهر شود. در این کادر و در قسمت **Old values**، گزینه **Range** را انتخاب کنید و اعداد ۱ و ۲/۷ (حد بالا و پائین طبقه اول) را در این جعبه تایپ کنید. در قسمت **New values** عدد ۱ را تایپ می‌کنیم و دکمه **Add** را می‌زنیم.

به همین ترتیب سایر طبقات را به نرم افزار معرفی می کنیم.

پس از اینکه معرفی طبقات به نرم افزار به اتمام رسید، دکمه های **Continue**، **Change** و **Ok** را به ترتیب کلیک می کنیم. حال به پنجره داده ها برگردید. خواهید دید که متغیری تحت عنوان **r_O.C** به متغیرهای قبلی اضافه شده است که در واقع همان متغیر **O.C** است، اما با کدبندی جدید. **گام دوم** این است که به هر یک از طبقات متغیر جدید **Value**ی در خور، مانند شکل زیر، در نظر بگیریم (در پنجره **Variable view**).

حال با استفاده از دستور **Frequency** برای متغیر **r_O.C** جدول فراوانی رسم می کنیم.

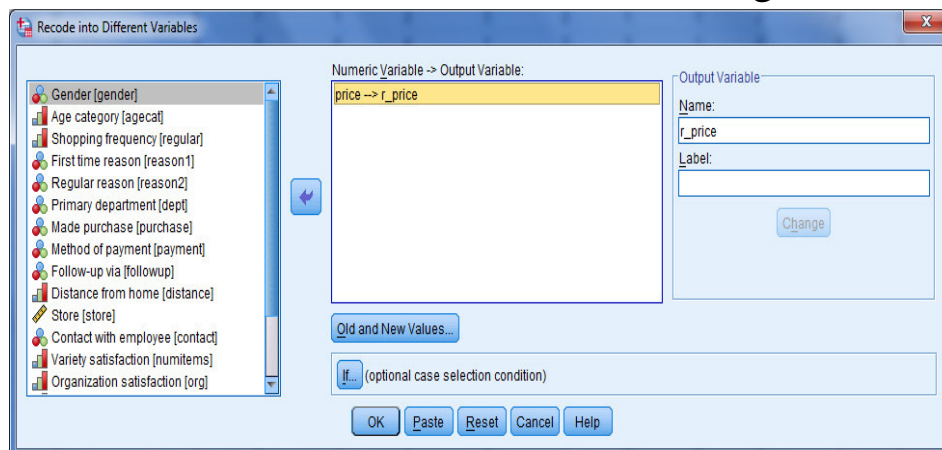
r_o.c

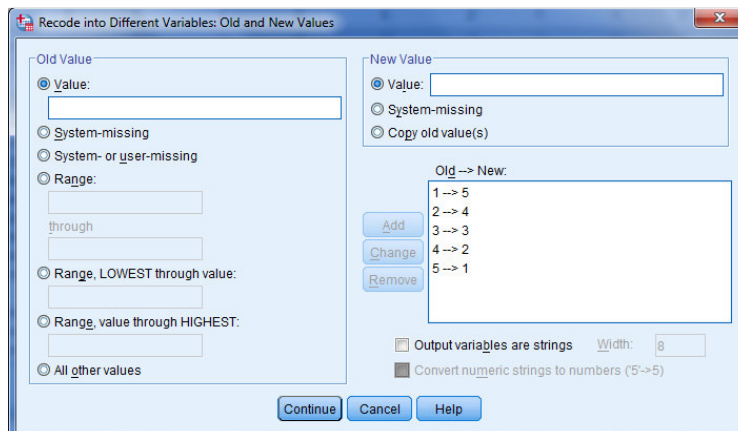
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1---2.7	6	15.0	15.0	15.0
23.7---4.4	9	22.5	22.5	37.5
4.4---6.1	13	32.5	32.5	70.0
6.1---7.8	7	17.5	17.5	87.5
7.8---9.5	3	7.5	7.5	95.0
9.5---11.2	2	5.0	5.0	100.0
Total	40	100.0	100.0	

۳-۶-۲ معکوس کردن امتیازات (دستور Recode):

همان طور که از نام این دستور پیداست، توسط آن می توان داده ها را دوباره کدبندی کرد. برای مثال فرض کنید در پرسش نامه ای ۲۰ سوالی، ۱۸ سوالات با نمره گذاری از ۱ تا ۵ (مستقیم) معنی می دهند، اما در ۲ سوال جهت نمره گذاری ۵ تا ۱ (معکوس) است. در این حالت بهتر است همه داده ها وارد شوند، اما جهت نمره گذاری آن دو سوال را با استفاده از دستور Recode برعکس کرد.

برای بررسی این دستور ابتدا فایل داده "satisfy.sav" را از فایل های نمونه SPSS باز کنید. می خواهیم کدبندی متغیر price را معکوس کرده و آن را در متغیری جدید به نام r_price ذخیره کنیم. برای این کار مسیر **Transform > Recode into different variables** را انتخاب کنید تا کادر مکالمه **Recode into different variables** باز شود. در این کادر متغیر Price را انتخاب و وارد پنجره سمت راست می کنیم. در قسمت سمت راست این کادر (Output Variable) و در قسمت Name، نام متغیر جدید، یعنی r_price را تایپ می کنیم و سپس دکمه Old and New values را کلیک می کنیم تا کادر Old and New values باز شود. در این کادر در قسمت Old values عدد ۱ و در قسمت New values عدد ۵ را تایپ می کنیم. و همین کار را برای کدهای ۲، ۳، ۴ و ۵ انجام می دهیم و آنها تبدیل به کدهای ۴، ۳، ۲ و ۱ می کنیم. سپس دکمه های Continue، change و Ok را به ترتیب کلیک می کنیم. حال به پنجره داده ها برگردید. خواهید دید که متغیری تحت عنوان r_price به متغیرهای قبلی اضافه شده است که در واقع همان متغیر price است، اما با کدبندی معکوس.

توجه:

- ۱- کاربرد دیگر دستور Recode را پیشتر در فصل دوم، در قسمت دسته‌بندی داده‌های کمی، بحث کرده‌ایم.
- ۲- هرگاه بخواهیم این دوباره کدبندی را برای گروهی از افراد نمونه با گروه دیگر از افراد نمونه متفاوت باشد، در کادر مکالمه Recode into different variables، باید از دستور if استفاده کرد.
- ۳- در منوی Transform، دو نوع دستور Recode تعبیه شده است. یک نوع را در بالا بررسی کردیم. حالت دیگر . . . Recode into same است که در آن متغیر جدیدی ایجاد نمی‌شود و اعداد دوباره کدبندی شده در همان متغیری اول ذخیره می‌شوند. لذا این امر باعث از بین رفتن اطلاعات اصلی می‌شود و استفاده از دستور Recode بدین گونه توصیه نمی‌شود.

فصل چهارم

آزمون فرض آماری

۴-۱ مقدمه

تحقیقات همواره با سوال و فرضیه شروع می‌شوند. بسیاری از تحقیقات از مرحله سوال گذشته و به مرحله فرضیه می‌رسند. فرضیه حدس زیرکانه درباره پارامتر جامعه است. به فنون آماری مناسب برای تحلیل صحت و یا نادرستی فرضیه‌ها، فنون «آزمون فرض آماری» (Hypothesis testing) گفته می‌شود که در این فصل آنها را بررسی می‌کنیم.

بطور کلی هدف «آزمون فرض آماری» تعیین این موضوع است که با توجه به اطلاعات بدست آمده از داده‌های نمونه، حدسی که درباره خصوصیتی از جامعه می‌زنیم به طور قوی تایید می‌شود یا نه. این حدس بنا به تحقیق، نوعاً شامل ادعایی درباره مقدار یک پارامتر جامعه است. «در واقع هر حکمی درباره جامعه را یک فرض آماری می‌نامند که قابل قبول بودن آن باید بر مبنای اطلاعات حاصل از نمونه گیری از جامعه بررسی شود.»

چون ادعا ممکن است صحیح یا غلط باشد، بنابراین دو فرض مکمل در ذهن بوجود می‌آید:

۱- ادعا صحیح است (فرض H_0)

۲- ادعا غلط است (فرض H_1)

با بکار بردن اطلاعاتی که از مشاهدات نمونه بدست می‌آید، تصمیم گیرنده باید یکی از دو تصمیم یا استنباط را انتخاب کند:

۱- فرض H_1 را رد کند و نتیجه بگیرد که H_0 بوسیله داده‌ها تایید می‌شود.

۲- فرض H_1 را رد نکند و نتیجه بگیرد که داده‌ها H_0 را تایید نمی‌کند.

فرایند انتخاب یکی از دو تصمیم فوق را «آزمون فرض آماری» می‌نامند.

قبول و یا رد یک فرض آماری با اثبات و یا رد یک گزاره ریاضی متفاوت است، در ریاضی گزاره‌ای را اثبات و یا نفی می‌کنند و در هر حالت نتیجه‌اش که بدست می‌آید بدون هیچ شکی برقرار است ولی در مقابل، نتیجه حاصل از «آزمون فرض آماری» به وسیله تحلیل داده‌های تجربی حتمی و قطعی نیست. شیوه مناسب برای آزمون فرض دارای مراحل منطقی است. قبل از ذکر مراحل مورد نظر، به بیان مفاهیم و اصطلاحات استفاده شده در آزمون فرض می‌پردازیم. شیوه مناسب برای آزمون فرض آماری دارای مراحل منطقی است. قبل از ذکر مراحل مورد نظر، به بیان مفاهیم و اصطلاحات استفاده شده در آزمون پرداخته می‌شود. مهمترین مرحله در «آزمون فرض آماری» تبدیل «فرضیه پژوهشی» و نقیض آن، به «فرضیه‌های آماری» است. بنابراین مرحله فوق را با عنوان فرض صفر و فرض مقابل تشریح می‌کنیم. در این فصل به بیان برخی تعاریف در زمینه آمار استنباطی خواهیم پرداخت و سپس چهار آزمون آماری پرکاربرد در آمار کاربردی را معرفی خواهیم کرد.

۲-۴ فرض صفر و فرض مقابل

برای بحث درباره فرمول بندی مساله آزمون فرض آماری و حل آن، به معرفی پاره ای از تعاریف و مفاهیم نیاز داریم.

مثال ۱:

نظریه ای پیشنهاد می کند که محصول یک واکنش شیمیایی معنی دارای توزیع نرمال $X \sim N(\mu, 16)$ است. آزمایش گذشته نشان می دهد که اگر یک ماده معدنی به این محصول اضافه نشده باشد $\mu = 10$ و در غیر اینصورت $\mu = 11$ است. آزمایش ما عبارت است از انتخاب نمونه تصادفی به حجم n . بر اساس این نمونه سعی خواهیم کرد تصمیم بگیریم کدام مورد درست است؟

پاسخ:

با توجه به فرضیه ای که در صورت مساله بیان شده است دو فرض آماری زیر مطرح می شود:

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{میانگین جامعه برابر عدد } 10 \text{ است: } \mu = 10 \\ \text{میانگین جامعه برابر عدد } 11 \text{ است: } \mu = 11 \end{array} \right.$$

در اینجا عدد نامعلوم، برابر بودن $\mu = 11$ است. از دو حکم فوق، یکی را «فرض صفر» (Null Hypothesis) و دیگری را «فرض مقابل» (Alternative Hypothesis) می نامیم و آنها را به ترتیب و به اختصار با H_0 و H_1 نشان می دهیم. برای اینکه معلوم شود کدام فرض را باید فرض صفر نامید لازم است که تفاوت اساسی بین دو اصطلاح فوق به روشنی درک شود. قبل از اینکه ادعا کنیم حکمی معتبر است، باید شواهد کافی در تایید آن بدست آوریم. در نتیجه، شخص تحلیلگر باید حمل را غلط بداند مگر اینکه داده های بدست آمده خلاف آنرا تایید کنند. به عبارت دیگر باید «فرض صفر» را صحیح دانست و فقط وقتی آنرا رد کرد که داده ها برخلاف آن حکم کنند. تشابه زیادی بین این امر و محاکمه دادگاه وجود دارد که در آن هیات منصفه فرض «مجرم بودن» را اتخاذ می کنند مگر اینکه شواهد قانع کننده ای مجرم بودن منتهی را ثابت کنند و نه اینکه در اثبات بی گناهی او بکوشند.

با توجه به نکات فوق، می توان نتیجه گرفت که هرگاه بخواهیم یک ادعا را از طریق تایید آن بوسیله اطلاعات حاصل از نمونه آزمون کنیم، نفی آن ادعا را فرض صفر و خود آن را فرض مقابل می گیریم، بنابراین فرض صفر و فرض مقابل در فرضیه فوق باید به این صورت باشد.

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0: \mu = 10 \\ H_1: \mu = 11 \end{array} \right.$$

۳-۴ سطح معنی داری و خطاهای آماری

بعد از تعریف فرضیه های آماری، قدم بعدی مشخص کردن درجه ای برای معنی دار بودن تفاوت ها (α) و حجمی برای نمونه مورد بررسی (n) است. روش کار این است که فرض H_0 را به نفع فرض H_1 رد می کنیم

به شرط اینکه از یک آزمون آماری مقداری بدست آوریم که احتمال وقوع آن مقدار با توجه به H_0 برابر یا کمتر از یک احتمال بسیار کوچک باشد که با α نشان داده می شود. این احتمال وقوع کوچک را «سطح معنی داری» می گویند. مقادیری که معمولاً برای α استفاده می شود بیشتر از ۰.۰۱ و ۰.۰۵ است. از آنجا که مقدار α در تعیین اینکه H_0 باید رد شود یا نه دخالت مستقیم دارد، الزام رعایت عینیت در تحقیق ایجاب می کند که α را پیش از شروع جمع آوری داده ها مشخص کنیم. سطح معنی داری که محقق برای تعیین α در تحقیق انتخاب می کند بر اساس تخمین او از اهمیت و یا درجه قابلیت کاربرد یافته هایش مبتنی است. طبیعی است که اگر تحقیق مثلاً درباره آثار درمانی عمل جراحی روی مغز باشد، محقق باید α را خیلی کمتر در نظر بگیرد زیرا خطرهای رد کردن نادرست فرضیه صفر بسیار زیاد است.

هنگام اتخاذ تصمیم درباره H_0 ممکن است دو نوع خطا پیش آید:

۱- خطای نوع اول (Type I Error): رد کردن فرض H_0 در حالی که درست است.

۲- خطای نوع دوم (Type II Error): رد کردن فرض H_0 در حالی که غلط است.

احتمال وقوع خطای نوع اول با α بزرگتر شود، احتمال اینکه H_0 را به غلط رد کنیم یا به عبارت دیگر، احتمال اینکه مرتکب خطای نوع اول شویم، افزایش می یابد. خطای نوع دوم معمولاً با β نشان داده می شود. α و β هم برای نشان دادن نوع خطاها و هم ارتکاب آن خطاها به کار می روند، یعنی:

(رد کردن H_0 وقتی H_0 درست است) $= P$ (خطای نوع اول) $= \alpha$

(رد کردن H_0 وقتی H_1 درست است) $= P$ (خطای نوع اول) $= \beta$

احتمال α به مقدار مشخص پارامتر در دامنه ای بستگی دارد که H_0 آنرا در بر می گیرد و حال آنکه β به مقدار پارامتر در دامنه ای بستگی دارد که H_1 آنرا در بر می گیرد. این خطاها و احتمال آنها در رابطه با H_0 را می توان بطور زیر خلاصه کرد:

واضح است که بین α و β رابطه معکوس وجود دارد. بالا رفتن α ، و مقدار β کاهش می یابد و برعکس. این رابطه در آمار به «بده - بستان» بین α و β معروف است. آنچه مسلم است، مجموع α و β الزاماً عدد یک نیست. واضح است که در هر استنباط آماری، احتمال وقوع یکی از این دو نوع خطا وجود دارد و لازم است که آزمون کننده به نوعی سازش که تعادل بین احتمال وقوع این دو نوع خطا را به حد مطلوب برساند دست یابد. آزمون های آماری مختلف، احتمال تعادل های مختلفی را عرضه می کنند. در رسیدن به چنین تعادلی است که موضوع «توان آزمون» مطرح می شود. توان آزمون عبارت اس از احتمال رد کردن H_0 وقتی که H_0 حقیقتاً نادرست باشد، یعنی:

$1 - \beta = 1 - (\text{احتمال وقوع خطای نوع دوم}) = 1 - \beta$

آنچه موجب کاهش خطای نوع اول و دوم و همچنین توان آزمون می شود، افزایش حجم نمونه است. منحني های شکل ۱-۴ نشان می دهند که وقتی حجم نمونه (n) افزایش می یابد احتمال وقوع خطای نوع دوم (β) کاهش می یابد. در این شکل افزایش توان آزمون دو طرفه میانگین وقتی که حجم نمونه افزایش می یابد با یکدیگر مقایسه شده است. مشاهده می شود که وقتی حجم نمونه از ۴ به ۱۰، ۲۰، ۵۰ و ۱۰۰ افزایش می یابد چگونگی توان آزمون نیز زیادتر می شود.

۴-۴ توزیع نمونه گیری آماره

صحت یک فرضیه آماری فقط با استفاده از نمونه ای n تایی از جامعه آماری و توزیع نمونه گیری آماره مشخص می شود. در بحث «آزمون فرض» تایید یا رد «فرضیه صفر» به توزیع نمونه گیری آماره بستگی دارد. واضح است که توزیع آماره متاثر از توزیع جامعه و شرایط برآورد و همچنین حجم نمونه است. جدول زیر نشان می دهد که از چه توزیع هایی برای آزمون هر پارامتر استفاده خواهد شد. متغیرهای استاندارد مورد استفاده به کمک توزیع نمونه گیری تعریف می شوند. اصطلاح «آماره آزمون» با پارامتر مورد آزمون تعریف می شود.

۴-۵ آزمون فرض یک طرفه و دو طرفه

بر اساس آنچه گفتیم، نتیجه می گیریم که H_0 را باید پذیرفت مگر آنکه دلیل محکمی بر رد آن وجود داشته باشد. این بدین معناست که فرض صفر همواره شامل سطح اطمینان $100(1 - \alpha)$ درصد است، بنابراین H_1 در برگزیده سطح معنی داری α است. مفهوم کاربردی این جمله آن است که رد یا قبول H_0 با سطح اطمینان دلخواه صورت خواهد گرفت. پس همواره H_1 به اندازه α در طرفین توزیع نمونه گیری تعریف خواهد شد. «یک طرفه» یا دو طرفه بودن آزمون فرض آماری به تعریف H_0 و یا H_1 بستگی دارد.

مثال ۲:

در فرضیه پژوهشی چنین آمده است: «میانگین مدت زمان کارکرد یک لامپ سالم کمتر از ۲۰۰ ساعت است» . فرضیه فوق طوری به فرضیه های آماری تبدیل می شود که H_0 نشان دهنده نقیض ادعا و H_1 نشان دهنده فرضیه پژوهشی است. بنابراین:

$$\begin{cases} H_0 : \mu \geq 200 \\ H_1 : \mu < 200 \end{cases}$$

واضح است که H_1 به اندازه α در سمت چپ توزیع نمونه گیری \bar{X} تعریف خواهد شد. این نوع آزمون را «آزمون یک طرفه چپ» (left tailed Test) می خوانند (شکل ۲-۴).

مثال ۳:

فرض کنید در مثال فوق چنین آمده باشد: «میانگین مدت زمان کارکرد یک لامپ سالم بیشتر از ۲۰۰ ساعت است».

فرضیه فوق را می توان بصورت زیر به فرضیه آماری تبدیل کرد:

$$\begin{cases} H_0 : \mu \leq 200 \\ H_1 : \mu > 200 \end{cases}$$

به این نوع آزمون «آزمون یک طرف راست» (Right Tailed Test) گفته می شود (شکل ۲-۴).

مثال ۴:

مجددا فرض کنید در فرضیه پژوهشی چنین آمده است: «میانگین مدت زمان کارکرد یک لامپ سالم برابر ۲۰۰ ساعت است.» فرضیه آماری عبارت فوق چنین است:

$$\begin{cases} H_0 : \mu \neq 200 \\ H_1 : \mu \neq 200 \end{cases}$$

به چنین فرضیه هایی «آزمون دو طرف» (2 Tail Test) گویند (شکل ۴-۴).

لازم به ذکر است که اگر در شکل های فوق میانگین نمونه در «ناحیه بحرانی» قرار بگیرد، فرض صفر (H_0) را رد می کنیم.

۴-۶ مراحل کلی آزمون فرض آماری

از جمع بندی مبانی آزمون فرض می توان برای همه آزمون فرض های آماری، مراحل چهارگانه زیر را تدوین کرد. از این مراحل در طی فصول بعدی کتاب جهت تفسیر خروجی ها استفاده خواهد شد:

۱- تعریف فرضیه های آماری H_0 و H_1 (فرض ها):

بر اساس قاعده ای که بیان شد، چنانچه فرضیه پژوهشی یا هدف، مرز مشخصی (=) داشته باشد، H_0 نشان دهنده ادعا خواهد بود، در غیر اینصورت نقیض آن در H_0 قرار خواهد گرفت، آنچه مسلم است فرض H_0 و H_1 مکمل یکدیگرند. با این توصیف H_0 گاهی بیان کننده ادعا و گاهی نقیض ادعا خواهد بود.

II- تعیین توزیع نمونه گیری آماره و نوع آماره آزمون (آماره آزمون):

توزیع نمونه گیری به شرایط تخمین پارامتر مورد ادعا بستگی دارد. بسته به اینکه فرضیه پژوهشی چه نوع پارامتری را بیان می کند، توزیع نمونه گیری آماره و آماره آزمون تغییر خواهد کرد.

III- تعیین سطح زیر منحنی H_0 و H_1 و محاسبه مقدار بحرانی (مقدار بحرانی):

سطح زیر منحنی H_0 و H_1 به توزیع نمونه گیری و مقدار α بستگی دارد. یک طرفه یا دو طرفه بودن آزمون نیز بر سطح زیر منحنی فرضیه های آماری تاثیر مستقیم دارد. چنانچه گفته شد: H_0 در برگیرنده سطح اطمینان و H_1 سطحی برابر α خواهد بود. محاسبه مقدار استاندارد که تفکیک کننده H_0 و H_1 بصورت عددی باشد از دیگر موارد ضروری این مرحله است. مقدار استاندارد بر اساس نوع آزمون و مقدار α از جداول آماری موجود استخراج می شود. این مقدار با توجه به علامت آن، «مقدار بحرانی» نامیده می شود. مقدار استاندارد و

جدول آماری مورد نیاز برای استخراج آن بر اساس آماره آزمون تعیین می شود. برای مثال اگر آماره آزمون از نوع Z باشد مقدار بحرانی بر اساس جدول استاندارد Z تعیین می شود و اگر از نوع F باشد بر اساس جدول F تعریف می شود.

IV. تصمیم گیری:

در این مرحله مقدار آماره آزمون محاسبه شده در مرحله دوم با مقدار بحرانی مرحله سوم مقایسه می شود. چنانچه آماره آزمون در ناحیه پذیرش H_0 قرار گیرد. گفته می شود که رد سطح اطمینان مورد نظر، دلیل کافی برای پذیرش H_0 وجود دارد. در غیر اینصورت فرض H_0 رد شده و H_1 آیا در سطح خطای α درصد پذیرفته می شود.

پس از تایید یا رد H_0 ، تحلیلگر باید بطور مشخص بیان کند که آیا فرضیه پژوهشی پذیرفته یا رد شده است. بدیهی است محقق هیچگاه ادعای اثبات یا عدم اثبات فرضیه پژوهشی یا فرضیه های آماری را ندارد، بلکه در تحلیل خود به لحاظ استقرار احتیاط را رعایت کند.

۴-۷ ماهیت P-Value

P-Value (P- مقدار) یک آزمون آماری، مقدار احتمالی است که میزان سازگاری داده های نمونه را با نتیجه H_0 اندازه می گیرد. این مقدار، خلاصه ای فشرده از یافته های نمونه ای را در یک آزمون آماری معرفی می کند، و غالباً در گزارش های منتشر شده نتایج آزمون آماری و در خروجی برنامه های کامپیوتری مورد استفاده واقع می شود.

برای یک آزمون یک طرفه مربوط به میانگین جامعه، P-Value بر حسب آماره آزمون استاندارد شده Z^* بصورت زیر تعریف می شود:

P-Value یک آزمون آماری یک طرفه برای μ عبارتست از احتمال آنکه اگر $\mu = \mu_0$ ، آماره آزمون استاندارد شده Z^* در جهت ناحیه رد می تواند کمتر از مقداری باشد که واقعاً مشاهده شده است.

آزمون P-Value

همانطور که قبلاً گفتیم، P-Value یک آزمون برای μ ، میزان سازگاری بین برآمد نمونه ای و مقدار μ_0 را که در H_0 مسلم فرض شده است اندازه می گیرد. یک P-Value بزرگ نشان می دهد که μ_0 موجه است، و بنابراین، باید H_0 نتیجه گرفته شود. در واقع بر حسب اینکه P-Value بزرگتر یا کوچکتر از α (ناحیه بحرانی) باشد که برای اجرای آزمون مشخص شده است، می تواند مستقیماً برای انتخاب بین H_0 و H_1 به کار رود. نتیجه ای که از آزمون مبتنی بر P-Value بدست می آید از نظر ریاضی هم ارز با نتیجه ای است که از قاعده تصمیم متناظر مبتنی بر آماره آزمون استاندارد شده حاصل می شود. قاعده تصمیم مبتنی بر P-Value بصورت زیر است:

اگر $P\text{-Value} \leq \alpha$ باشد، گزینه H_0 را نتیجه بگیرید.

اگر $P\text{-Value} \geq \alpha$ باشد، گزینه H_1 را نتیجه بگیرید.

با استفاده از یک P-Value یک طرفه یا دو طرفه، هر کدام که مقتضی باشد، این قاعده تصمیم، خواه آزمون یک طرفه یا دو طرفه باشد صادق است.

۴-۸ آزمون آماری برای میانگین جامعه - آزمون t تک نمونه‌ای

وقتی می‌خواهیم برای میانگین جامعه (μ) آزمون انجام دهیم، در واقع علاقه‌مندیم آزمون کنیم که آیا میانگین جامعه برابر عدد مشخصی هست یا خیر؟ در این حالت فرض‌های آماری عبارتند از:

$$\begin{cases} H_0: \mu = \mu_0 \\ H_1: \mu \neq \mu_0 \end{cases}$$

از آنجایی که در عمل همواره واریانس جامعه نامعلوم است، آزمون مناسب، آزمون t تک نمونه‌ای می‌باشد.

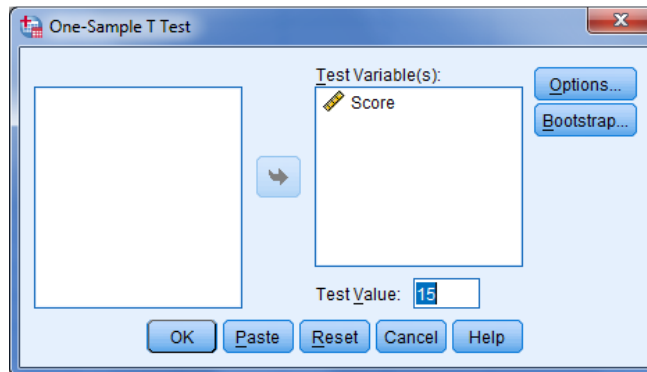
مثال ۱) داده‌های زیر نمره‌های ۲۰ دانش‌آموز در درس آمار است:

۱۲/۵، ۱۹/۸، ۱۱، ۱۷، ۱۴/۵، ۱۳، ۱۲، ۱۷، ۱۰/۵، ۱۶، ۱۹، ۱۶/۵، ۱۲، ۱۳، ۲۰، ۱۴/۵، ۱۶، ۱۳/۵، ۱۴، ۱۷/۵

آیا می‌توان گفت میانگین نمره‌های ریاضی دانش‌آموزان این کلاس برابر ۱۵ است؟
در واقع می‌خواهیم آزمون فرض زیر را انجام دهیم:

$$\begin{cases} H_0: \mu = 15 \\ H_1: \mu \neq 15 \end{cases}$$

برای انجام این آزمون مسیر $\text{Analyze} > \text{Compare Means} > \text{One-Sample T Test}$ را طی کنید، تا کادر مکالمه‌ای One-Sample T Test باز شود. در این کادر متغیر "نمره" را در جعبه Test Variable وارد و در جعبه Test Values عدد ۱۵ را تایپ کنید.

سپس گزینه Ok را بزنید تا خروجی آزمون را ببینید.

One-Sample Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Score	20	14.9500	2.82796	.63235

One-Sample Test

	Test Value = 15					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Score	-.079	19	.938	-.05000	-1.3735	1.2735

معرفی جداول: جدول اول (One-Sample Statistics)، حجم نمونه، شاخص های آماری میانگین، انحراف معیار و خطای معیار میانگین را نشان می دهد. جدول دوم (One-Sample Test) نتایج آزمون t تک نمونه ای را نشان می دهد. مقدار آماره t محاسبه شده برابر ۰/۰۷۹- شده است که می دانیم آماره مربوط به آن به صورت زیر است و دارای توزیع t با n-1 درجه آزادی (df) است.

$$T = \frac{\bar{x} - \mu_0}{\frac{S}{\sqrt{n}}}$$

عبارت sig که مخفف significant level، و به معنی "سطح معنی داری" است، نشان دهنده P-مقدار آزمون است، که در این آزمون برابر ۰/۹۴ شده است. همچنین مقدار Mean Difference نشان دهنده $\bar{x} - \mu_0$ است، که در اینجا برابر است با $-0.05 = 15 - 14.95$.

در قسمت بعد، 95% Confidence Interval، فاصله اطمینان ۹۵٪ را برای پارامتر $\bar{x} - \mu$ را نشان می دهد، که در این مثال برابر (۱/۲۷، -۱/۳۷) است. حال اگر بخواهیم فاصله اطمینان برای μ بدست آوریم، باید نامعادله $1.27 < \bar{x} - \mu < -1.37$ را برای مجهول μ حل کنیم. لذا فاصله اطمینان برای μ برابر است با (۱۶/۳۲، ۱۳/۶۸).

تفسیر: همانطور که می دانیم، از سه روش معادل می توان آزمون فرض را انجام داد که عبارتند از: ۱- ناحیه رد، ۲- P-مقدار، ۳- فاصله اطمینان. که در اکثر خروجی های SPSS نتایج بر اساس این سه روش ارائه می شود. ما نیز با استفاده از خروجی بالا از هر سه راه این فرضیه را در سطح معنی داری ۰/۰۵ آزمون می کنیم.

۱- **روش ناحیه رد:** با توجه به قاعده تصمیم گیری $|T| > t_{\frac{\alpha}{2}, (n-1)}$ برای رد فرض H_0 : مقدار

$t_{\frac{0.05}{2}, (19)}$ برابر ۱/۷۳ است، و چون ۰/۰۷۹ کمتر از ۱/۷۳ است، لذا در سطح معنی داری ۰/۰۵ فرض

H_0 ، یعنی فرض برابری، را رد نمی کنیم.

۲- **روش P-مقدار:** همان طور که می دانیم قاعده در این روش به این صورت است که، "اگر P-مقدار

کمتر از α باشد، فرض H_0 را در سطح معنی داری α رد می کنیم". در این مثال P-مقدار برابر

۰/۹۴ است و کمتر از ۰/۰۵ نیست، لذا در سطح معنی داری ۰/۰۵ فرض H_0 ، یعنی فرض برابری، را

رد نمی کنیم.

۳- روش فاصله اطمینان: در این جا فرضیه $H_0: \mu - 15 = 0$ ، که معادل است با $H_0: \mu = 15$ ، را بررسی می کنیم. بنابراین برای آزمون فرضیه فوق به روش فاصله اطمینان کفایت که چک کنیم آیا فاصله اطمینان $\mu - 15$ عدد صفر را شامل می شود؟ در صورتی که فاصله اطمینان شامل عدد صفر باشد، تصمیم به عدم رد فرض H_0 خواهیم گرفت و با توجه به فاصله اطمینان ۹۵٪ در این مثال، در سطح معنی داری ۰/۰۵ فرض H_0 ، یعنی فرض برابری، را رد نمی کنیم.

مثال ۲) در مثال ۱ فرضیه $H_0: \mu = 12$ را آزمون کنید.

در این حالت همه مراحل بیان شده در مثال قبل را انجام خواهیم داد، با این تفاوت که عدد ۱۲ را در جعبه Test Values تایپ می کنیم و خروجی زیر را خواهیم دید:

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Score	20	14.9500	2.82796	.63235

	Test Value = 12					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Score	4.665	19	.000	2.95000	1.6265	4.2735

از سه روش می توان نشان داد که فرضیه $H_0: \mu = 12$ در سطح معنی داری ۰/۰۵ رد می شود(۴).

توجه:

۱- از آنجایی که در عمل هیچ گاه واریانس جامعه معلوم نیست، در SPSS نیز آزمون از طریق آماره Z تعبیه نشده است.

۲- در این آزمون فرض بر این است داده ها از جامعه ای با توزیع نرمال هستند.

۳- در SPSS، گزینه انجام آزمون های یک طرفه تعبیه نشده است. اما در آزمون هایی که آماره آنها از توزیع t، که توزیعی متقارن است، پیروی می کند، P-مقدار آزمون یک طرفه نصف P-مقدار آزمون دوطرفه است(۴). لذا در این آزمون نیز می توان آزمون های یک طرفه را انجام داد.

۴-۹ آزمون آماری برای نسبت جامعه - آزمون دوجمله ای

مثال ۳) فرض کنید سکه ای را ۳۰ مرتبه پرتاب کرده اید و نتایج به صورت زیر بدست آمده است (۱ = شیر ، ۰ = خط):

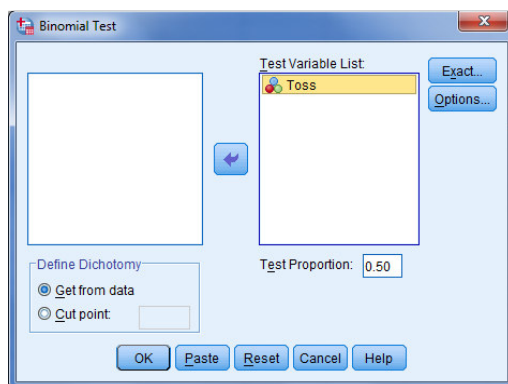
0,1,1,1,1,1,1,1,1,1,1,1,1,1,1,1

می خواهیم آزمون کنیم که آیا سکه سالم است یا خیر؟ می خواهیم فرض های زیر را آزمون کنیم:

$$\begin{cases} H_0 = p = 0.5 \\ H_1 = p \neq 0.5 \end{cases}$$

برای آزمون این فرض از آزمون دوجمله‌ای استفاده می‌کنیم.

برای انجام این کار داده‌های بالا را به عنوان متغیر Toss وارد کرده و مسیر Analyze>Nonparametric Tests>Legacy Dialogs>Binomial را طی کنید تا کادر مکالمه‌ای Binomial Test باز شود.

متغیر Toss را به قسمت Test Variable List وارد کرده و مقدار Test Proportion را ۰/۵ وارد کنید و در قسمت Define Dichotomy گزینه Get from data را انتخاب کنید و سپس دکمه Ok را کلیک کنید تا خروجی زیر ظاهر شود:

	Category	N	Observed Prop.	Test Prop.	Exact Sig. (2-tailed)
Toss	Group 1	12	.40	.50	.362
	Group 2	18	.60		
	Total	30	1.00		

معرفی جداول: در ستون اول دو گروه جامعه را نشان می‌دهد و در ستون دوم آن‌ها را معرفی می‌کند. توجه داشته باشید که در SPSS هر گروهی که کدش اول وارد شود را به نام گروه اول (اصلی) می‌شناسد و نسبت P برای این گروه تعریف می‌شود. برای مثال اگر اولین عدد در وارد کردن داده‌های مربوط به متغیر Toss را "۱" وارد کنیم، عدد "۱" را به عنوان کد گروه اول می‌شناسد و نسبت P را برای این گروه (شیر بودن) و نسبت 1-P را برای گروه دیگر (خط بودن) در نظر می‌گیرد. در ستون سوم، N، تعداد افراد مشاهده شده در هر گروه را نشان می‌دهد و در ستون بعد نسبت مشاهده شده هر گروه را نشان می‌دهد. در ستون پنجم، Test Prop.، عدد مورد آزمون در فرض صفر را نشان می‌دهد که در اینجا ۰/۵ است. در ستون آخر، Exact Sig.(2-tailed)، P-مقدار دقیق را در حالت دوطرفه نشان می‌هد.

تفسیر: با توجه به اینکه P-مقدار دقیق دوطرفه بیشتر از ۰/۵ است، فرض صفر، سالم بودن سکه، را رد نمی‌کنیم.

مثال ۴) (مثال ۴ از فصل ۸) در یک نمونه‌ی تصادفی ۱۰۰۰۰ نفری از جامعه‌ی بزرگ، تعداد ۱۰۰ مورد از

یک بیماری خاص مشاهده شده، در سطح اطمینان ۹۵ درصد آزمون کنید که:

الف) آیا نسبت مبتلایان به بیماری خاص در جامعه، از ۰/۰۲ کم تر است؟

ب) آیا می‌توان گفت نسبت مبتلایان به بیماری خاص در جامعه، برابر ۰/۰۲ است یا خیر؟

- این داده‌ها با استفاده از دستور weighte cases وارد کنید.

الف) تمام مراحل مربوط به مثال ۱ را در این جا انجام می‌دهیم، با این تفاوت که در قسمت Test Proportion از کادر مکالمه‌ای Binomial Test عدد ۰/۰۲ را جایگزین عدد ۰/۵ می‌کنیم و سپس دکمه Ok را می‌زنیم و خروجی را به صورت زیر خواهیم داشت.

	Category	N	Observed Prop.	Test Prop.	Exact Sig. (1-tailed)
X	Group 1	100	.01	.02	.000 ^a
	Group 2	9900	.99		
	Total	10000	1.00		

توجه داشته باشید که اگر مقدار Test Proportion از ۰/۵ کمتر باشد، آزمون به صورت یک طرفه انجام می‌شود و فرض H_1 به صورت $P < 0.02$ خواهد بود. لذا با توجه به این که P -مقدار از ۰/۰۵ کمتر است، فرض صفر را رد نمی‌کنیم.

ب) به علت وجود تقارن توزیع نرمال و این که در این حالت SPSS آزمون دوطرفه را انجام نمی‌دهد، برای انجام آزمون دوطرفه P -مقدار آزمون یک طرفه را دوبرابر می‌کنیم. در این حالت باز هم می‌بینیم که P -مقدار از ۰/۰۵ کمتر است. بنابراین فرض صفر را رد نمی‌کنیم.

توجه:

آزمون‌هایی که در بالا انجام شده، از طریق توزیع نرمال استاندارد است. اما می‌دانیم که صورت مساله برای یک توزیع گسسته (دو جمله‌ای) مطرح شده بود. لذا نتایج آزمون‌های فوق همواره به صورت مجانبی (تقریبی) بوده و برای نمونه‌ای بزرگ صحیح است. اگر بخواهیم آزمون را در نمونه‌ای کوچک انجام دهیم، بهتر است از روش‌های شبیه‌سازی مونت کارلو استفاده کنیم. برای این کار می‌توانیم از گزینه Exact در کادر مکالمه‌ای Binomial Test استفاده کنیم و گزینه Monte Carlo را تیک زده و سپس دکمه‌های Continue و Ok را بزنیم.

۴-۱۰ آزمون اختلاف میانگین‌ها برای دو جامعه مستقل - آزمون t-دو نمونه مستقل

این آزمون زمانی به کار می‌رود که بخواهیم میانگین یک متغیر کمی را در بین دو گروه مستقل با هم مقایسه کنیم. برای مثال مقایسه فشارخون دو گروه افراد بعد از استفاده از داروهای A و B.

در آزمون t-دو نمونه مستقل فرضیات زیر را مورد بررسی قرار می‌دهیم:

$$\begin{cases} H_0: \mu_2 - \mu_1 = 0 \\ H_1: \mu_2 - \mu_1 \neq 0 \end{cases}$$

برای استفاده صحیح از این آزمون نیاز به اطلاع در مورد برابری و یا نابرابری واریانس های دو گروه خواهیم داشت. لذا ابتدا بایستی با استفاده از آزمون Levene برابری واریانس های دو گروه را مورد بررسی قرار داد. دو حالت می تواند پیش آید که هر دو حالت در SPSS به طور همزمان اجرا می شود.

- ۱- **برابری واریانس ها:** چنانچه P-مقدار حاصل از آزمون Levene بیشتر از α باشد می توان نتیجه گرفت که واریانس های دو گروه با هم برابر است. در این حالت برای بررسی معنی داری اختلاف بین میانگین های دو گروه، از آزمون "t-دو نمونه مستقل در حالت برابری واریانس ها" استفاده می کنیم.
- ۲- **نابرابری واریانس ها:** چنانچه P-مقدار حاصل از آزمون Levene کمتر یا مساوی α باشد می توان نتیجه گرفت که واریانس های دو گروه با هم برابر نیستند. در این حالت برای بررسی معنی داری اختلاف بین میانگین های دو گروه از آزمون "t-دو نمونه مستقل در حالت نابرابری واریانس ها" استفاده می کنیم.

مثال ۵) ده دانش آموز پسر و ده دانش آموز دختر به دلخواه انتخاب شده اند و وزن آنها اندازه گیری

شده است. داده ها به صورت زیرند:

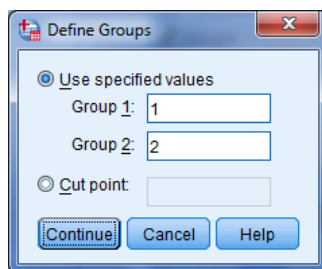
دختر	۵۴	۴۸	۶۵	۶۰	۴۵	۵۷	۴۵	۶۰	۶۳	۵۵
پسر	۷۵	۶۸	۸۰	۷۴	۷۲	۶۸	۷۰	۸۵	۹۰	۷۵

مایلم بدانیم آیا وزن دانش آموزان دختر و پسر از لحاظ آماری با هم برابر است؟

ابتدا داده ها را به صورت زیر در SPSS وارد کنید. مردان با کد ۱ و زنان با کد ۲ مشخص شده اند.

	Sex	Weight
1	Male	75.00
2	Male	68.00
3	Male	80.00
4	Male	74.00
5	Male	72.00
6	Male	68.00
7	Male	70.00
8	Male	85.00
9	Male	90.00
10	Male	75.00
11	Female	54.00
12	Female	48.00
13	Female	65.00
14	Female	60.00
15	Female	45.00
16	Female	57.00
17	Female	45.00
18	Female	60.00
19	Female	63.00
20	Female	55.00

برای انجام این آزمون مسیر Analyze>Compare Means>Independent-Samples T Test را طی کنید، تا کادر مکالمه‌ای Independent-Samples T Test باز شود. در این کادر متغیر "Weight" را در جعبه Test Variable(s) و متغیر "Sex" را در جعبه Grouping Variable وارد کنید. روی دکمه Define Groups کلیک کنید تا کادر زیر باز شود:

مطابق تصویر مقادیری را که مشخص کننده گروه‌ها هستند، تعریف کنید (در این جا ۱ و ۲) و دکمه Continue و سپس Ok را کلیک کنید تا خروجی به صورت زیر ظاهر شود:

Group Statistics						
	Sex	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	
Weight	Male	10	75.7000	7.28850	2.30483	
	Female	10	55.2000	7.20802	2.27938	

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Weight	Equal variances assumed	.015	.905	6.324	18	.000	20.50000	3.24157	13.68971	27.31029
	Equal variances not assumed			6.324	17.998	.000	20.50000	3.24157	13.68965	27.31035

معرفی جدول: این جدول شامل ۳ قسمت است:

- ۱- **Group Statistics**: شامل تعداد نمونه و شاخص‌های آماری به تفکیک هر یک از گروه‌هاست.
 - ۲- **Levene's Test**: شامل آزمون Levene برای آزمون برابری واریانس‌ها (آماره F و P-مقدار)
 - ۳- **t-test for Equality of Means**: نتایج آزمون t-دو نمونه‌ای مستقل است که ستون‌های آن به ترتیب از چپ به راست عبارتند از: مقدار آماره t، درجه آزادی (df)، P-مقدار آزمون دوطرفه (two-tailed)، اختلاف میانگین‌ها، یعنی $\bar{Y} - \bar{X}$ (Difference Mean)، خطای استاندارد اختلاف میانگین‌ها (Std. Error Difference) و فاصله اطمینان ۹۵٪ برای $\mu_2 - \mu_1$ (95% Confidence Interval of the Difference). همه این نتایج برای دو حالت بیان شده‌اند. مقادیر خط اول برای حالت برابری واریانس‌ها و مقادیر خط دوم برای حالت نابرابری واریانس‌ها هستند.
- تفسیر:** P-مقدار آزمون Levene نشان می‌دهد که بین واریانس وزن دانش‌آموزان پسر و دختر اختلاف معنی‌داری وجود ندارد. لذا باید نتایج آزمون t را از خط دوم قسمت مربوطه گزارش کرد. در این‌جا نیز می‌توانیم از سه روش ناحیه رد، P-مقدار، فاصله اطمینان آزمون فرض را انجام دهیم.
- ۱- **روش ناحیه رد:** با توجه به قاعده تصمیم‌گیری $|T| \geq t_{\frac{\alpha}{2}, (n_1+n_2-2)}$ برای رد فرض H_0 : مقدار $t_{\frac{0.05}{2}, (18)}$ برابر $1/73$ است، و چون $6/32$ بیشتر از $1/73$ است، لذا در سطح معنی‌داری $0/05$ فرض H_0 ، یعنی فرض برابری، را قبول نمی‌کنیم و معنی‌داری اختلاف را می‌پذیریم.
 - ۲- **روش P-مقدار:** در این مثال P-مقدار $0/000$ گزارش شده است و لذا کمتر از $0/05$ است، بنابراین در سطح معنی‌داری $0/05$ فرض H_0 ، یعنی فرض برابری، را قبول نمی‌کنیم و معنی‌داری اختلاف را می‌پذیریم.
 - ۳- **روش فاصله اطمینان:** در این‌جا فرضیه $H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$ ، بررسی می‌کنیم. بنابراین برای آزمون فرضیه فوق به روش فاصله اطمینان کافیت که چک کنیم آیا فاصله اطمینان $\mu_1 - \mu_2$ عدد صفر را شامل می‌شود؟ با توجه به فاصله اطمینان ۹۵٪ در این مثال، در سطح معنی‌داری $0/05$ فرض H_0 ، یعنی فرض برابری، را قبول نمی‌کنیم و معنی‌داری اختلاف را می‌پذیریم.

توجه:

- ۱- فرض صفر مطرح شده در این آزمون در واقع همان فرض صفر $\mu_1 - \mu_2 = k$ است که در آن $k=0$ است.
- ۲- در این آزمون نیز فرض بر این است داده‌ها، در هر یک از گروه‌ها، از جامعه‌ای با توزیع نرمال هستند.
- ۳- در آزمون Levene فرض‌های زیر آزمون می‌شوند و آماره آزمون دارای توزیع F است:

$$\begin{cases} H_0 : \sigma_1^2 = \sigma_2^2 \\ H_0 : \sigma_1^2 \neq \sigma_2^2 \end{cases}$$

۴- همان طور که می بینید، این آزمون دوطرفه است. در خروجی این آزمون نیز می توان با نصف کردن P-مقدار، آزمون های یک طرفه را انجام داد.

۴-۱۱ آزمون اختلاف میانگین ها برای دو جامعه وابسته - آزمون t زوجی

همان طور که می دانید، وقتی می خواهیم میانگین یک متغیر کمی را در دو گروه وابسته، مقایسه کنیم، از آزمون t-زوجی استفاده خواهیم کرد. در این حالت فرض های آماری عبارتند از:

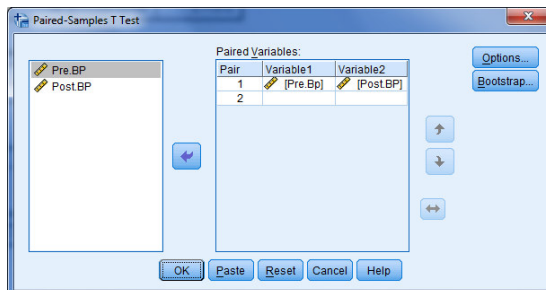
$$\begin{cases} H_0 : \mu_1 - \mu_2 = 0 \\ H_1 : \mu_1 - \mu_2 \neq 0 \end{cases}$$

و از آنجایی که در عمل همواره واریانس جامعه نامعلوم است، آزمون مناسب، آزمون t-زوجی می باشد. **مثال ۶)** مثال ۶ (فشار خون ده نفر) از فصل هشتم کتاب را در نظر بگیرید. در این می خواهیم بدانیم آیا رژیم غذایی جدید بر فشارخون بیماران تاثیر داشته است یا خیر؟

ابتدا داده ها را به صورت زیر در SPSS وارد کنید (فشار خون قبل از رژیم غذایی=PreBP، فشار خون بعد از رژیم غذایی=Post.BP)

	Pre.BP	Post.BP
1	170.00	140.00
2	170.00	160.00
3	140.00	150.00
4	140.00	160.00
5	170.00	150.00
6	160.00	130.00
7	160.00	110.00
8	140.00	140.00
9	170.00	160.00
10	180.00	180.00

برای انجام این آزمون مسیر Analyze>Compare Means>Paired-Samples T Test را طی کنید، تا کادر مکالمه ای Paired-Samples T Test باز شود. در این کادر متغیرهای "Pre.BP" و "Post.BP" را به ترتیب در جعبه Paired Variables، و در قسمت های Variable1 و Variable2 وارد کنید.

و سپس Ok را کلیک کنید تا خروجی به صورت زیر ظاهر شود:

۱

	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1 Pre.BP	160.0000	10	14.90712	4.71405
Post.BP	148.0000	10	19.32184	6.11010

۲

	N	Correlation	Sig.
Pair 1 Pre.BP & Post.BP	10	.270	.451

۳

	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference		t	df	Sig. (2-tailed)
				Lower	Upper			
Pair 1 Pre.BP - Post.BP	12.00000	20.97618	6.63325	-3.00545	27.00545	1.809	9	.104

معرفی جدول: این جدول شامل ۳ قسمت است:

۱- Paired Samples Statistics: شامل تعداد نمونه و شاخص های آماری مربوط به فشار خون افراد

در قبل و بعد از رژیم غذایی است.

۲- Paired Samples Correlations: ضریب همبستگی پیرسون و آزمون مربوط به آن است که در

فصل دهم در مورد آن بحث خواهیم کرد.

۳- Paired Samples Test: نتایج آزمون t-زوجی است که ستون های آن به ترتیب از چپ به راست

عبارتند از: میانگین اختلاف ها یا همان \bar{D} (Mean) است، انحراف معیار اختلاف ها یا $\sqrt{S_D^2}$

(Std.Deviation) است، خطای استاندارد میانگین اختلاف هاست (Std. Error Mean)، فاصله

اطمینان ۹۵٪ برای μ_D (95% Confidence Interval of the Difference) است، مقدار آماره t،

درجه آزادی (df)، P- مقدار آزمون دوطرفه (sig(two-tailed)).

تفسیر: در این جا نیز می توانیم از سه روش آزمون فرض را انجام دهیم.

۱- روش ناحیه رد: با توجه به قاعده تصمیم گیری $|T| \geq t_{\frac{\alpha}{2}, (n-1)}$ برای رد فرض H_0 : مقدار $t_{\frac{0.05}{2}, (9)}$

برابر ۲/۲۶ است، و چون ۱/۸۱ کمتر از ۲/۲۶ است، پس فرض H_0 ، یعنی فرض برابری، را رد

نمی کنیم، به عبارتی می توانیم با احتمال ۹۵ درصد قضاوت کنیم که رژیم غذایی جدید بر فشار خون

تاثیر ندارد.

۲- **روش P-مقدار:** در این مثال P-مقدار ۰/۱۰ گزارش شده است و چون بیشتر از ۰/۰۵ است، پس فرض H_0 ، یعنی فرض برابری، را رد نمی‌کنیم، به عبارتی می‌توانیم با احتمال ۹۵ درصد قضاوت کنیم که رژیم غذایی جدید بر فشار خون تاثیر ندارد.

۳- **روش فاصله اطمینان:** در این جا فرضیه $H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$ را بررسی می‌کنیم. بنابراین برای آزمون فرضیه فوق به روش فاصله اطمینان کافیت که چک کنیم آیا فاصله اطمینان $\mu_1 - \mu_2$ عدد صفر را شامل می‌شود؟ با توجه به فاصله اطمینان ۹۵٪ در این مثال، پس فرض H_0 ، یعنی فرض برابری، را رد نمی‌کنیم، به عبارتی می‌توانیم با احتمال ۹۵ درصد قضاوت کنیم که رژیم غذایی جدید بر فشار خون تاثیر ندارد.

توجه:

- ۱- در آزمون t-زوجی، منظور از وابستگی دو جامعه، صرفاً یکسان بودن دو جامعه یا تکرار دوبار یک جامعه نیست. بلکه ممکن است دو جامعه به واسطه "جورشدن" نمونه‌ها نیز وابسته باشند.
- ۲- در این آزمون نیز فرض بر این است که داده‌ها از جامعه‌ای با توزیع نرمال هستند.
- ۳- آزمون معادل آزمون t-تک نمونه‌ای روی جامعه اختلاف‌ها با $\mu_0 = 0$ است.
- ۴- همان‌طور که می‌بینید، این آزمون در حالت دوطرفه اجرا شده‌است. در خروجی این آزمون نیز می‌توان با نصف کردن P-مقدار، آزمون‌های یک‌طرفه را انجام داد.

تمرین:

۱- اداره بهداشت یک شهر می خواهد تعیین کند که آیا میانگین تعداد باکتری ها در واحد حجم آب شهر از سطح ایمنی یعنی ۲۰۰ بیشتر است یا نه. پژوهشگران ۱۰ نمونه از آب، هر یک به حجم واحد، را گرد آوری کرده و دیده اند که تعداد باکتری ها عبارتند از:

۱۸۴, ۱۹۸, ۲۱۵, ۱۹۰, ۱۷۵, ۱۸۰, ۱۹۶, ۱۹۳, ۲۱۰, ۲۰۷

آیا داده ها دلیلی بر نگرانی به دست می دهند؟

۲- از ۲۰ راننده تاکسی در یک شهر در مورد درآمد روزانه آن ها سؤال شده است. داده های حاصل به صورت زیرند (بر حسب هزار تومان):

۱۷۰, ۱۵۰, ۱۳۰, ۱۳۰, ۲۲۰, ۲۵۰, ۲۱۰, ۱۵۰, ۱۶۰, ۱۲۰, ۲۶۰, ۱۱۰, ۸۰, ۱۳۵, ۱۴۰, ۱۶۰, ۱۵۵, ۱۴۵, ۱۵۰, ۱۶۰

سازمان تاکسیرانی این شهر اعلام کرده است که متوسط درآمد رانندگان تاکسی در این شهر ۱۷۵ هزار تومان است. آیا این ادعا صحیح است؟

۳- دو نوع اسباب بازی مکانیکی و غیر مکانیکی داریم. می خواهیم ببینیم که آیا در کودکان ۵ ساله تمایل به سمت هر کدام از این اسباب بازی ها یکسان است؟ بدین منظور از ۲۰۰ کودک ۵ ساله خواسته ایم که به دلخواه یکی از این اسباب بازی ها را انتخاب کنند و ۱۲۰ کودک اسباب بازی مکانیکی و ۸۰ کودک اسباب بازی غیر مکانیکی را انتخاب کردند. از این داده ها چه استنباطی دارید؟

۴- وزن ۲۰ بازیکن فوتبال که به تصادف از تیمهای فوتبال یک شهر انتخاب شده اند به صورت زیر است:

۶۴	۷۵	۷۱/۵	۸۱
۶۷	۶۹/۵	۷۰	۸۳
۹۰	۹۵	۵۸/۵	۹۴
۵۹	۶۲	۸۸	۹۷
۵۹/۵	۶۰	۶۱/۵	۸۰

آیا می توان گفت که:

الف - ۶۰ درصد از بازیکنان فوتبال این شهر کمتر از 65kg وزن دارند؟

ب - ۴۰ درصد از بازیکنان فوتبال این شهر بیشتر از 60kg وزن دارند؟

۵- به منظور مقایسه دو برنامه جهت آموزش کارگران صنعتی برای انجام کاری تخصصی، ۲۰ کارگر در آزمایشی شرکت داده می شوند. از بین آنها به طور تصادفی ۱۰ نفر را برای آموزش به وسیله روش ۱ انتخاب می کنند، ۱۰ نفر بقیه را با روش ۲ آموزش می دهند. بعد از تکمیل دوره آموزشی، همه کارگران در معرض یک آزمون زمان و حرکت قرار می گیرند که سرعت انجام یک کار تخصصی را ثبت می کند. داده های زیر به دست آمده اند:

روش ۱	۱۵	۲۰	۱۱	۲۳	۱۶	۲۱	۱۸	۱۶	۲۷	۲۴
روش ۲	۲۳	۳۱	۱۳	۱۹	۲۳	۱۷	۲۸	۲۶	۲۵	۲۸

الف) آیا از این داده ها می توان نتیجه گرفت که میانگین زمان کار بعد از آموزش با روش ۱ به طور معنی دار از میانگین زمان کار بعد از آموزش با روش ۲ کمتر است؟ (با $\alpha = 0.05$ آزمون کنید)
 ب) فرضیهایی را که برای توزیع های جامعه در نظر می گیرید بیان کنید.
 ج) برای تفاضل میانگین جامعه های زمانهای کار بین دو روش، یک فاصله اطمینان ۹۵٪ بنا کنید.

۶- یک فرایند متداول تمیز کردن که در صنعت کمپوت سازی به کار می رود عبارت از شستن سبزیجات با حجم زیادی از آب جوش قبل از کمپوت کردن است. روش جدیدی به تازگی پیدا شده است که فرایند تمیز کردن با بخار نام دارد (SBP = steam blanching process) و انتظار می رود در این روش ویتامینها و مواد معدنی سبزیجات کمتر از دست برود و این به دلیل جاری بودن آب نسبت به بخار است. قرار است ده دسته لوبیا از مزارع مختلف برای مقایسه فرایند SBP و فرایند متعارف مورد استفاده قرار گیرند. نصف هر دسته از لوبیا ها را با فرایند متعارف و نصف دیگر هر دسته را با SBP تمیز می کنند. اندازه های محتوای ویتامینها در هر نیم کیلو لوبیای کمپوت شده عبارت اند از:

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
SBP	۳۵	۴۸	۶۵	۳۳	۶۱	۵۴	۴۹	۳۷	۵۸	۶۵
روش متعارف	۳۳	۴۰	۵۵	۴۱	۶۲	۵۴	۴۰	۳۵	۵۹	۵۶

الف) آیا داده ها برای این ادعا که در روش SBP نسبت به روش متعارف تمیز کردن ویتامینهای کمتری از دست می رود گواهی قوی فراهم می کنند؟
 ب) برای تفاضل بین میانگین های محتوای ویتامین در هر نیم کیلو با استفاده از دو روش تمیز کردن یک فاصله اطمینان ۹۸٪ بسازید.

۷- مثال ۶ را با استفاده از آزمون t-تک نمونه ای حل کنید. (راهنمایی: با استفاده از دستور Compute متغیر D را بسازید و آزمون t-تک نمونه ای را اجرا کنید)

۸- ادعا شده است که یک برنامه ایمنی صنعتی در کاهش تضييع ساعات کار ناشی از نقص در ماشینهای کارخانه مؤثر است. داده های زیر مربوط به ضایع شدن ساعت های کار هفتگی به واسطه نقص در ۶ دستگاه است که یکی قبل و دیگری بعد از اجرای برنامه ایمنی جمع آوری شده اند.

	۱	۲	۳	۴	۵	۶
قبل	۱۲	۲۹	۱۶	۳۷	۲۸	۱۵
بعد	۱۰	۲۸	۱۷	۳۵	۲۵	۱۶

هر فرضی که در نظر می گیرید بیان کنید. آنگاه آزمون فرضی مناسب را طرح نمایید و تعیین کنید که آیا داده ها از ادعای مطروحه حمایت می کنند یا نه.

۹- بر اساس یک دوره ورزش مرتب به ۸ دانش آموز طی یک ماه، می خواهیم بدانیم آیا این نوع ورزش تفاوتی معنی دار در وزن دانش آموزان یک مدرسه ایجاد کرده است یا نه؟ داده های زیر وزن دانش آموزان را در قبل از انجام دوره و بعد از آن نشان می دهد.

قبل از دوره	۴۸	۵۳	۳۵/۵	۴۶	۵۹	۶۱	۴۲	۴۸
بعد از دوره	۴۶/۵	۵۲	۳۶	۴۲/۵	۵۶/۵	۶۰	۴۰/۵	۴۷

در سطح ۰/۰۵ آزمون کنید که آیا وزن دانش آموزان قبل و بعد از یک ماه ورزش منظم یکسان است یا خیر؟

ضمیمه

تمرینات تکمیلی

هر یک از مثال‌های زیر را با استفاده از SPSS حل کرده و خروجی را تفسیر کنید.

۱- پزشک محقق می‌خواهد تعیین کند که آیا قرص معینی اثر جانبی نامطلوب تقلیل فشار خون را بر روی مصرف کننده دارد یا نه؟ این مطالعه شامل ثبت فشار خون اولیه پانزده خانم هیجده ساله است. بعد از اینکه این خانمها برای مدت شش ماه مرتباً قرص را مصرف می‌کنند فشار خون آنها دوباره ثبت می‌شود. محقق مایل است درباره اثر قرص روی فشار خون به کمک مشاهدات داده شده در جدول زیر استنباطهایی انجام دهد.

جدول اندازه‌های فشار خون قبل و بعد از مصرف قرص آزمودنی

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
(X) قبل	۷۰	۸۰	۷۲	۷۶	۷۶	۷۶	۷۲	۷۸	۸۲	۶۴	۷۴	۹۲	۷۴	۶۸	۸۴
(Y) بعد	۶۸	۷۲	۶۲	۷۰	۵۸	۶۶	۶۸	۵۲	۶۴	۷۲	۷۴	۶۰	۷۴	۷۲	۷۴
D=(x-y)	۲	۸	۱۰	۶	۱۸	۱۰	۴	۲۶	۱۸	-۸	۰	۳۲	۰	-۴	۱۰

۲- به منظور مقایسه دو برنامه جهت آموزش کارگران صنعتی برای انجام کاری تخصصی، ۲۰ کارگر در آزمایشی شرکت داده می‌شوند. از بین آنها به طور تصادفی ۱۰ نفر را برای آموزش به وسیله روش ۱ انتخاب می‌کنند، ۱۰ نفر بقیه را با روش ۲ آموزش می‌دهند. بعد از تکمیل دوره آموزشی، همه کارگران در معرض یک آزمون زمان و حرکت قرار می‌گیرند که سرعت انجام یک کار تخصصی را ثبت می‌کند. داده‌های زیر به دست آمده‌اند:

زمان به دقیقه

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
روش ۱	۱۵	۲۰	۱۱	۲۳	۱۶	۲۱	۱۸	۱۶	۲۷	۲۴
روش ۲	۲۳	۳۱	۱۳	۱۹	۲۳	۱۷	۲۸	۲۶	۲۵	۲۸

الف) آیا از این داده‌ها می‌توان نتیجه گرفت که میانگین زمان کار بعد از آموزش با روش ۱ به طور معنی‌دار از میانگین زمان کار بعد از آموزش با روش ۲ کمتر است؟ (با $\alpha = 0.05$ آزمون کنید)
 ب) فرضیهایی را که برای توزیع‌های جامعه در نظر می‌گیرید بیان کنید.
 ج) برای تفاضل میانگین جامعه‌های زمانهای کار بین دو روش، یک فاصله اطمینان ۹۵٪ بنا کنید.

۳- گمان می‌رود روشی جدید در مقایسه با روش متعارفی که در حال حاضر برای آموزش خواندن به نوآموزان مورد استفاده است، به نحو بارزی قدرت خواندن را بهبود بخشد. برای آزمون این گمان، ۱۶ کودک به

طور تصادفی به دو گروه هشت نفری تقسیم می‌شوند. یک گروه با استفاده از روش متعارف و گروه دیگر با استفاده از روش جدید، آموزش می‌بینند. نمرات کودکان در یک امتحان به صورت زیرند:

نمرات امتحان خواندن

روش متعارف	۶۵	۷۰	۷۶	۶۳	۷۲	۷۱	۶۸	۶۸
روش جدید	۷۵	۸۰	۷۲	۷۷	۶۹	۷۱	۷۱	۷۸

الف) داده‌ها را تجزیه و تحلیل کنید و درباره تفاضل میانگین جامعه‌های نمرات حاصل با استفاده از روشهای آموزشی متعارف و جدید استنباطی انجام دهید.

ب) فرضیهایی را که برای تجزیه و تحلیل خود در نظر گرفته اید بیان کنید.

۴- جامعه‌شناسی مایل به مقایسه نرخ باروری زن‌ها در دو فرقه قبیله‌ای A و B در آفریقای غربی است. از هر فرقه نمونه‌ای تصادفی شامل ۱۰۰ زن در گروه سنی ۵۰ تا ۶۰ ساله را در بر می‌گیرند و تعداد کودکان متولد شده از هر کدام را ثبت می‌کند. توزیع‌های فراوانی زیر به دست آمده‌اند:

تعداد کودکان

		۰	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	جمع
فراوانی	A	۶	۱۴	۱۸	۲۵	۱۹	۱۱	۵	۲	۳	۱۰۰
	B	۰	۳	۸	۱۸	۳۰	۱۹	۱۵	۵	۲	۱۰۰

الف) میانگین و انحراف معیار را برای هر توزیع فراوانی محاسبه کنید.

ب) آیا داده‌ها بین میانگین‌های تعداد کودکان متولد شده از زنهای دو فرقه اختلاف معناداری را نشان می‌دهند؟

ج) برای تفاضل بین میانگین‌ها، یک فاصله اطمینان ۹۸٪ بنا کنید.

۵- برای مقایسه برتری یکی از دو روش حفظ کردن مطالب مشکل، آزمایشی انجام می‌شود، برای این منظور ۹ زوج از دانش‌آموزان در آزمایش شرکت داده می‌شوند. دانش‌آموزان بر طبق ضریب هوشی (IQ) و زمینه علمی، زوج می‌شوند، و آنگاه به تصادف یکی از دو روش را بر روی یک عضو از هر زوج و روش دیگر را بر روی عضو دیگر زوج به کار می‌برند، سپس یک آزمون حافظه به تمام دانش‌آموزان داده می‌شود، و نمره‌های زیر را به دست می‌آورند:

	زوجها								
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
روش A	۹۰	۸۶	۷۲	۶۵	۴۴	۵۲	۴۶	۳۸	۴۳
روش B	۸۵	۸۷	۷۰	۶۲	۴۴	۵۳	۴۲	۳۵	۴۶

برای تعیین اینکه آیا اختلاف معنی داری در کارایی دو روش وجود دارد یا نه، آزمونی را در سطح $\alpha=0/05$ انجام دهید.

۶- یک فرایند متداول تمیز کردن که در صنعت کمپوت سازی به کار می رود عبارت از شستن سبزیجات با حجم زیادی از آب جوش قبل از کمپوت کردن است. روش جدیدی به تازگی پیدا شده است که فرایند تمیز کردن با بخار نام دارد (SBP = steam blanching process) و انتظار می رود در این روش ویتامینها و مواد معدنی سبزیجات کمتر از دست برود و این به دلیل جاری بودن آب نسبت به بخار است. قرار است ده دسته لوبیا از مزارع مختلف برای مقایسه فرایند SBP و فرایند متعارف مورد استفاده قرار گیرند. نصف هر دسته از لوبیاها را با فرایند متعارف و نصف دیگر هر دسته را با SBP تمیز می کنند. اندازه های محتوای ویتامینها در هر نیم کیلو لوبیای کمپوت شده عبارت اند از:

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
SBP	۳۵	۴۸	۶۵	۳۳	۶۱	۵۴	۴۹	۳۷	۵۸	۶۵
روش متعارف	۳۳	۴۰	۵۵	۴۱	۶۲	۵۴	۴۰	۳۵	۵۹	۵۶

الف) آیا داده ها برای این ادعا که در روش SBP نسبت به روش متعارف تمیز کردن ویتامینهای کمتری از دست می رود گواهی قوی فراهم می کنند؟
 ب) برای تفاضل بین میانگین های محتوای ویتامین در هر نیم کیلو با استفاده از دو روش تمیز کردن یک فاصله اطمینان ۹۸٪ بسازید.

۷- می خواهند مطالعه ای برای تأثیر نسبی دو نوع داروی سرانه در افزایش خواب انجام دهند. به شش نفر که سرماخوردگی دارند در شب اول داروی A و در شب دوم داروی B داده می شود و میزان ساعات خواب آنها در هر شب ثبت می گردد. داده ها عبارتند از:

	۱	۲	۳	۴	۵	۶
داروی A	۴/۸	۴/۱	۵/۸	۴/۹	۵/۳	۷/۴
داروی B	۳/۹	۴/۲	۵/۰	۴/۹	۵/۴	۷/۱

الف) برای میانگین افزایش ساعت خواب ناشی از داروی B نسبت به داروی A یک فاصله اطمینان ۹۵٪ بسازید.

ب) در این مطالعه چه چیزی را و چگونه تصادفی می کنید؟ به طور خلاصه دلایل خود را برای تصادفی کردن بیان کنید.

۸- برای مقایسه دو روش بافتن طناب، پنج زوج آزمون اجرا می شود. هر دسته نمونه شامل کشف کافی برای بافتن دو رشته طناب است. اندازه های قدرت کشش طنابها عبارت اند از :

	۱	۲	۳	۴	۵
روش ۱	۱۴	۱۲	۱۸	۱۶	۱۵
روش ۲	۱۶	۱۵	۱۷	۱۶	۱۴

الف) داده ها را به عنوان پنج زوج مشاهدات در نظر بگیرید، و برای تفاضل میانگینهای قدرت کشش بین رشته طنابهای بافته شده با دو روش، یک فاصله اطمینان ۹۵٪ به دست آورید .

ب) با در نظر گرفتن داده ها به عنوان نمونه های تصادفی مستقل، محاسبه یک فاصله اطمینان ۹۵٪ را تکرار کنید.

ج) به طور خلاصه شرایطی را که تحت آنها هر نوع تجزیه و تحلیلی مناسب است مورد بحث قرار دهید.

۹- ادعا شده است که یک برنامه ایمنی صنعتی در کاهش تضييع ساعات کار ناشی از نقص در ماشینهای کارخانه مؤثر است . داده های زیر مربوط به ضایع شدن ساعتی کار هفتگی به واسطه نقص در ۶ دستگاه است که یکی قبل و دیگری بعد از اجرای برنامه ایمنی جمع آوری شده اند.

دستگاه

	۱	۲	۳	۴	۵	۶
قبل	۱۲	۲۹	۱۶	۳۷	۲۸	۱۵
بعد	۱۰	۲۸	۱۷	۳۵	۲۵	۱۶

هر فرضی که در نظر می گیرید بیان کنید. آنگاه آزمون فرضی مناسب را طرح نمایید و تعیین کنید که آیا داده ها از ادعای مطروحه حمایت می کنند یا نه .

۱۰- برای تعیین اینکه افزودن یک ماده شیمیایی مخصوص به یک کود متعارف ، رشد گیاه را تسریع می کند یا نه، آزمایشی انجام می شود. برای این مطالعه ده مکان را در نظر می گیرند. در هر مکان دو گیاه روییده در جوار هم را تیمار می کنند : به یکی کود متعارف و به دیگری کود متعارف همراه با ماده شیمیایی افزایشی می

دهند. رشد گیاهان بعد از چهار هفته بر حسب سانتیمتر اندازه گیری می شود، و داده های زیر به دست می آیند:

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
بدون ماده افزایشی	۲۰	۳۱	۱۶	۲۲	۱۹	۳۲	۲۵	۱۸	۲۰	۱۹
با ماده افزایشی	۲۳	۳۴	۱۵	۲۱	۲۲	۳۱	۲۹	۲۰	۲۴	۲۳

آیا داده ها این ادعا را که استفاده از ماده شیمیایی افزایشی موجب تسریع در رشد گیاه می شود تأیید می کنند؟ فرضیهایی را که در نظر می گیرید بیان نمایید، و آزمون فرض مناسب را پیشنهاد کنید.

۱۱- اندازه های قدرت فشار دست راست و دست چپ ده نفر نویسنده چپ دست را ثبت کرده اند:

اشخاص		۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
فشار دست چپ		۱۴۰	۹۰	۱۲۵	۱۳۰	۹۵	۱۲۱	۸۵	۹۷	۱۳۱	۱۱۰
فشار دست راست		۱۳۸	۸۷	۱۱۰	۱۳۲	۹۶	۱۲۰	۸۶	۹۰	۱۲۹	۱۰۰

الف) آیا برای افرادی که با دست چپ می نویسند، داده ها گواهی قوی فراهم می کنند که قدرت فشار بیشتری در دست چپ دارند؟
ب) برای تفاضل میانگین ها یک فاصله اطمینان ۹۰٪ بنا کنید.

۱۲- علی ادعا می کند که (طعمه معجزه آسای) او برای یک نوع ماهی نسبت به طعمه متداول قدیمی که ابراهیم از آن استفاده می کند دام مؤثرتری است. علی و ابراهیم در تابستان گذشته با یک قایق برای مدت ۱۲ روز به ماهیگیری رفتند و هر یک تعداد ماهیهای مورد نظر صید شده خود را روز به روز ثبت کردند:

روزها		۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
علی		۸	۲۷	۷	۹	۱۸	۱۵	۱۲	۱۹	۳	۱۲	۱۸	۱۲
ابراهیم		۱۳	۲۰	۲	۹	۱۹	۱۲	۱۰	۲۳	۰	۱۱	۱۵	۱۰

آیا این داده ها به طور کافی از ادعای علی حمایت می کنند تا ابراهیم را در تعویض دام قدیمی به (طعمه معجزه آسای) علی که قدری گرانتر است متقاعد کند؟

۱۳- برای مقایسه دقت دو نوع آشکار ساز جیوه در اندازه گرفتن غلظت جیوه هوا، آزمایشی انجام می شود. اواسط روز در ناحیه مرکزی شهری هفت اندازه غلظت جیوه با وسیله نوع A و شش اندازه با وسیله نوع B گرفته می شود. اندازه های ثبت شده بر حسب واحد میکروگرم در هر متر مکعب هوا عبارت اند از:

نوع A	۰/۹۵	۰/۸۲	۰/۷۸	۰/۹۶	۰/۷۱	۰/۸۶	۰/۹۹
نوع B	۰/۸۹	۰/۹۱	۰/۹۴	۰/۹۱	۰/۹۰	۰/۸۹	

الف) آیا داده ها گواهی قوی بر این است که وسیله نوع B غلظت جیوه در هوا را دقیقتر از وسیله نوع A اندازه می گیرد؟

ب) برای نسبت انحراف معیارهای اندازه های تهیه شده با نوع A و با نوع B یک فاصله اطمینان ۹۰٪ بسازید.

۱۴- یکی از جنبه های مطالعه در اختلافهای جنسیت شامل مطالعه نحوه بازی میمونها در خلال سال اول زندگی است. شش میمون نر و شش میمون ماده در گروه هایی از چهار خانواده در طی چندین جلسه مطالعه ده دقیقه ای مشاهده شدند. میانگین کل تعداد دفعاتی که هر میمون، بازی با همسال دیگر را شروع کرده است ثبت می شود:

نرها	۳/۶۴	۳/۱۱	۳/۸۰	۳/۵۸	۴/۵۵	۳/۹۲
ماده ها	۱/۹۱	۲/۰۶	۱/۷۸	۲/۰۰	۱/۳۰	۲/۳۲

الف) نمودارها مشاهدات را رسم کنید.

ب) برای تفاضل میانگین جامعه ها یک فاصله اطمینان ۹۵٪ بنا کنید.

۱۵- ج. ج. تامسن (۱۸۵۶-۱۹۴۰) در حالی که مشغول تحقیق درباره طبیعت پایه ای اشعه کاتدی بود الکترون را کشف کرد. تامسن در تجارب آزمایشگاهی، ذرات باردار شده با بار منفی را جدا کرد تا بتواند نسبت جرم به بار را تعیین نماید. به نظر می رسید که این نسبت برای انواع وسیعی از شرایط آزمایشی مقدار ثابتی است و مشخصه ای از ذرات جدید است. تامسن نتایج زیر را با دو لامپ اشعه کاتدی مختلف، با به کار بردن هوا به عنوان گاز به دست آورد:

لامپ ۱	۰/۵۷	۰/۳۴	۰/۴۳	۰/۳۲	۰/۴۸	۰/۴۰	۰/۴۰
لامپ ۲	۰/۵۳	۰/۴۷	۰/۴۷	۰/۵۱	۰/۶۳	۰/۶۱	۰/۴۸

الف) برای تفاضل میانگین های دو لامپ یک فاصله اطمینان ۹۵٪ بسازید. آیا به نظر می رسد که دو لامپ نتایج سازگاری را فراهم می کنند.

ب) با کاربرد دو مجموعه از اندازه های تامسن به عنوان یک نمونه به حجم ۱۴، برای میانگین نسبت جرم به بار، یک فاصله اطمینان ۹۹٪ بنا کنید.